

12. DRUŠTVENE DJELATNOSTI

Primarni način ostvarivanja napretka i razvoja ljudskih resursa unutar svake zajednice jeste razvoj društvene infrastrukture u svim oblastima. Društvena infrastruktura je zapravo, najvažnija komponenta društvenog standarda, te je u sklopu Projekcije Prostornog plana razmatrana prema grupama djelatnosti i to: zdravstvene djelatnosti, socijalna zaštita, obrazovanje, nauka, kultura, sport i fizička kultura, te javne funkcije i djelatnosti javnih usluga.

12.1. Bilansi potreba

Kako bi se poboljšao kvalitet življenja unutar svake Općine, odnosno njenih naseljenih mjesta u okviru urbanih područja su planirani društveno-opslužni centri, te je po Općinama za planirani broj stanovnika do 2025.godine izvršen proračun potrebnih površina za neophodne sadržaje u okviru ovih centara.

Društveno – opslužni centri su planirani na mjestima gdje se već nalazi najveći broj značajnih objekata koji sadržajno pripadaju društvenoj infrastrukturi i gdje postojeći, raspoloživi prostor dozvoljava njihov dalji razvoj i širenje.

Sadržaji društvene infrastrukture koji su planirani u sklopu društveno – opslužnog centra su: trgovina (svakodnevno, periodično i vanperiodično snabdijevanje), ugostiteljstvo i turizam (ugostiteljski) objekti, usluge i zanati (lične usluge, usluge održavanja, ostale usluge), kultura i administracija (javne službe, poslovni prostori i sl.). U narednim tabelama prikazane su proračunske potrebe za ovim sadržajima.

DRUŠTVENO - OPSLUŽNI CENTAR OPĆINA BANOVIĆI

SADRŽAJ	NORMATIV	POSTOJEĆI BROJ STANOVIKA	PLANIRANI BROJ STANOVIKA	PLANIRANA POVRŠINA (m ²)	PLANIRANA POVRŠINA (ha)
CENTAR	4 m2/st	28367	30750	123000,00	12,30
1. TRGOVINA		28367	30750	26137,50	2,61
a) svakodnevno i periodično snabdijevanje	0,35 m2 btp/st.	28367	30750	10762,50	1,08
b) vanperiodično snabdijevanje	0,50 m2 btp/st.	28367	30750	15375,00	1,54
2. UGOSTITELJSTVO I TURIZAM	10 st/1 sjed. 3 m2 PP/sjed.	28367	30750	19065,00	1,90
a) motel (ugostiteljski objekti)	0,56 m2/st.	28367		17220,00	1,72
b) ostali ugostiteljski sadržaji	0,06 m2 btp/st.	28367		1845,00	0,18
3. USLUGE I ZANATI		28367	30750	26752,50	2,68
a) lične usluge	0,1 m2 btp/st.	28367	30750	3075,00	0,31
b) usluge održavanja	0,07 m2 btp/st.	28367	30750	2152,50	0,22
c) ostale usluge	0,7 m2 btp/st.	28367	30750	21525,00	2,15
4. KULTURA	0,3 m2 btp/st.	28367	30750	9225,00	0,92
5. ADMINISTRACIJA JAVNE SLUŽBE I POSLOVNI PROSTORI	0,62 m2/st.	28367	30750	19065,00	1,91
UKUPNO (1-5) SADRŽAJI:				100245,00	10,02

**DRUŠTVENO – OPSLUŽNI CENTAR
OPĆINA ČELIĆ**

SADRŽAJ	NORMATIV	POSTOJEĆI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANA POVRŠINA (m ²)	PLANIRANA POVRŠINA (ha)
CENTAR	4 m²/st	11772	15720	62880,00	6,29
1. TRGOVINA		11772	15720	13362,00	1,34
a) svakodnevno i periodično snabdijevanje	0,35 m ² btp/st.	11772	15720	5502,00	0,55
b) vanperiodično snabdijevanje	0,50 m ² btp/st.	11772		7860,00	0,79
2. UGOSTITELJSTVO I TURIZAM	10 st/1 sjed. 3 m ² PP/sjed.	11772	15720	9746,4	0,97
a) motel (ugost.obj.)	0,56 m ² /st.	11772	15720	8803,20	0,88
b) ostali ug.sadr.	0,06 m ² btp/st.	11772	15720	943,20	0,09
3. USLUGE I ZANATI		11772	15720	13676,40	1,37
a) lične usluge	0,1 m ² btp/st.	11772	15720	1572,00	0,15
b) usluge održavanja	0,07 m ² btp/st.	11722	15720	1100,40	0,11
c) ostale usluge	0,7 m ² btp/st.	11772	15720	11004,00	1,11
4. KULTURA	0,3 m ² btp/st.	11720	15720	4716,00	0,47
5. ADMINISTRACIJA JAVNE SLUŽBE I POSLOVNI PROSTORI	0,62 m ² /st.	11720	15720	9746,40	0,97
UKUPNO (1-5) SADRŽAJI:				51247,20	5,12

**DRUŠTVENO-OPSLUŽNI CENTAR
OPĆINA DOBOJ ISTOK**

SADRŽAJ	NORMATIV	POSTOJEĆI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANA POVRŠINA (m ²)	PLANIRANA POVRŠINA (ha)
CENTAR	4 m²/st	11029	14459	57836,00	5,78
1. TRGOVINA		11029	14459	12290,20	1,23
a) svakodnevno i periodično snabdijevanje	0,35 m ² btp/st.		14459	5060,70	0,51
b) vanperiodično snabdijevanje	0,50 m ² btp/st.	11029	14459	7229,50	0,72
2. UGOSTITELJSTVO I TURIZAM	10 st/1 sjed. 3 m ² PP/sjed.	11029	14459	8964,50	0,90
a) motel (ugost.obj.)	0,56 m ² /st.	11029	14459	8097,00	0,81
b) ostali ug.sadr.	0,06 m ² btp/st.	11029	14459	867,50	0,09
3. USLUGE I ZANATI		11029	14459	12579,30	1,25
a) lične usluge	0,1 m ² btp/st.	11029	14459	1445,90	0,14
b) usluge održavanja	0,07 m ² btp/st.	11029	14459	1012,10	0,10
c) ostale usluge	0,7 m ² btp/st.	11029	14459	10121,30	1,01
4. KULTURA	0,3 m ² btp/st.	11029	14459	4337,70	0,43
5. ADMINISTRACIJA JAVNE SLUŽBE I POSLOVNI PROSTORI	0,62 m ² /st.	11029	14459	8964,60	0,90
UKUPNO (1-5) SADRŽAJI:				47136,30	4,71

**DRUŠTVENO – OPSLUŽNI CENTAR
OPĆINA GRAČANICA**

SADRŽAJ	NORMATIV	POSTOJEĆI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANA POVRŠINA (m ²)	PLANIRANA POVRŠINA (ha)
CENTAR	4 m2/st	55071	58816	235264,00	23,50
1. TRGOVINA		55071	56816	48293,60	4,83
a) svakodnevno i periodično snabdijevanje	0,35 m2 btp/st.	55071	56816	19885,60	1,99
b) vanperiodično snabdijevanje	0,50 m2 btp/st.	55071	56816	28408,00	2,84
2. UGOSTITELJSTVO I TURIZAM	10 st/1 sjed. 3 m2 PP/sjed.	55071	56816	35225,92	3,52
a) motel (ugost.obj.)	0,56 m2/st.	55071	56816	31816,96	3,18
b) ostali ug.sadr.	0,06 m2 btp/st.	55071	56816	3408,96	0,34
3. USLUGE I ZANATI		55071	56816	49429,92	4,94
a) lične usluge	0,1 m2 btp/st.	55071	56816	5681,60	0,57
b) usluge održavanja	0,07 m2 btp/st.	55071	56816	3977,12	0,40
c) ostale usluge	0,7 m2 btp/st.	55071	56816	39771,20	3,98
4. KULTURA	0,3 m2 btp/st.	55071	56816	17044,80	1,70
5. ADMINISTRACIJA JAVNE SLUŽBE I POSL. PROSTORI	0,62 m2/st.	55071	56816	35225,92	3,52
UKUPNO (1-5) SADRŽAJI:				185220,16	18,52

**DRUŠTVENO – OPSLUŽNI CENTAR
OPĆINA GRADAČAC**

SADRŽAJ	NORMATIV	POSTOJEĆI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANA POVRŠINA (m ²)	PLANIRANA POVRŠINA (ha)
CENTAR	4 m2/st	50242	42136	168544,00	16,85
1. TRGOVINA		50242	42136	37430,60	3,74
a) svakodnevno i periodično snabdijevanje	0,35 m2 btp/st.	50242	42136	14747,60	1,47
b) vanperiodično snabdijevanje	0,50 m2 btp/st.	50242	42136	22683,00	2,27
2. UGOSTITELJSTVO I TURIZAM	10 st/1 sjed. 3 m2 PP/sjed.	50242	42136	26124,16	2,61
a) motel (ugost.obj.)	0,56 m2/st.	50242	42136	23596,00	2,36
b) ostali ug.sadr.	0,06 m2 btp/st.	50242	42136	2528,16	0,25
3. USLUGE I ZANATI		50242	42136	36658,12	3,66
a) lične usluge	0,1 m2 btp/st.	50242	42136	4213,60	0,42
b) usluge održavanja	0,07 m2 btp/st.	50242	42136	2949,52	0,29
c) ostale usluge	0,7 m2 btp/st.	50242	42136	29495,20	2,95
4. KULTURA	0,3 m2 btp/st.	50242	42136	12640,80	1,26
5. ADMINISTRACIJA JAVNE SLUŽBE I POSL. PROSTORI	0,62 m2/st.	50242	42136	26124,32	2,61
UKUPNO (1-5) SADRŽAJI:				138977,84	13,90

**DRUŠTVENO – OPSLUŽNI CENTAR
OPĆINA KALESIJA**

SADRŽAJ	NORMATIV	POSTOJEĆI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANA POVRŠINA (m ²)	PLANIRANA POVRŠINA (ha)
CENTAR	4 m2/st	36138	38948	155792,00	15,58
1. TRGOVINA		36138	38948	33105,80	3,31
a) svakodnevno i periodično snabdijevanje	0,35 m2 btp/st.	36138	38948	13631,80	1,36
b) vanperiodično snabdijevanje	0,50 m2 btp/st.	36138	38948	19474,00	1,95
2. UGOSTITELJSTVO I TURIZAM	10 st/1 sjed. 3 m2 PP/sjed.	36138	38948	24147,76	2,41
a) motel (ugost.obj.)	0,56 m2/st.	36138	38948	21810,88	2,18
b) ostali ug.sadr.	0,06 m2 btp/st.	36138	38948	2336,88	0,23
3. USLUGE I ZANATI		36138	38948	33884,76	3,39
a) lične usluge	0,1 m2 btp/st.	36138	38948	3894,80	0,39
b) usluge održavanja	0,07 m2 btp/st.	36138	38948	2726,36	0,27
c) ostale usluge	0,7 m2 btp/st.	36138	38948	27263,60	2,73
4. KULTURA	0,3 m2 btp/st.	36138	38948	11684,40	1,17
5. ADMINISTRACIJA JAVNE SLUŽBE I POSL. PROSTORI	0,62 m2/st.	36138	38948	24147,76	2,41
UKUPNO (1-5) SADRŽAJI:				126970,48	12,70

**DRUŠTVENO – OPSLUŽNI CENTAR
OPĆINA KLADANJ**

SADRŽAJ	NORMATIV	POSTOJEĆI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANA POVRŠINA (m ²)	PLANIRANA POVRŠINA (ha)
CENTAR	4 m2/st	14701	16385	65540,00	6,43
1. TRGOVINA		14701	16385	13927,25	1,39
a) svakodnevno i periodično snabdijevanje	0,35 m2 btp/st.	14701	16385	5734,75	0,57
b) vanperiodično snabdijevanje	0,50 m2 btp/st.	14701	16385	8192,50	0,82
2. UGOSTITELJSTVO I TURIZAM	10 st/1 sjed. 3 m2 PP/sjed.	14701	16385	10158,70	1,02
a) motel (ugost.obj.)	0,56 m2/st.	14701	16385	9175,60	0,92
b) ostali ug.sadr.	0,06 m2 btp/st.	14701	16385	983,10	0,10
3. USLUGE I ZANATI		14701	16385	14254,95	1,42
a) lične usluge	0,1 m2 btp/st.	14701	16385	1638,50	0,16
b) usluge održavanja	0,07 m2 btp/st.	14701	16385	1146,95	0,11
c) ostale usluge	0,7 m2 btp/st.	14701	16385	11469,50	1,15
4. KULTURA	0,3 m2 btp/st.	14701	16385	4915,50	0,49
5. ADMINISTRACIJA JAVNE SLUŽBE I POSL. PROSTORI	0,62 m2/st.	14701	16385	10158,70	1,02
UKUPNO (1-5) SADRŽAJI:				53415,10	5,34

**DRUŠTVENO – OPSLUŽNI CENTAR
OPĆINA LUKAVAC**

SADRŽAJ	NORMATIV	POSTOJEĆI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANA POVRŠINA (m ²)	PLANIRANA POVRŠINA (ha)
CENTAR	4 m2/st	57333	59682	238728,00	23,87
1. TRGOVINA		57333	59682	50729,70	5,07
a) svakodnevno i periodično snabdijevanje	0,35 m2 btp/st.	57333	59682	20888,70	2,09
b) vanperiodično snabdijevanje	0,50 m2 btp/st.	57333	59682	29841,00	2,98
2. UGOSTITELJSTVO I TURIZAM	10 st/1 sjed. 3 m2 PP/sjed.	57333		37002,80	3,70
a) motel (ugost.obj.)	0,56 m2/st.	57333	59682	33421,90	3,34
b) ostali ug.sadr.	0,06 m2 btp/st.	57333	59682	3580,90	3,58
3. USLUGE I ZANATI		57333	59682	51923,30	5,19
a) lične usluge	0,1 m2 btp/st.	57333	59682	5968,20	0,59
b) usluge održavanja	0,07 m2 btp/st.	57333	59682	4177,70	0,42
c) ostale usluge	0,7 m2 btp/st.	57333	59682	41777,40	4,18
4. KULTURA	0,3 m2 btp/st.	57333	59682	17904,60	1,79
5. ADMINISTRACIJA JAVNE SLUŽBE I POSL. PROSTORI	0,62 m2/st.	57333	59682	37002,8	3,70
UKUPNO (1-5) SADRŽAJI:				194563,20	19,46

**DRUŠTVENO – OPSLUŽNI CENTAR
OPĆINA SAPNA**

SADRŽAJ	NORMATIV	POSTOJEĆI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANA POVRŠINA (m ²)	PLANIRANA POVRŠINA (ha)
CENTAR	4 m2/st	13553	14770	59080,00	5,91
1. TRGOVINA		13553	14770	12554,50	1,25
a) svakodnevno i periodično snabdijevanje	0,35 m2 btp/st.	13553	14770	5169,50	0,52
b) vanperiodično snabdijevanje	0,50 m2 btp/st.	13553	14770	7385,00	0,74
2. UGOSTITELJSTVO I TURIZAM	10 st/1 sjed. 3 m2 PP/sjed.	13553		9041,50	0,92
a) motel (ugost.obj.)	0,56 m2/st.	13553	14770	8271,28	0,83
b) ostali ug.sadr.	0,06 m2 btp/st.	13553	14770	886,20	0,09
3. USLUGE i ZANATI		13553	14770	12849,90	1,28
a) lične usluge	0,1 m2 btp/st.	13553	14770	1477,00	0,15
b) usluge održavanja	0,07 m2 btp/st.	13553	14770	1033,90	0,10
c) ostale usluge	0,7 m2 btp/st.	13553	14770	10339,00	1,03
4. KULTURA	0,3 m2 btp/st.	13553	14770	4431,00	0,44
5. ADMINISTRACIJA JAVNE SLUŽBE I POSL. PROSTORI	0,62 m2/st.	13553	14770	9157,40	0,92
UKUPNO (1-5) SADRŽAJI:				48034,30	4,80

**DRUŠTVENO – OPSLUŽNI CENTAR
OPĆINA SREBRENİK**

SADRŽAJ	NORMATIV	POSTOJEĆI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANA POVRŠINA (m ²)	PLANIRANA POVRŠINA (ha)
CENTAR	4 m2/st	44237	43413	173652,00	17,37
1. TRGOVINA		44237	43413	36901,05	3,69
a) svakodnevno i periodično snabdijevanje	0,35 m2 btp/st.	44237	43413	15194,55	1,52
b) vanperiodično snabdijevanje	0,50 m2 btp/st.	44237	43413	21706,50	2,17
2. UGOSTITELJSTVO I TURIZAM	10 st/1 sjed. 3 m2 PP/sjed.	44237	43413	26916,06	2,69
a) motel (ugost.obj.)	0,56 m2/st.	44237	43413	24311,28	2,43
b) ostali ug.sadr.	0,06 m2 btp/st.	44237	43413	2604,78	0,26
3. USLUGE I ZANATI		44237	43413	37769,31	3,78
a) lične usluge	0,1 m2 btp/st.	44237	43413	4341,30	0,43
b) usluge održavanja	0,07 m2 btp/st.	44237	43413	3038,91	0,30
c) ostale usluge	0,7 m2 btp/st.	44237	43413	30389,10	3,04
4. KULTURA	0,3 m2 btp/st.	44237	43413	13023,90	1,30
5. ADMINISTRACIJA JAVNE SLUŽBE I POSL. PROSTORI	0,62 m2/st.	44237	43413	26916,06	2,69
UKUPNO (1-5) SADRŽAJI:				141526,38	14,15

**DRUŠTVENO – OPSLUŽNI CENTAR
OPĆINA TEOČAK**

SADRŽAJ	NORMATIV	POSTOJEĆI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANA POVRŠINA (m ²)	PLANIRANA POVRŠINA (ha)
CENTAR	4 m2/st	7817	8068	32272,00	3,23
1. TRGOVINA		7817	8068	6857,80	0,68
a) svakodnevno i periodično snabdijevanje	0,35 m2 btp/st.	7817	8068	2823,80	0,28
b) vanperiodično snabdijevanje	0,50 m2 btp/st.	7817	8068	4034,00	0,40
2. UGOSTITELJSTVO I TURIZAM	10 st/1 sjed. 3 m2 PP/sjed.	7817	8068	5002,16	0,50
a) motel (ugost.obj.)	0,56 m2/st.	7817	8068	4518,08	0,45
b) ostali ug.sadr.	0,06 m2 btp/st.	7817	8068	484,08	0,05
3. USLUGE I ZANATI		7817	8068	7019,16	0,70
a) lične usluge	0,1 m2 btp/st.	7817	8068	806,80	0,08
b) usluge održavanja	0,07 m2 btp/st.	7817	8068	564,76	0,06
c) ostale usluge	0,7 m2 btp/st.	7817	8068	5647,60	0,56
4. KULTURA	0,3 m2 btp/st.	7817	8068	2420,40	0,24
5. ADMINISTRACIJA JAVNE SLUŽBE I POSL. PROSTORI	0,62 m2/st.	7817	8068	5002,16	0,50
UKUPNO (1-5) SADRŽAJI:				26298,40	2,63

**DRUŠTVENO – OPSLUŽNI CENTAR
OPĆINA TUZLA**

SADRŽAJ	NORMATIV	POSTOJEĆI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANA POVRŠINA (m ²)	PLANIRANA POVRŠINA (ha)
CENTAR	4 m²/st	141500	138273	553092,00	55,31
1. TRGOVINA		141500	138273	117532,05	11,75
a) svakodnevno i periodično snabdijevanje	0,35 m ² btp/st.	141500	138273	48395,55	4,84
b) vanperiodično snabdijevanje	0,50 m ² btp/st.	141500	138273	69136,50	6,91
2. UGOSTITELJSTVO I TURIZAM	10 st/1 sjed. 3 m ² PP/sjed.	141500	138273	8596,26	
a) motel (ugost.obj.)	0,56 m ² /st.	141500	138273	77432,88	7,74
b) ostali ug.sadr.	0,06 m ² btp/st.	141500	138273	8296,38	0,83
3. USLUGE I ZANATI		141500	138273	120297,51	12,03
a) lične usluge	0,1 m ² btp/st.	141500	138273	13827,30	1,38
b) usluge održavanja	0,07 m ² btp/st.	141500	138273	9679,11	0,97
c) ostale usluge	0,7 m ² btp/st.	141500	138273	96791,10	9,68
4. KULTURA	0,3 m ² btp/st.	141500	138273	41481,90	4,15
5. ADMINISTRACIJA JAVNE SLUŽBE I POSL. PROSTORI	0,62 m ² /st.	141500	138273	85729,26	8,57
UKUPNO (1-5) SADRŽAJI:				450769,98	45,07

**DRUŠTVENO – OPSLUŽNI CENTAR
OPĆINA ŽIVINICE**

SADRŽAJ	NORMATIV	POSTOJEĆI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANI BROJ STANOVNIKA	PLANIRANA POVRŠINA (m ²)	PLANIRANA POVRŠINA (ha)
CENTAR	4 m²/st	59575	58056	232224,00	23,22
1. TRGOVINA		59575	58056	49347,60	4,93
a) svakodnevno i periodično snabdijevanje	0,35 m ² btp/st.	59575	58056	20319,60	2,03
b) vanperiodično snabdijevanje	0,50 m ² btp/st.	59575	58056	29028,00	2,90
2. UGOSTITELJSTVO I TURIZAM	10 st/1 sjed. 3 m ² PP/sjed.	59575	58056	35994,72	3,60
a) motel (ugost.obj.)	0,56 m ² /st.	59575	58056	32511,36	3,25
b) ostali ug.sadr.	0,06 m ² btp/st.	59575	58056	3483,36	0,35
3. USLUGE I ZANATI		59575	58056	55728,72	5,57
a) lične usluge	0,1 m ² btp/st.	59575	58056	5805,60	0,58
b) usluge održavanja	0,07 m ² btp/st.	59575	58056	40633,92	0,41
c) ostale usluge	0,7 m ² btp/st.	59575	58056	40639,20	4,06
4. KULTURA	0,3 m ² btp/st.	59575	58056	17416,80	1,74
5. ADMINISTRACIJA JAVNE SLUŽBE I POSL. PROSTORI	0,62 m ² /st.	59575	58056	35994,72	3,60
UKUPNO (1-5) SADRŽAJI:				194482,56	19,44

12.2. Strategija razvoja

Osnovna svrha dugoročnog planiranja namjene prostora jeste utvrđivanje strategije razvoja i to:

- da se racionalnim korištenjem, čuvanjem i obnavljanjem prirodnih resursa osigura viši kvalitet života ljudi u prostoru,
- da se osigura stalni razvoj ljudskih potencijala kroz razvijanje koncepta "cjeloživotnog učenja" od predškolskog pa zaključno sa univerzitetskim obrazovanjem,
- stvaranje materijalnih uslova i podsticanja interesa za bavljenje sportom,
- stvaranjem prostornih uslova i razvijanjem vještina za više domete u oblasti kulture i duhovne nadgradnje,
- osposobljavanje kadrova i stvaranje prostornih resursa za visoko dostupnu i kvalitetnu zdravstvenu zaštitu,
- razvijanje institucija i javne svijesti o potrebi izgradnje institucija socijalne zaštite.

12.2.1. Zdravstvena djelatnost

- Jačanje primarne zdravstvene zaštite kroz dalji razvoj i jačanje koncepta obiteljske medicine u svim općinama na području Tuzlanskog kantona;
- Definiranje i uspostavljanje mreže zdravstvenih ustanova primarne zdravstvene zaštite, radi racionalizacije zdravstvenog sektora (ublažavanje posljedica sadašnje prekapacitiranosti i neravnomjerne razvijenosti);
- Uspostavljanje sistema standarda kvaliteta zdravstvene zaštite (akreditacija zdravstvenih ustanova);
- Diferencirana specifična zdravstvena zaštita majke i djeteta vezana za prenatalnu i postnatalnu zdravstvenu zaštitu (u funkciji populacione politike);
- Zaštita stanovništva od zaraznih bolesti, imunizacija sa 95% obuhvata obveznika, stalna kontrola higijensko-epidemiološke situacije kroz djelatnosti higijensko-epidemioloških službi domova zdravlja i Zavoda za javno zdravstvo;
- Monitoring ekoloških ekspozicija i praćenje uticaja na zdravlje stanovništva, kontrola vode i živežnih namirnica prema važećim standardima u toj djelatnosti;
- Zaštita stanovništva starije životne dobi uz primjenu programiranih institucionalnih i vaninstitucionalnih oblika zaštite;
- Provođenje promotivno-preventivnih sadržaja u aktivnom nadzoru nad zdravljem svih populacionih skupina stanovništva;
- Provođenje posebnih preventivnih programa vezanih za javno zdravstvene probleme koji se odnose na istraživanje i prevenciju sociopatskih ponašanja;
- Prevencija oboljenja koja su uzrok vodećih smrti na području Tuzlanskog kantona;
- Preventivno promotivni programi u cilju zaštite zdravlja mladih, a naročito vezano za drogu, alkoholizam i pušenje;

- Donošenje strategije razvoja zdravstva u Tuzlanskom kantonu do 2010.godine (polazeći os Strategije Svjetske zdravstvene organizacije-WHO "Zdravlje za sve u 21. vijeku");
- Razvoj racionalne mreže bolničke zdravstvene zaštite sa smanjenjem parametara koji su vezani za broj primljenih, prosjek liječenja uz adekvatnu iskorištenost posteljnog fonda;
- Razvijanje sistema finansiranja lijekova, što će osigurati stabilna i dostatna sredstva za potrebne esencijalne lijekove;
- Formiranje registra industrijskih zagađivača, sa podacima o vrsti zagađenja i potencijalnoj opasnosti za okoliš, kao i kontinuirani nadzor nad njima;
- Ublažavanje razlika u dostupnosti, kvalitetu i površini prostora, te kvalitetu zdravstvene zaštite po općinama na području Tuzlanskog kantona;

12.2.2. Socijalna i dječja zaštita

- Značajno povećati obuhvat djece predškolskog odgoja i obrazovanja na području cijelog Kantona, a naročito tamo gdje ne postoje takve institucije i to izgradnjom novih ili dogradnjom postojećih objekata obdaništa;
- U naseljima u kojima je došlo do povećanja koncentracije stanovništva (uz tendenciju daljeg povećanja) i povećanja radnih mjesta, proširivati objekte jaslica i predškolskog odgoja i obrazovanja, te otvarati nove objekte, posebno u onim naseljima u kojima takvi objekti ne postoje (Čelić, Kalesija, Sapna i Teočak);
- U većim naseljima sa većim brojem djece razvijati koncept obiteljske medicine uvođenjem u standarde zdravstvene zaštite i specijalistu pedijatra;
- Izgraditi objekat namijenjen za smještaj i preodgoj maloljetnih počinitelja krivičnih djela (ustanova po zakonu o izvršenju sankcija nad maloljetnim počiniteljima kaznenih djela);
- U općinama u kojima se iskazuju potrebe za vaninstitucionalnim smještajem djece bez roditeljskog staranja i odraslih (koji su u stanju socijalne pomoći ili bez adekvatnog smještaja), planirati sredstva za subvencioniranje izgradnje adekvatnih prostora za smještaj djece u udomiteljske obitelji, jer su sadašnji kapaciteti nedovoljni;
- U većim urbanim centrima izgraditi prostore i organizirati i posebne vidove socijalne zaštite, kao: savjetovališta za pitanje braka i porodice, savjetovališta za djecu i omladinu, prihvatilišta za odrasla lica, prihvatilišta za djecu, beskućnike i skitnice, prihvatilišta za žrtve porodičnog nasilja, prihvatilišta za trudnice i samohrane majke, disciplinske centre za djecu sklonu maloljetničkoj

12.2.3. Obrazovni sistem

Osnovnim obrazovanjem na području Kantona je obuhvaćeno preko 56.800 učenika u oko 2.330 odjeljenja (sa prosječno 24 učenika u odjeljenju) u 88 centralnih i 130 područnih škola u 13 općina, sa skoro 100% obuhvatom djece koja su dorasla za upis u I razred OŠ, a to treba zadržati i u budućnosti;

Obzirom da su postojeći osnovnoškolski kapaciteti (ukupno 210.887 m² školskog pribora i oko 567.000 m² školskog dvorišta-zemljišta) i za postojeći obuhvat

djece u najvećem broju općina nedovoljni (u odnosu na optimalni standard površine učioničkog prostora po m²/učeniku), a budući da se može očekivati smanjivanje prirodnog prirasta stanovništva, u planskom periodu je potrebno sadašnji deficit od 0,50 m² prostora/učeniku otkloniti dogradnjom, adaptacijom, ili izgradnjom oko 20.000 m² građevinskog ili oko 16.000 m² prostora za nastavu, prema evidentiranim deficitima u pojedinim općinama (najizrazitiji u: Sapni, Doboj Istoku i Kalesiji).

Srednjim obrazovanjem na području Kantona (gimnazijama, tehničkim i srodnim školama, srednjim stručnim školama i ostalim srednjim školama) obuhvaćeno je preko 25.000 učenika (starosti 15-19 godina), u oko 880 odjeljenja (sa djecom sklonom delikvenciji i dr. prosječno 28 učenika u odjeljenju).

Promjene u privrednoj strukturi uzrokuju izmjenu potražnje na tržištu radne snage za određenim zanimanjima i zvanjima koja se stiču kroz srednjoškolsko obrazovanje, na čemu se anticipiraju reformski ciljevi i očekivane promjene u sistemu obrazovanja. Zbog toga se očekuju promjene u interesu učenika za upis u odgovarajuće srednje škole, a to će uzrokovati promjenu stanja raspoloživog prostora za rad pojedinih srednjih škola (višak prostora u odnosu na broj učenika u jednim školama, a manjak u drugim). Očekuje se povećanje interesa mladih generacija sa ovom vrstom obrazovanja, naročito u drugoj polovici planskog perioda, pa će se kao strateški cilj javiti i potreba za povećanjem obuhvata generacija sa sadašnjih 63% na preko 75% u onim općinama gdje je taj obuhvat niži, a samim tim i do potrebe povećanja prostora škola srednjeg obrazovanja sa sadašnjih oko 85.000m² na oko 105.000m², jer je sadašnji deficit u prostoru ovih škola oko 20.000 m².

Visoko obrazovanje u Kantonu se odvija na 13 fakulteta i Akademiji dramskih umjetnosti Univerziteta u Tuzli (42 odsjeka i usmjerenja), na kojima visoko obrazovanje stiče preko 15.000 studenata (oko 3% stanovništva). Djelatnost Visokog obrazovanja na području Tuzlanskog kantona (koji se obavlja na Univerzitetu u Tuzli), u proteklih 14 godina doživjela je snažnu ekspanziju koju ilustrira podatak o tome da je 1991.godine na 7 fakulteta u Tuzli studiralo oko 2.500 studenata. Raspoloživi prostorni kapaciteti visokoškolskih ustanova iznose 26.000 m². Najizraženiji nedostatak prostora je na Filozofskom, Ekonomskom i Defektološkom (sada :Edukacijsko-rehabilitacijski) fakultetu, koji treba rješavati adaptacijom postojećih i izgradnjom novih prostora. Tokom 2004. i 2005. godine promijenjena je namjena nekih objekata u gradu Tuzli tako da su ti objekti rekonstruirani, dograđeni i adaptirani za potrebe Univerziteta u Tuzli: bivši DTV Partizan dograđen i adaptiran za potrebe Fakulteta za tjelesni odgoj i sport; bivši Đački dom rekonstruiran i adaptiran za potrebe Pravnog i Mašinskog fakulteta; dogradnja objekta Tehnološkog fakulteta za potrebe tog i Ekonomskog fakulteta; izgradnja novog amfiteatra na Medicinskom fakultetu.

12.2.4. Kultura i fizička kultura

U djelatnosti kulture u planskom periodu je potrebno povećati broj i vrste ustanove i organizacije u oblasti kulture, naročito u gradovima gdje takve institucije ne postoje, kako bi se obezbijedila prostorna disperzija i decentralizacija ovih funkcija. Budući da postojeće ustanove iz oblasti kulture rade u skućenim i često neadekvatnim prostorima, neophodno im je obezbijediti povoljnije prostorne uslove adaptacijama njihovih postojećih objekata ili ustupanjem drugih objekata,

dogradnjom ili izgradnjom novih prostora. U sjedištima općina planirati prostor za izgradnju nedostajućih objekata u kojima će se obavljati djelatnosti iz oblasti kulture (pozorišta, biblioteke, kino dvorane, muzeji i sl.).

U oblasti fizičke kulture neophodno je postojeće sportske objekte (otvorene i zatvorene) kvalitetno renovirati i zaštititi, te planirati prostor za izgradnju sportskih dvorana i većih površina u urbanim sredinama za polivalentne sportske sadržaje (pješačke i biciklističke-rolerske staze, trim staze, parkove itd.)

12.2.5. Ostale javne djelatnosti

Kao specifična u organizacijskom, funkcionalnom i formalnom pogledu je infrastruktura Javnog (Vladinog) sektora koja obuhvata organe zakonodavne i izvršne vlasti, kantonalne i općinske organe uprave, tužiteljske i pravosudne organe, te zavode i izvanbudžetske fondove.

Obzirom na neadekvatnost smještaja i nedostatak prostora, u narednom periodu će biti potrebno kroz adaptacije, dogradnje ili izgradnju novih objekata obezbjediti radne uslove za veći broj institucija na području Tuzlanskog Kantona kao što su:

- općinski sudovi (izuzev u Banovićima, Gradačcu i Kladnju),
- općinska tužilaštva u Kalesiji, Srebreniku, Živinicama, Lukavcu i Kladnju,
- općinski sudovi za prekršaje u svim općinama,
- administracija izvršne vlasti Tuzlanskog kantona,
- dovršetak izgradnje objekta kantonalnog i općinskog tužilaštva u Tuzli

12.3. Prostorni razmještaj infrastrukturnih kapaciteta

12.3.1. Zdravstvena zaštita

U planskom periodu prioritet u oblasti zdravstvene zaštite će imati unapredjenje primarne zdravstvene zaštite stanovništva, koja, prema Zakonu, obuhvata: aktivnosti porodičnog ljekara, opštu medicinu, školsku medicinu, kućno liječenje i njegu, higijenu i epidemiologiju, dentalnu njegu, hitnu medicinsku pomoć, medicinu rada, brigu o ženi i djetetu, dijagnostičku medicinu, farmaceutske djelatnosti i apotekarstvo, te rehabilitaciju u zajednici. Stoga je neophodno slijedeće:

- U postupku prostornog planiranja, obezbjeđenjem prostornih i drugih uslova za izgradnju, poboljšanjem medicinske infrastrukture i dimenzioniranjem kapaciteta medicinskih objekata, omogućiće se: preorijentacija primarne zdravstvene zaštite ka porodičnoj medicini, sa najmanje 60% obuhvata stanovništva, kroz obezbjeđenje lokacija za izgradnju ili alociranje objekata porodične medicine na distancama ne većim od 3 km od centra ruralne ili dijela urbane sredine;
- razvoj polikliničke zdravstvene službe, oslonjene na bolničke kapacitete, sa obuhvatom stanovništva do 50% u bolnicama općeg tipa, 40% u kantonalnoj bolnici (Kliničkom centru) i 10% u bolnicama kliničkog nivoa;
- razvoj apotekarske djelatnosti prema propisanim standardima, uz prostornu distribuciju apoteka, ogranaka i depoa, sa dostupnošću korisnika na relaciji do 3 km od centra ruralne ili dijela urbane sredine, uz obavezu lociranja apotekarskog punkta uz zdravstvene punktove primarne zdravstvene zaštite porodične medicine;

- u saradnji sa drugim sektorima i institucijama, omogućiti obezbjeđenje odgovarajućih uslova za praćenje ekoloških ekspozicija i njihovog uticaja na zdravlje.

Univerzitetsko-klinički centar Tuzla organizira se na tri nivoa:

- Poliklinike (sekundarna zdravstvena zaštita), u kojima se obavlja specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita u oblastima: interne medicine, pedijatrije, hirurgije, ginekologije i akušerstva, infektologije, pneumoftziologije, neuropsihijatrije, otorinolaringologije, oftamologije, ortopedije i traumatologije, dermatovenerologije, fizikalne medicine i rehabilitacije. Poliklinike će i u planskom periodu nastaviti dosadašnju medicinsku praksu.
- Kantonalna bolnica Tuzla, sa kapacitetom od 1.343 bolničke postelje (2,7 postelja na 1000 stanovnika Kantona) i 87 medicinskih timova. Posteljni kapaciteti bolnice se neće povećavati do kraja planskog perioda.
- Tercijarna (visokodiferencirana) zdravstvena zaštita. Hospitalni nivo tercijarne zdravstvene zaštite od 212 postelja i kabineti subspecijalističkih nivoa zadovoljavat će potrebe stanovništva Tuzlanskog kantona.
- Visokodiferencirana zdravstvena zaštita pružat će se posteljnim fondom od 212 postelja što je 0,4 postelje na 1000 stanovnika i 27 timova. Posteljni kapaciteti Kliničkog centra do 2025.godine će se povećavati (stavljanjem u funkciju objekta "plava bolnica" i izgradnjom novih kapaciteta za tercijarnu zdravstvenu zaštitu u okviru privatne prakse i privatne investicione aktivnosti).

Sekundarna zdravstvena zaštita stanovništva biće obezbijedena kroz usluge konsultativno specijalističkih djelatnosti, kroz sekundarnu stomatologiju i dijagnostiku i bolničku zaštitu.

Potrebe u kadrovima i uslugama procijenjene su na bazi standarda i normativa u odnosu na broj stanovnika ili pojedinih korisnika (struktura stanovništva zdravstvene zaštite) i one, cijanjene kroz broj potrebnih timova, po planskim godinama, iznose:

Godina(planskog perioda)	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2010.	2015.	2020.
Broj zdravstvenih timova	113	115	118	120	122	126	142	152

Potrebna broj timova u konsultativno specijalističkoj djelatnosti iznositi će 152 tima po dinamici povećanja broja timova od 2% prosječno godišnje.

Bolnička zdravstvena zaštita će se fokusirati na racionalnije, ekonomičnije, efikasnije i efektivnije korištenje posteljnog fonda. To će se postići modeliranjem bolničke zdravstvene zaštite tako da se funkcionalno i organizaciono diferenciraju opće bolnice, kantonalna (regionalna) bolnica i Klinički centar.

U okviru bolničke zdravstvene zaštite na sekundarnom nivou su:

Opća bolnica Tuzla (u sastavu Univerzitetskog kliničkog centra Tuzla) treba da raspolaže sa 4 osnovne discipline i ukupnim posteljnim fondom od 523 postelje sa sljedećom strukturom:

Zdravstvena služba	Opća interna	Pedijatrija	Opća hirurgija	Ginekologija	Akušerstvo
Broj bolesni. kreveta	166	84	173	46	54

Posteljni kapaciteti u Općoj bolnici Tuzla do 2025 godine neće se povećavati. Opća bolnica u Tuzli zadovoljavaće potrebe iz pomenutih zdravstvenih službi (disciplina) stanovništvu Tuzlanskog kantona, osim stanovništva općine Gračanica, Doboj Istok, Srebrenik i Lukavac čije će se potrebe zadovoljavati u kapacitetima Opće bolnice Gračanica, a prema programu zdravstvene zaštite i očekivanoj mreži bolničkih zdravstvenih ustanova.

Opća bolnica Gračanica treba da raspolaže sa 4 osnovne discipline i ukupnim posteljnim fondom od 8 postelja sa slijedećom strukturom:

Zdravstvena služba	Opća interna	Pedijatrija	Opća hirurgija	Ginekologija	Akušerstvo
Broj bolesni. kreveta	20	10	5	6	7

Posteljni kapaciteti u Općoj bolnici Gračanica do 2025.godine neće se povećati. Opća bolnica u Gračanici zadovoljavaće potrebe iz pomenutih disciplina stanovništvu općine Gračanica, Općina Doboj Istok, Srebrenik i Lukavac, a prema programima zdravstvene zaštite.

Opće bolnice Tuzla i Gračanica zajedno, raspolagat će ukupnim posteljnim kapacitetom od 592 postelje i 42 zdravstvena tima.

Za općinu Gradačac planirati na istoj lokaciji proširenje postojećeg objekta Doma zdravlja Gradačac radi formiranja sadržaja Opće bolnice (na način i u obimu kako to propisuju Zakoni, propisi, standardi i normativi, osobito mreža bolničke zdravstvene zaštite koju u sadašnjem trenutku utvrđuju Federalni nivoi vlasti.

Stacionar Medicinskog centra Gradačac pružaće bolesničku zdravstvenu zaštitu, organizovaće se 2 osnovne zdravstvene discipline sa ukupnim posteljnim fondom od 11 postelja i 2 zdravstvena tima (čiji se broj neće povećavati), sa slijedećom strukturom : ginekologija sa 5 postelja i akušerstvo sa 6 postelja.

Za općinu Srebrenik, u skladu sa mrežom razvoja sekundarne zdravstvene zaštite predvidjeti uspostavljanje minimalnih funkcija ovog vida zaštite (na način i u obimu koji to propisuju normativi, standardi i propisi za ovu oblast).

Banja "Ilidža" – Gradačac je samostalna ustanova za fizikalnu medicinu i medicinsku rehabilitaciju. Raspolaže sa 120 postelja i 4 zdravstvena tima, a po modelu organizacije zdravstvene zaštite (u nivou Kantonalne bolnice). Planirati, na istoj lokaciji i raspoloživom zemljištu, proširivanje kapaciteta za smještaj, usluge medicinske rehabilitacije, izgradnju zatvorenog poluolimpijskog bazena. Ova zdravstvena ustanova treba da svoju djelatnost proširi i na zdravstveni sportsko-rehabilitacijski turizam.

"Slana banja" Tuzla je samostalna ustanova za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju koja bi trebala raspolagati sa 20 postelja i 2 tima, te u modelu

organizacije zdravstvene zaštite pripada sekundarnom nivou zdravstvene zaštite i povezana je sa nivoom kantonalne bolnice.

Potrebno je:

- Povećanje prostora za djelatnost Univerzitetskog kliničkog centra u Tuzli dovođenjem u funkciju objekta "Neurofizijska klinika", odnosno "Plava bolnica" za oko 5.000 m², i za oko 250 bolesničkih kreveta (od toga je za Kardiohirurgiju 60 kreveta; za Neurohirurgiju 30; za Plastičnu i rekonstruktivnu hirurgiju 20; za Neurologiju 60; za Interne 30 i za Intenzivnu njegu 20 kreveta). Na lokalitetu bivšeg vojnog kompleksa "Kozlovac-kasarna Sjever" planirati prostor za izgradnju objekta Psihijatrijske klinike (bolnice).
- Planirati povećanje prostora Opće bolnice Gračanica za oko 600 m². Na istoj lokaciji planirano je proširenje postojećeg objekta Doma zdravlja Gradačac radi formiranja sadržaja Opće bolnice (na način i u obimu kako to propisuju Zakoni, propisi, standardi i normativi), osobito mreža bolničke zdravstvene zaštite koju u sadašnjem trenutku utvrđuju Federalni nivou vlasti.
- Planirati povećanje objekta Banje Iliđa u Gradačcu za 1.000 m², na postojećem zemljištu oko objekta Banje.
- Za općinu Srebrenik, u skladu sa mrežom razvoja sekundarne bolničke zaštite predvidjeti uspostavljanje minimalnih funkcija ovog vida zaštite (na način i u obimu kako to propisuju propisi, standardi i normativi za ovu oblast)
- Planirati banjско-lječilišni kompleks na bazi termomonerarne vode za općinu Gračanica
- Na području svih općina planirati prostor za izgradnju novih objekata namijenjenih domovima zdravlja, odnosno ambulanta obiteljske medicine sa svim potrebnim pratećim sadržajima. Lokaciju planirati u središnjim zonama namijenjenim za stanovanje, kako bi zdravstveni objekti bili što bliži građanima.
- U svim općinama planirati prostor za izgradnju zdravstvenih objekata u okviru privatne medicinske prakse, namijenjene za ordinacije obiteljske medicine, stomatološke ordinacije, specijalističko-konsultativne ambulante, apoteke. Za ovu namjenu prema važećim urbanističkim normativima planirati prostor za objekte zdravstvene infrastrukture u okviru razvojnih potreba općina.
- U istočnom dijelu grada Tuzla (lokalitet naselja Sjenjak-Slavinovići) planirati prostor za izgradnju objekta Doma zdravlja površine oko 500 m² (samo za osnovne funkcije Doma zdravlja temeljene na konceptu obiteljske medicine).

- Postojeće objekte područnih ambulanti u vangradskim mjesnim zajednicama u općinama Tuzla, Lukavac, Gračanica, Gradačac, Srebrenik, Banovići, Živinice, rekonstruirati i renovirati za kvalitetnije pružanje zdravstvene zaštite i razvijanje koncepta obiteljske medicine.

Apoteke

Urbanistički normativ je da se apoteka planira na 3000-5000 stanovnika. Prema ovom normativu iskazane su slijedeće potrebe za apotekama u plansko periodu:

- Općina Banovići - 6 apoteka
- Općina Čelić - 2 apoteke
- Općina Doboj Istok - 3 apoteke
- Općina Gračanica - 11 apoteka
- Općina Gradačac - 9 apoteka
- Općina Kalesija - 8 apoteka
- Općina Kladanj - 3 apoteke
- Općina Lukavac - 12 apoteka
- Općina Sapna - 3 apoteke
- Općina Srebrenik - 9 apoteka
- Općina Teočak - 1 apoteka
- Općina Tuzla - 29 apoteka
- Općina Živinice - 13 apoteka

12.3.2. Socijalna i dječja zaštita

Socijalnu zaštitu realiziraju stručni uposlenici organizirani u javne ustanove, dok u općinama djeluju i centri za socijalni rad kao višefunkcionalne stručne ustanove socijalne zaštite. U svakoj općini Kantona osnovan je Centar za socijalni rad, ali je nedovoljan broj ostalih ustanova socijalne zaštite.

a) Ustanove socijalne zaštite

- JU "Dom za djecu bez roditeljskog staranja" Tuzla (broj štićenika:137)
- Dječje "Selo Mira" Turija (Lukavac)
- Dječje selo "SOS Kinderdorf" Gračanica
- Dom penzionera Tuzla (broj štićenika:45)
- Zavod za odgoj i obrazovanje djece sa smetnjama (sa internetom), Tuzla

b) Centri za socijalni rad

Osnivači Centra za socijalni rad su općine tako da u Tuzlanskog kantona radi 13 javnih ustanova.

Potrebno je: osigurati prostorne determinante za razvoj socijalne i dječje zaštite na području Tuzlanskog kantona, što podrazumijeva planiranje prostora za izgradnju objekata za standardne oblike smještaja u ustanovama socijalne zaštite, ali i alternativne oblike brige i smještaja korisnika, kao što su:

- Savjetovališta za pitanja braka i porodice u okviru djelatnosti centara za socijalni rad;
- Savjetovališta za djecu i omladinu u okviru djelatnosti centara za socijalni rad;
- Prihvatilišta za odrasla lica u općinama Gračanica, Gradačac, Srebrenik, Tuzla, Živinice i Lukavac;
- Prihvatilišta za žrtve porodičnog nasilja (tzv. sigurnosne kuće) u općinama Tuzla, Lukavac, Živinice, Gračanica, Gradačac i Srebrenik;
- Prihvatilišta za samohrane majke u Tuzli (koje nemaju odgovarajuće uslove za stanovanje);
- Centar za djecu sklonu maloljetničkoj delikvenciji u Živinicama (Dubrave);
- Dijagnostičko - opservativni centar za odgojno zanemarenu djecu i omladinu;
- Centar za liječenje bolesti ovisnosti u Lukavcu (Smoluća);
- Edukacione centre za djecu sa posebnim potrebama u Tuzli (kao centar "Koraci nadi" u Tuzli koji još nije dobio status javne ustanove u skladu sa Zakonom).
- Gerontološki centri u većim gradovima Tuzlanski kanton;

12.3.3. Obrazovanje

Prostorne potrebe djelatnosti obrazovanja po općinama su sljedeće:

Općina Banovići

Općina Banovići ima 28.367 stanovnika a planira se da će 2025. godine imati 30.750 stanovnika.

Obrazovanje je organizirano na tri nivoa: predškolsko, osnovno i srednje.

a. Predškolsko obrazovanje:

JU "Dječje obdanište" Banovići koristi 670 m² prostora za rad. Ima potrebe za izgradnjom novog/ih objekata, kako u gradu tako i u većim prigradskim naseljima. To je nužno zbog društvene opravdanosti dostizanja znatno većeg obuhvata djece predškolskim odgojem i obrazovanjem (trenutno je oko 80 djece smješteno u Obdanište, što predstavlja tek oko 3% obuhvata djece predškolskim odgojem u Ustanovi Obdanište).

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj izračunata prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 5,5 m²/djetetu do tri godine a 7,5 m²/djetetu do 7 godina i za površinu kompleksa dvorište je 20 m²/djetetu, uz radijus gravitacionog područja do 500 m):

0-3 god.	Pobjekta za 1642 djece x 5,5 = 9031 m ²	Pkompleksa	1642x20 = 32840 m ²
4-7 god.	1820 djece x 7,5 = 13650 m ²	Pkompleksa	1820x20 = 63700 m ²
	Radijus gravitacije 300-500 m;	Broj zaposlenih	346

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj je oko 14.700 m² za potpuni prihvata sve djece u dobi od 1-6 godina (navedena površina je dobivena korekcijom potrebne površine objekta prema

urbanističkim normativima izuzimanjem broja djece u dobi od 0 do 1 godine i od 6-7 godina, jer će ova djeca biti obuhvaćena osnovnim obrazovanjem. Isti je pristup korišten i kod narednih općina).

Planirati izgradnju više objekata obdaništa u okviru općine. Potrebne površine kao i lokacije za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

b. Osnovno obrazovanje

Osnovno obrazovanje se realizira u 5 osnovnih škola sa ukupno 2.875 učenika i 220 zaposlenika. Koristi 11.556 m² prostora za rad (5 objekata centralnih i 9 objekata PŠ), što je 4 m²/učeniku.

Potrebno je dograditi objekat OŠ u Aljkovićima za 4 učionice sa pratećim prostorijama u koju bi se smjestila JU OŠ Seona.

Naziv škole	Broj učenika	Površina škole (m ²)	Površina dvorišta (m ²)	Broj učionica	Pros. površ. učionica (m ²)
OŠ "BANOVIĆI"	1.185	3.984	250	13	48,00
OŠ "BANOVIĆI SELO"	450	2.241	20.000	9	61,30
OŠ "GRIVICE" BANOVIĆI	767	2.831	850	14	48,00
OŠ "SEONA" BANOVIĆI	214	731	855	14	44,65
OŠ "TREŠTENICA" BANOVIĆI	259	1.769	10.629	11	56,00
Ukupno Banovići	2.875	11.556	32.584		

Izvor: Podaci Ministarstva obrazovanja (...)TK i Komisije za obrazovanje(...) Skupštine TK

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata osnovnih škola, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku).

Br. djece	7-14 god.	3690
	P objekta	3690 x 7,5 = 27675 m ²
	Pkomp.	3690 x 20 = 73800 m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata osnovnih škola je oko 27.000 m², a raspoloživa ukupna površina škola je 11.556 m².

Imajući u vidu postojeće stanje koje pokazuje da školski prostor u nekim dijelovima općine već nedostaje, potrebno je pored predviđene dogradnje u narednom periodu (OŠ Aljkovići), osobito ukoliko bude izražena tendencija rasta broja djece, predvidjeti i dogradnju (nadziđivanje) još jedne škole, te izgradnju novog školskog objekta. Potrebna površina za objekat i kompleks, kao i lokacija za objekat biće definirana detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plana općine).

c. Srednje obrazovanje

JU Mješovita srednja škola Banovići je jedina ustanova srednjeg obrazovanja na području Općine. Nastavu pohađa 1.153 učenika raspoređenih u 40 odjeljenja. Ova JU srednjeg obrazovanja ima 91. zaposlenika. Škola koristi prostor od 3.134 m² za realizaciju nastave, ili po učeniku 2,7 m².

Potrebno je dograditi školski objekat radi humanizacije prostora i veće površine radioničkog prostora.

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata srednjih škola, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku).

Br. djece_ od 15-19 god.	2768		
Pobj.	2768 x 7,5 =20.760m ²	Pkomp.	2768 x 20=55.360m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata srednjih škola je oko 20.700 m², a raspoloživa ukupna površina srednjih škola je 3.134 m². Imajući u vidu da postojeća škola već ima izražen problem nedostajućeg prostora, potrebno je predvidjeti njenu dogradnju (nadziđivanje), te izgradnju novog srednjoškolskog objekta, osobito ukoliko tendencija rasta broja učenika u planskom periodu bude izražena. Precizne podatke vezane za lokaciju, potrebne površine te proračunske vrijednosti biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

Općina Čelić

Općina Čelić ima 11.772 stanovnika, a planira se da će 2025. godine imati 15.720 stanovnika. Obrazovanje je organizirano na dva nivoa: osnovno i srednje, a planira se obezbjeđenje uslova za uvođenje i predškolskog obrazovanja.

a. Predškolsko obrazovanje

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj izračunata prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 5,5 m²/djetetu do tri godine a 7,5 m²/djetetu do 7 godina i za površinu kompleksa-dvorište je 20 m²/djetetu, uz radijus gravitacionog područja 300-500 m):

0-3 god.	P objek. za 636 djece	x 5,5 =3498 m ²	Pkomp.	636 x 20 =	12720 m ²
4-7 god.	P objek. za 705 djece	x 7,5 =5288 m ²	Pkomp.	705 x 20 =	14100 m ²
r gravitacije 300-500 m; Broj zaposlenih 134					

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj je oko 5.400 m² (za potpuni prihvata sve djece u dobi od 1-6 godina).

Planirati izgradnju više objekata obdaništa u okviru općine. Potrebne površine kao i lokacije za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

b. Osnovno obrazovanje

Osnovno obrazovanje se organizira u 3 centralne osnovne škole, kao javne ustanove i područnim školama. Nastavu pohađa ukupno 1.266 učenika raspoređenih u 57 odjeljenja. Osnovne škole koriste prostor površine od 8.473 m² što po učeniku što iznosi oko 7m² i znatno je veći od površine predviđene standardima (razlog dvije renovirane područne škole za djecu srpske i hrvatske nacionalnosti, a nastava se u njima ne izvodi).

Naziv škole	Broj učenika	Površina škole(m ²)	Površina dvorišta(m ²)	Br. učionica	Prosječna površina učionica(m ²)
JU OŠ "HUMCI" ČELIĆ	333	4.075	34.777	24	55
JU OŠ ČELIĆ	605	2.400	740	14	54
JU OŠ VRAŽIĆI ČELIĆ	328	1.998	16.597	10	52

Izvor: Podaci Ministarstva obrazovanja (...) TK i Komisije za obrazovanje (...) Skupštine TK

Potrebno je završiti izgradnju i opremiti PŠ Brnjik koja organizaciono pripada OŠ "Vražići". Potrebna površina objekata škola za učenike u OŠ, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku) je:

Broj djece 7-14 god. 1429

Pobjekta 1429 x 7,5 = 10718 m²

Pkomp. 1429 x 20 = 28580 m²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata osnovnih škola je oko 10.700 m², a raspoloživa ukupna površina škola (8.473 m²) je oko 80% od potrebnog prostora po urbanističkim normativima.

Imajući u vidu postojeće stanje koje pokazuje da su sadašnji školski kapaciteti u potpunosti povoljni, izgradnja PŠ Brnjik zadovoljiće potrebe i u planskom periodu cijeneći procjene broja djece ovog uzrasta u narednom periodu.

c. Srednje obrazovanje

U JU Mješovita srednja škola "Abdulah Kovačević" Čelić nastavu pohađa 371 Učenik raspoređen u 14 odjeljenja, angažovano je 43 zaposlenika. Školski objekat ima površinu od 1.307 m², što po učeniku iznosi 3,5 m². Škola nema salu za tjelesni odgoj.

Potrebno je dovršiti radionice za praktičnu nastavu i izgraditi salu za tjelesni odgoj. U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata srednjih škola, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku).

Br.djece 15-19 god. 1072

Pobjekta 1072 x 7,5 = 8040m²

Pkompleksa 1072 x 20=21440m²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata srednje škole je oko 8.000 m², a raspoloživa ukupna površina srednje škole je 1.307 m².

U planskom periodu, ukoliko bude izražena tendencija rasta djece, biće znatno izražen nedostatak školskog prostora. Potrebno je planirati dogradnju (nadziđivanje) postojećeg objekta srednje škole, kao i izgradnju novog školskog objekta. Detaljnije proračunske podatke, te planiranu lokaciju, potrebno je definirati kroz detaljniju plansku dokumentaciju (Prostorni plan općine).

Općina Doboj Istok

Na području općine Doboj Istok živi 11.029 stanovnika. Procjenjuje se da će 2021.godine imati 14.459 stanovnika.

Obrazovanje je organizovano na tri nivoa: predškolsko, osnovno i srednje.

a. Predškolsko obrazovanje

JU Dječje obdanište Doboj Istok je ustanova za odgoj i obrazovanje djece predškolskog uzrasta. U ovu predškolsku ustanovu uključeno je 37 djece. Koristi nedovršeni namjenski objekat površine 120 m², ili 3,24 po djetetu.

Potrebno je dovršiti namjenski objekat za rad ove ustanove u Brijesnici i izgraditi objekat Obdaništa u Klokočnici.

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj izračunata prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 5,5 m²/djetetu do tri godine a 7,5 m²/djetetu do 7 godina i za površinu kompleksa dvorište je 20 m²/djetetu, uz radijus gravitacionog područja do 500 m):

0-3 god.	Pobj. 772 djece	x 5,5 =	4246 m ²	Pkomp. 772 x 20 =	15440 m ²
4-7 god.	Pobj. 856	x 7,5 =	6420 m ²	Pkomp. 856 x 20 =	17120 m ²
		r gravitacije	300-500 m;	Broj zaposlenih	163

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj je oko 6.300 m² (za potpuni prihvata sve djece u dobi od 1-6 godina).

JU Dječje obdanište Doboj Istok za sada ima uključeno svega 37 djece i objekat površine 120 m² i u narednom, planskom periodu, ukoliko se ukaže potreba, treba izvršiti povećanje korisne površine ovog objekta, te izvršiti izgradnju novih objekata u naseljima Klokočnica i Brijesnica Velika, eventualno u sklopu osnovnih škola kako bi se obezbijedio povoljan radijus gravitacije stanovništva za ovaj sadržaj u naseljima Stanić Rijeka i Lukavica Rijeka oformiti odjeljenja za predškolsko obrazovanje.

b. Osnovno obrazovanje

Osnovno obrazovanje obuhvata dvije osnovne škole kao javne ustanove.

Naziv škole	Broj učenika	Površina škole(m ²)	Površina dvorišta(m ²)	Broj učionica	Pros. Površ. učionica(m ²)
JU OŠ "BRIJESNICA" DOBOJ IST.	455	1.470	7.234	11	57
JU OŠ "KLOKOTNICA" DOBOJ I.	830	1.915	7.566	18	58
Ukupno u Doboj Istoku	1.285	3.385	14.800		

Izvor: Podaci Ministarstva obrazovanja (...) TK i Komisije za obrazovanje (...) Skupštine TK

Nastava se realizira za 1.285 učenika u 53 odjeljenja u 3 objekta centralnih škola i 2 objekta područnih škola sa ukupno 3.385 m².

Potrebno je: izgraditi 2 sale za tjelesni odgoj za dvije centralne škole (Brijesnica velika i Klokočnica) i dovršiti započetu izgradnju Područne škole u Stanić Rijeci, koja pripada OŠ "Klokočnica".

Potrebna površina objekata škola za učenike u OŠ, prema urbanističkim normativima (za površinu objekata je 7,5m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20m²/učeniku) je:

br. Djece	7-14 god.	1735		
	Pobjekta	1735 x 7,5 =	13013 m ²	Pkomp. 1735 x 20 = 34700 m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata osnovnih škola je oko 13.000 m², a raspoloživa ukupna površina škola je 3.385 m².

Proračun pokazuje da sve područne škole u planskom periodu i u skladu sa potrebama naselja trebaju preći u osnovne škole, a u naselju Lukavica Rijeka potrebno je izgraditi osnovnu školu i to na način da to bude prvo područna škola, koja bi do kraja planskog perioda postala osnovna škola. U naseljima Klokotnica i Brijesnica Velika nedostatak prostora može se nadoknaditi na način da se u Velikoj Brijesnici izvrši dogradnja postojeće osnovne škole, dok u naselju Klokotnica, koja ima dvije škole ovaj nedostatak se može riješiti tako što postojeća područna škola postaje povećanjem prostora za nova odjeljenja osnovna škola, a sadašnja osnovna škola može dograditi ili nadzidati nedostajuće prostore.

S obzirom na činjenicu da je planiranje broja djece u okviru općine Doboj Istok prilično specifično, potrebno je predvidjeti da se buduće adaptacije, dogradnje ili nadziđivanja postojećih objekata osnovnih škola, kao i izgradnja novih, usklade sa potrebama pojedinih naselja.

c. Srednje obrazovanje

U JU Mješovitoj srednjoj školi Doboj Istok nastavu pohađa 536 učenika raspoređenih u 19 odjeljenja, a poslove obavlja 41 zaposlenik. Škola koristi prostor površine od 644 m² ili 1,2 m²/učeniku. Nema salu za tjelesni odgoj i namjenske prostorije za radionicu praktične nastave.

Potrebno je izgraditi salu za tjelesni odgoj, 2 radionice za praktičnu nastavu i povećati učionički prostor.

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata srednjih škola, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku).

Br.djece 15-19 god.	1301		
Pobj.	1301 x 7,5 = 9758m ²	Pkomp.	1301 x 20=26020m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekta srednje škole je oko 9.700 m², a raspoloživa ukupna površina srednje škole je 644 m².

Imajući u vidu činjenicu da u sadašnjem trenutku dosta djece pohađa škole u drugim općinama kao i specifičnost procjene broja djece u budućnosti, može se u skladu s potrebama predvidjeti nadziđivanje ili dogradnja novih prostora za srednju školu u Brijesnici Velikoj ili ako porast djece ovog uzrasta bude iziskivao, izgradnju još jednog objekta u naselju Klokotnica.

Općina Gračanica

Na području općine Gračanica živi 55.071 stanovnika, a procjenjuje se da će 2025. godine imati 56.816 stanovnika.

Obrazovanje je organizirano na tri nivoa: predškolsko, osnovno i srednje.

a. Predškolsko obrazovanje

JU Dječije obdanište "Naša djeca" Gračanica je predškolska ustanova u koju je uključeno 127 djece. Koristi prostor za rad ukupne površine od 977 m², što po

jednom djetetu iznosi 7,7 m². Postoje realne mogućnosti za veći obuhvat djece u ovu predškolsku ustanovu.

Potrebno je izgraditi više objekata Obdaništa, kako u gradu tako i u većim prigradskim naseljima (u središtu planiranih zona za stanovanje).

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj izračunata prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 5,5 m²/djetetu do tri godine a 7,5 m²/djetetu do 7 godina i za površinu kompleksa dvorište je 20 m²/djetetu, uz radijus gravitacionog područja do 500 m):

0-3 god.	Pobj. 3141	x 5,5 =	17308 m ²	Pkomp.	3141 x 20 =	62820 m ²
4-7 god.	3482	x 7,5 =	26115 m ²	Pkomp.	3482 x 20 =	69640 m ²
		r gravitacije	300-500 m;	Broj zaposlenih	662	'

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj je oko 26.700 m² (za potpuni prihvata sve djece u dobi od 1-6 godina).

Planirati izgradnju više objekata obdaništa u okviru općine. Potrebne površine kao i lokacije za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

b. Osnovno obrazovanje

Na području Općine radi 11 osnovnih škola kao javnih ustanova, u čijem su sastavu i 9 područnih škola. Nastavu pohađa 6.171 učenika raspoređenih u 257 odjeljenja. Osnovne škole koriste prostor čija je površina 20.288 m², što na svakog učenika iznosi 3,3 m², što je više od zahtjeva Pedagoških standarda. Međutim, prostor za izvođenje nastave nije ravnomjerno raspoređen, pa je potrebna izgradnja i dogradnja školskih objekata.

Naziv škole	Broj učenika	Površina škole(m ²)	Površina dvorišta(m ²)	Broj učionica	Pros. površ. učionica(m ²)
«DRUGA OŠ» GRAČANICA	902	2.295	5.120	11	53
OŠ DOBOROVCI GRAČANICA	365	1.484	1.000	8	43
OŠ D. ORAHOVICA GRAČANICA	602	2.184	3.500	12	56
OŠ DŽAKULE GRAČANICA	377	1.978	763	12	651
OŠ G. ORAHOVICA GRAČANICA	265	1.470	400	11	57
OŠ LUKAVICA GRAČANICA	553	1.319	13.923	11	49
OŠ MALEŠIĆI GRAČANICA	453	1.244	5.099	8	56
OŠ MIRIČINA GRAČANICA	359	1.662	5.859	10	43
OŠ SOKO GRAČANICA	352	1.304	1.925	13	53
OŠ STJEPAN POLJE GRAČANICA	450	1.232	702	8	55
«PRVA OŠ» GRAČANICA	1.493	4.117	6.383	37	48
Ukupno	6.171	20.288			

Izvor: Podaci Ministarstva obrazovanja (...) TK i Komisije za obrazovanje (...) Skupštine TK

Potrebno je:

1. Završiti izgradnju školskog objekta OŠ Doborovci (sa 10 učionica i pratećim prostorima);

2. Treba dograditi 4 učionica uz objekat centralne škole JU Druga OŠ Gračanica.
3. Izgraditi (umjesto porušenog) objekat PŠ G. Lohinja.
4. Izgraditi salu za tjelesni odgoj u JU OŠ Soko.
5. Rekonstruirati krov sale za tjelesni odgoj u JU OŠ Miričina.
6. U gradu Gračanici izgraditi još jedan objekat za osnovnu školu.

Potrebna površina objekata škola za učenike u OŠ, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku) je:

br. Djece	7-14 god.	7058		
	Pobjekta	7058x 7,5 = 52935 m ²	Pkomp.	7058 x 20 = 141160 m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata osnovnih škola je oko 53.000 m², a raspoloživa ukupna površina škola je 20.288 m². Predviđena izgradnja i dogradnje iskazane u potrebama zadovoljiće potrebe i sa urbanističkog aspekta. Detaljniji podaci o potrebnim površinama, lokaciji novog objekta biće definirani detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

c. Srednje obrazovanje

Općina Gračanica ima dvije srednje škole: JU Gimnazija "Dr. Mustafa Kamarić" i JU Mješovita srednja škola Gračanica sa ukupno 2.552 učenika. JU MSŠ Gračanica je najrazvijenija škola na području Tuzlanskog kantona sa 2.000 učenika i treba je podijeliti na dvije javne ustanove koje će pripadati skupini razvijenih srednjih škola sa po oko 1.000 učenika.. Postojeći prostor JU Gimnazija "Dr. Mustafa Kamarić" Gračanica može se ustupiti jednoj od dvije novoformirane škole.

Naziv škole	Površina škole(m ²)	Površina dvorišta(m ²)	Broj odjeljenja	Prosječna površina učionica(m ²)
GIMNAZIJA "DR. MUSTAFA KAMARIĆ"	1.560	700	21	56,10
MJEŠOV. SREDNJA ŠKOLA GRAČANICA	5.454		65	
Ukupno Gračanica	7.014			

Izvor: Podaci Ministarstva obrazovanja (...) TK i Komisije za obrazovanje (...) Skupštine TK

Potrebno je objekat JU Gimnazija "Dr. Mustafa Kamarić" izgraditi na već odobrenoj novoj lokaciji.

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata srednjih škola, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku).

Br.djece	15-19 god.	5293		
	Pobj.	5293 x 7,5 = 39698m ²	Pkomp.	5293 x 20=105860m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata srednjih škola je oko 40.000 m², a raspoloživa ukupna površina srednjih škola je 7.014 m². U narednom planskom periodu biće potrebno izgraditi novi školski objekat, te povećati kapacitete postojećih (dogradnja i nadzidivanje). Svi ostali podaci koji se

odnose na planiranu izgradnju biće dati detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

Općina Gradačac

Općina Gradačac ima 42.136 stanovnika, a planira se da će 2025. godine imati 50.242 stanovnika. Obrazovanje u općini je organizirano na tri nivoa: predškolsko, osnovno i srednje.

a. Predškolsko obrazovanje

JU Obdanište "Kolibri" Gradačac je predškolska ustanova za odgoj i obrazovanje djece predškolskog uzrasta sa dugogodišnjom tradicijom. Odgojno obrazovni rad je organiziran sa 102 djece. Koriste prostor površine od 641 m² ili oko 6 m² po djetetu. Nema potrebe za izgradnjom ili dogradnjom objekta iako se može očekivati povećanje broja djece u narednih 5 godina.

Potrebno je izgraditi više objekata obdaništa, kako u gradu tako i u većim prigradskim naseljima (u središtu planiranih zona za stanovanje).

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj izračunata prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 5,5 m²/djetetu do tri godine a 7,5 m²/djetetu do 7 godina i za površinu kompleksa dvorište je 20 m²/djetetu, uz radijus gravitacionog područja do 500 m):

0-3 god.	Pobj. 2423	x 5,5 =	13327 m ²	Pkomp. 2423	x 20 =	48460 m ²
4-7 god.	2686	x 7,5 =	20145 m ²	Pkomp. 2686	x 20 =	53720 m ²
r gravitacije 300-500 m; Broj zaposlenih 511						

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj je oko 21.000 m² (za potpuni prihvat sve djece u dobi od 1-6 godina).

Planirati izgradnju više objekata obdaništa u okviru općine. Potrebne površine kao i lokacije za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

b. Osnovno obrazovanje

U 7 osnovnih škola kao javnih ustanova i 15 područnih škola nastavu pohađa 4.938 učenika raspoređenih u 189 odjeljenja, sa 318 zaposlenika. Škole koriste ukupan prostor površine 15.453 m², što po učeniku iznosi 3,2 m².

Izgrađeni su novi objekti JU OŠ (centralna škola) "Edhem Mulabdić" Međeđa D. i područna škola u Vidi, u sastavu JU OŠ "Hasan Kikić" (donacija Vlade Japana).

Naziv škole	Površina škole(m ²)	Površina dvorišta(m ²)	Broj		Prosječna površina učionice(m ²)
			učenik	učionica	
OŠ "M.KAPETANOVIĆ-LJUBUŠAK" GRAD	3.271	800,00	683	20	58,85
OŠ "M. ĆAZIM ĆATIĆ" ZELINJA D.	1.585	1.142,00	557	16	56,00
OŠ «EDHEM MULABDIĆ» MEĐIDA D.	1.857	11.145,00	466	11	53,58
OŠ «H.KREŠEVLJAKOVIĆ» KAMBERI	1.360	6.000,00	452	7	62,85
OŠ «HASAN KIKIĆ» GRADAČAC	1.361	700,00	609	15	43,83
OŠ «IVAN G. KOVAČIĆ» GRADAČAC	2.260	432,00	989	12	43,18
OŠ SAFVET BEG BAŠAGIĆ GRADAČAC	3.759	732,00	1.182	22	55,41

Izvor: Podaci Ministarstva obrazovanja (...) TK i Komisije za obrazovanje (...) Skupštine TK

Potrebno je:

1. Dovršiti izgradnju objekta PŠ Mionica I (Krčevine), koja pripada OŠ «dr. Safvet-beg Bašagić»;
2. Izgraditi novi školski objekat PŠ Vučkovci (JU OŠ Srnice).
3. Izgraditi fiskulturnu salu, sanirati objekat i sistem centralnog grijanja u JU OŠ "Hamdija Kreševljaković" Kamberi.
4. Sanirati objekat centralne škole "Musa Ćazim Ćatić" Zelinja Donja.

Potrebna površina objekata škola za učenike u OŠ, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku) je:

Broj djece	7-14 god.	5444	
	P objekta	5444 x 7,5 = 40830 m ²	Pkomp. 5444 x 20 = 108880 m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata Osnovnih škola je oko 41.000 m², a raspoloživa ukupna površina škola je 15.453 m².

Planirana izgradnja iskazana u okviru potreba zadovoljiće potrebe u planskom periodu i sa urbanističkog aspekta. Potrebne površine kao i lokacije za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

c. Srednje obrazovanje

Srednje obrazovanje je organizirano u dvije srednjoškolske ustanove: JU Gimnazija "Mustafa Novalić" i JU Mješovita srednja škola "Hasan Kikić". Nastavu pohađa 1.697 učenik raspoređen u 56 odjeljenja, a poslove obavlja 100 zaposlenika. Srednje škole koriste prostor ukupne površine za nastavu 5.100 m² što po jednom učeniku iznosi 3m².

Potrebno je izgraditi novi objekat za JU Gimnazija «M. Novalić» Gradačac sa salom za tjelesni odgoj.

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata srednjih škola, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku).

Br.djece	15-19 god.	4083	
	Pobj.	4083 x 7,5 = 30623m ²	Pkomp. 4083 x 20=81660 m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata srednjih škola je oko 20.700 m², a raspoloživa ukupna površina srednjih škola je 3.134 m².

Imajući u vidu postojeće stanje koje pokazuje da već sada postoji potreba povećanja kapaciteta školskih objekata, potrebno je planirati izgradnju novog školskog objekta, te povećati kapacitete postojećih (dogradnjom ili nadziđivanjem). Potrebne površine kao i lokacije za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

Općina Kalesija

Na području općine Kalesija živi 36.138 stanovnika. a planira se da će 2025.godine imati 38.394 stanovnika. Obrazovanje je organizirano na dva nivoa: osnovno i srednje, a planira se organiziranje i predškolskog obrazovanja.

a. Predškolsko obrazovanje

Potrebno je izgraditi više objekata Obdaništa, kako u gradu tako i u većim prigradskim naseljima (u središtu planiranih zona za stanovanje).

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj izračunata prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 5,5 m²/djetetu do tri godine a 7,5 m²/djetetu do 7 godina i za površinu kompleksa dvorište je 20 m²/djetetu, uz radijus gravitacionog područja do 500 m):

Kalesija		broj stanovnika	42984			
0-3 god.	Pobj. 2295	x 5,5 =	12623 m ²	Pkomp.	2295 x 20 =	45900 m ²
4-7 god.	2545	x 7,5 =	19088 m ²	Pkomp.	2545 x 20 =	50900 m ²
		r gravitacije	300-500 m; Broj zaposlenih 484			

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj je oko 23.200 m² (za potpuni prihvrat sve djece u dobi od 1-6 godina).

Planirati izgradnju više objekata obdaništa u okviru općine. Potrebne površine kao i lokacije za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

b. Osnovno obrazovanje

U općini Kalesija radi 5 osnovnih škola, kao javne ustanove i 14 područnih škola koje rade u sastavu centralnih škola sa ukupno 4.663 učenika raspoređenih u 172 odjeljenja, a poslove obavlja 297 zaposlenika. Osnovne škole koriste prostor površine 11.655 m² ili 2,5 m² po učeniku.

Naziv škole	Površina škole (m ²)	Površina dvorišta(m ²)	Broj		Pros. Površ. učionica(m ²)
			učenika	učionica	
OŠ KALESIJA	2.871	13.634	1.289	18	53
OŠ MEMIĆI	1.810	6.000	642	16	30
OŠ RAINCI GORNJI	2.135	3.736	893	21	52
OŠ TOJŠIĆI	2.536	13.132	1.088	23	42
OŠ VUKOVIJE	2.303	10	751	16	48

Izvor: Podaci Ministarstva obrazovanja (...) TK i Komisije za obrazovanje (...) Skupštine TK

Potrebno je:

1. Izgraditi jedan školski objekat u gradu Kalesiji i tako formirati još jednu osnovnu školu.
2. Izgraditi Područnu školu Lipovice u sastavu JU OŠ Rainci Gornji, Područnu školu Kadiriči (Jeginov Lug) u sastavu JU OŠ Tojšići.
3. Izgraditi fiskulturnu dvoranu za JU OŠ «Kalesija».

Potrebna površina objekata škola za učenike u OŠ, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku) je:

Broj djece	7-14 god.	5158		
	Pobjekta	5158 x 7,5 = 38685 m ²	Pkomp.	5158 x 20 = 103160 m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata osnovnih škola je oko 38.600 m², a raspoloživa ukupna površina škola je 11.655 m².

Planirana izgradnja iskazana u okviru potreba, zadovoljiće potrebe za prostorom i sa urbanističkog aspekta u planskom periodu. Potrebne površine kao i lokacije za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

c. Srednje obrazovanje

Srednje obrazovanje organizirano je u JU Mješovita srednja škola Kalesija, koju pohađa 1.289 učenika raspoređenih u 47 odjeljenja sa tendencijom povećanja broja učenika. Poslove obavlja 89 zaposlenika. Škola koristi 3.900 m² ili 3 m² po učeniku.

Nema potrebe za izgradnjom novog prostora, ali je po potrebi moguća dogradnja postojeće škole.

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata srednjih škola, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku).

Br.djece 15-19 god.	3869		
Pobj.	3869 x 7,5 = 29018m ²	Pkomp.	3869 x 20=77380m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekta srednje škole je oko 29.000 m², a raspoloživa ukupna površina srednje škole je 3.900 m².

Imajući u vidu tendenciju povećanja broja srednjoškolske djece u sadašnjem trenutku, kao i proračunske podatke, u planskom periodu je pored dogradnje postojećeg objekta, potrebno planirati i izgradnju novog školskog objekta. Potrebne površine kao i lokacija za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

Općina Kladanj

Broj stanovnika na području općine Kladanj je 14.701. a planira se da će 2025.godine imati 16.385 stanovnika.

Obrazovanje na području općine je organizirano u tri nivoa: predškolsko, osnovno i srednje.

a. Predškolsko obrazovanje

Predškolskim odgojem i obrazovanjem obuhvaćeno je u JU Dječje obdanište Kladanj 38 djece sa 4 zaposlenika. Koriste objekat površine od 115 m² što po jednom djetetu iznosi 3 m².

Potrebno je izgraditi više objekata Obdaništa, kako u gradu tako i u većim prigradskim naseljima (u središtu planiranih zona za stanovanje).

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj izračunata prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 5,5 m²/djetetu do 3 godine a 7,5 m²/djetetu do 7 godina i za površinu kompleksa dvorište je 20 m²/djetetu, uz radijus gravitacionog područja do 500 m):

Kladanj		broj stanovnika	16085			
0-3 god.	Pobj. 859	x 5,5 =	4725 m ²	Pkomp.	859 x 20 =	17180 m ²
4-7 god.	952	x 7,5 =	7140 m ²	Pkomp.	952 x 20 =	19040 m ²
		r gravitacije	300-500 m;	Broj zaposlenih	181	

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj je oko 6.900 m² (za potpuni prihvat sve djece u dobi od 1-6 godina).

Planirati izgradnju više objekata obdaništa u okviru općine. Potrebne površine kao i lokacije za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

b. Osnovno obrazovanje

Osnovno obrazovanje je organizirano u dvije javne ustanove JU OŠ Kladanj i JU OŠ Stupari koje u svom sastavu imaju 7 područnih škola, sa 1770 učenika raspoređenih u 73 odjeljenja, a poslove obavlja 142 zaposlenika. Osnovne škole koriste prostor površine 7.933 m², što po jednom učeniku iznosi 4 m².

Naziv škole	Površina škole(m ²)	Površina dvorišta(m ²)	Broj		Pros. Površ. učionica(m ²)
			Učenika	učionica	
OŠ KLADANJ KLADANJ	6.056	829	1.083	42	52
OŠ STUPARI KLADANJ	1.877	500	687	10	44

Izvor: Podaci Ministarstva obrazovanja (...) TK i Komisije za obrazovanje (...) Skupštine TK

Nema potrebe za izgradnju ili dogradnju objekata, ali ima potrebe za rekonstrukcijom i renoviranjem Područne škole u Crijevčicima u sastavu JU OŠ Stupari. Potrebna površina objekata škola za učenike u OŠ, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku) je:

Broj djece	7-14 god.	1930			
	Pobjekta	1930 x 7,5 =	14475 m ²	Pkomp.	1930 x 20 = 38600 m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata osnovnih škola je oko 14.500 m², a raspoloživa ukupna površina škola je 7.933 m².

Sa urbanističkog aspekta, postojeći školski kapaciteti u planskom periodu neće moći zadovoljiti potrebe ukoliko se bude nastavio trend rasta broja djece ovog uzrasta, te je potrebno planirati izgradnju još jednog školskog objekta. Potrebne površine kao i

lokacije za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

c. Srednje obrazovanje

U JU Mješovita srednja škola "Musa Ćazim Ćatić" Kladanj obrazuju se učenici Opće gimnazije 254 učenika u 9 odjeljenja i učenici srednje stručne (zanatske) škole, 176 učenika raspoređenih u 8 odjeljenja (ukupno 430 učenika u 15 odjeljenja). Ova srednjoškolska ustanova koristi prostor površine od 2.285 m² ili 5,3 m² po učeniku. Nema potrebe za izgradnju ili dogradnju školskog objekta.

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata srednjih škola, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku).

Br.djece 15-19 god.	1448		
Pobj.	1448 x 7,5 = 10860m ²	Pkomp.	1448 x 20=28960m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekta srednje škole je oko 10.800 m², a raspoloživa ukupna površina MS škole je 2.285 m². Ovo pokazuje da je u planskom periodu potrebno planirati izgradnju novog školskog objekta, te ukoliko bude potrebno i povećanje kapaciteta postojećeg objekta. Potrebne površine kao i lokacija za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

Općina Lukavac

Općina Lukavac ima 57.333 stanovnika. a planira se da će 2025. godine imati 59.682 stanovnika. Obrazovanje je organizirano na tri nivoa: predškolsko, osnovno i srednje.

a. Predškolsko obrazovanje

JU za odgoj i obrazovanje djece predškolskog uzrasta Lukavac ima 110 djece uključene u odgojno-obrazovni rad. Koristi prostor površine 1.037 m² ili 9 m² po djetetu.

Potrebno je izgraditi više objekata obdaništa, kako u gradu tako i u većim prigradskim naseljima (u središtu planiranih zona za stanovanje).

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj izračunata prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 5,5 m²/djetetu do tri godine a 7,5 m²/djetetu do 7 godina i za površinu kompleksa dvorište je 20 m²/djetetu, uz radijus gravitacionog područja do 500 m):

Lukavac		broj stanovnika	59682		
0-3 god.	Pobj. 3187	x 5,5 =	17529 m ²	Pkomp.	3187 x 20 = 63740 m ²
4-7 god.	3103	x 7,5 =	23273 m ²	Pkomp.	3103 x 20 = 62060 m ²
		r gravitacije	300-500; Broj zaposlenih	629	

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj je oko 26.500 m² (za potpuni prihvat sve djece u dobi od 1 – 6 godina).

Planirati izgradnju više objekata obdaništa u okviru općine. Potrebne površine kao i lokacije za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

b. Osnovno obrazovanje

U osam osnovnih škola (osam centralnih i 19 područnih škola), nastavu pohađa 5.206 učenika raspoređenih u 205 odjeljenje, a poslove obavlja 428 zaposlenika. Sve osnovne škole koriste prostor površine 21.599 m², ili 4,2 m² po učeniku.

Naziv škole	Površina škole(m ²)	Površina dvorišta(m ²)	Broj		Pros. Površ. učionica(m ²)
			Učenika	učionica	
OŠ DOBOŠNICA	2.770	2.550	505	20	55
OŠ GNOJNICA	1.786	21.555	426	11	50
OŠ LUKAVAC GRAD	4.697	16.086	1.227	25	62
OŠ LUKAVAC MJESTO	2.661	8.400	883	22	57
OŠ POLJICE	2.212	2.402	524	13	49
OŠ PROKOSOVIĆI	2.548	27.587	473	17	54
JU OŠ PURAČIĆ	2.523	18.395	819	20	56
JU OŠ TURIJA	2.402	13.000	349	14	56
Ukupno Lukavac	21.599	109.975	5.206	142	606

Izvor: Podaci Ministarstva obrazovanja (...) TK i Komisije za obrazovanje (...) Skupštine TK

Potrebno je:

1. U PŠ Modrac (u sastavu JU OŠ "Lukavac Grad") izgraditi objekat sa 2 učionice.
2. Izgraditi novi objekat osnovne škole u gradu Lukavcu.
3. U JU OŠ Gnojnica instalirati centralno grijanje i renovirati dvije područne škole i to PŠ "Kruševica" i PŠ "Berkovica".
4. Izvršiti renoviranje centralne škole Puračić i rekonstrukciju PŠ Tabaci.

Potrebna površina objekata škola za učenike u OŠ, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku) je:

Broj djece 7-14 god. 7162

Pobjekta 7162 x 7,5 = 53715 m²

Pkomp. 7162 x 20 = 143240 m²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata osnovnih škola je oko 53.700 m², a raspoloživa ukupna površina škola je 21.599 m².

Planirana izgradnja iskazana u okviru potreba sa urbanističkog aspekta će zadovoljiti potrebe za školskim prostorom u planskom periodu. Potrebne površine kao i lokacije za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

c. Srednje obrazovanje

Srednje obrazovanje je organizirano u tri srednje škole: JU Gimnazija Lukavac sa 446 učenika i 16 odjeljenja, JU Mješovita ekonomsko-hemijska škola sa 799 učenika u 30 odjeljenje a JU Mješovita elektromašinska škola Lukavac sa 899

učenika raspoređenih u 33 odjeljenja (ili ukupno 2.144 učenika u 79 odjeljenja). U ove tri srednje škole u Lukavcu poslove obavlja 194 zaposlenika, a za rad škola na raspolaganju je prostor površine 7.162 m² ili 3,3 m² po učeniku.

Naziv škole	Površina škole(m ²)	Površina dvorišta(m ²)	Broj učenika	Pros. Površ. učionica(m ²)
GIMNAZIJA LUKAVAC	1.190		446	
MJEŠ. SR. ELEKTRO-MAŠINSKA ŠKOLA	2.789	8.780	899	50
MS EKONOMSKO-HEMIJSKA ŠKOLA	3.186	1.500	799	60
Ukupno Lukavac	7.165			

Izvor: Podaci Ministarstva obrazovanja (...) TK i Komisije za obrazovanje (...) Skupštine TK

Potrebno je u JU Mješovita elektromašinska škola renovirati i dograditi salu za tjelesni odgoj.

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata srednjih škola, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku).

Br.djece 15-19 god.	5371		
Pobj.	5371 x 7,5 = 40283m ²	Pkomp.	5371 x 20=107420m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata srednjih škola je oko 40.000 m², a raspoloživa ukupna površina srednjih škola je 7.162 m². Na osnovu prezentiranih podataka potrebno je predvidjeti povećanje kapaciteta za dva postojeća školska objekta te planirati izgradnju još jednog, novog školskog objekta. Potrebne površine kao i lokacije za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

Općina Srebrenik

U općini Srebrenik žive 44.237 stanovnika, a planira se da će 2025. godine imati 43.413 stanovnika.

Obrazovanje je organizirano u tri nivoa: predškolsko, osnovno i srednje.

a. Predškolsko obrazovanje

JU za odgoj i obrazovanje djece predškolskog uzrasta Srebrenik je uključila 63 djece. Koristi prostor od 400 m² ili 6 m² po djetetu, što je dovoljno.

Potrebno je izgraditi više objekata obdaništa, kako u gradu tako i u većim prigradskim naseljima (u središtu planiranih zona za stanovanje).

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj izračunata prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 5,5 m²/djetetu do 3 godine a 7,5 m²/djetetu do 7 godina i za površinu kompleksa dvorište je 20 m²/djetetu, uz radijus gravitacionog područja do 500 m):

Srebrenik	broj stanovnika	47413		
0-3 god.	Pobj. 2532	x 5,5 = 13926 m ²	Pkomp. 2532	x 20 = 50640 m ²
4-7 god.	2807	x 7,5 = 21053 m ²	Pkomp. 2807	x 20 = 56140 m ²
		r gravitacije 300-500 m ² ;	Broj zaposlenih	534

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj je oko 23.400 m² (za potpuni prihvata sve djece u dobi od 1 – 6 godina).

Planirati izgradnju više objekata obdaništa u okviru općine. Potrebne površine kao i lokacije za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

b. Osnovno obrazovanje

Osnovno obrazovanje je organizirano u 8 javnih ustanova (centralne škole) i 17 područnih škola. Nastavu pohađa 5.102 učenika raspoređena u 203 odjeljenje, a poslove obavlja 390 zaposlenika. Osnovne škole koriste prostor površine 23.626 m² ili 4,7 m² po učeniku.

Naziv škole	Površina škole(m ²)	Površina dvorišta(m ²)	Broj		Pros. Površ. učionica(m ²)
			učenika	učionica	
DRUGA O.Š.SREBRENİK	2.388	500	648	12	59
OSNOVNA ŠKOLA ŠPIONICA	2.150	13.976	459	16	46
OŠ "TINJA"	2.370	8.827	643	16	50
OŠ DUBOKI POTOK	3.152	937	812	10	59
OŠ PODORAŠJE	2.297	14.610	571	16	56
OŠ RAPATNICA	5.556	9.885	609	14	55
OŠ SLADNA	2.589	4.600	448	13	57
PRVA O.Š. SREBRENİK	3.124	1.500	912	11	57

Izvor: Podaci Ministarstva obrazovanja (...) TK i Komisije za obrazovanje (...) Skupštine TK

Potrebno je:

1. Dograditi 4 učionice u JU "Prva osnovna škola" Srebrenik.
2. Izgraditi salu za tjelesni odgoj u "Prva OŠ Srebrenik", i "Druga OŠ Srebrenik", a u OŠ Špionica renovirati salu za tjelesni odgoj.
3. Sanirati sanitarne čvorove u PŠ Jasenica, PŠ Zahirovići i PŠ Lisovići (JU OŠ Podorašje) i PŠ Srednja Špionica (JU OŠ Špionica).
5. Renovirati PŠ Kuge i PŠ Cage (JU OŠ Duboki Potok).

Potrebna površina objekata škola za učenike u OŠ, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku) je:

br. Djece	7-14 god.	5690		
	Pobjekta	5690 x 7,5 =	42675 m ²	Pkomp. 5690x 20 = 113800 m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata osnovnih škola je oko 42.600 m², a raspoloživa ukupna površina škola je 23.626 m².

Pored planiranih izgradnji, iskazanih u okviru potreba, predvidjeti i i dogradnju još dvije OŠ ili PŠ ukoliko se za to ukaže realna potreba. Detaljnije površine i ostali podaci vezani iskazane potrebe biće definirani detaljnijom planskom dokumentacijom. (Prostorni plan općine).

c. Srednje obrazovanje

JU Mješovita srednja škola Srebrenik organizira nastavu za 1.681 učenika, koji su raspoređeni u 58 odjeljenja, a poslove obavlja 115 zaposlenika. Škola za realizaciju nastave koristi prostor površine 3.690 m², ili po učeniku 2,2 m².

Potrebno je: Izgraditi novi školski objekat za 12 učionica i pratećih prostorija sa salom za tjelesni odgoj.

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata srednjih škola, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku).

Br.djece15-19 god.	4267		
Pobj.	4267 x 7,5 = 32003m ²	Pkomp.	4267 x 20=85340m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata srednjih škola je oko 32.700 m², a raspoloživa ukupna površina srednjih škola je 3.690 m². Prezentirani podaci pokazuju da je potrebno povećati kapacitet postojećeg objekta (dogradnjom ili nadziđivanjem), te planirati izgradnju novog školskog objekta. Detaljnije potrebne površine, lokacija za izgradnju i drugi podaci biće definirani detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

Općina Sapna

U općini Sapna živi 13.553 stanovnika. a planira se da će 2025. godine imati 14.770 stanovnika. Obrazovanje je organizirano na dva nivoa: osnovno i srednje, a u planskom periodu obezbijediti uslove za predškolsko obrazovanje.

a. Predškolsko obrazovanje

Potrebno je izgraditi više objekata obdaništa, kako u gradu tako i u većim prigradskim naseljima (u središtu planiranih zona za stanovanje).

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj izračunata prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 5,5 m²/djetetu do 3 godine a 7,5 m²/djetetu do 7 godina i za površinu kompleksa-dvorište je 20 m²/djetetu, uz radijus gravitacionog područja do 500 m):

0-3 god.	Pobj. 779	x 5,5 =	4285 m ²	Pkomp.	779 x 20 =	15580 m ²
4-7 god.	863	x 7,5 =	6473 m ²	Pkomp.	863 x 20 =	17260 m ²
r gravitacije 300-500 m ² ; Broj zaposlenih 164						

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj je oko 6.800 m² (za potpuni prihvata sve djece u dobi od 1 – 6 godina).

Planirati izgradnju više objekata obdaništa u okviru općine. Potrebne površine kao i lokacije za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

b. Osnovno obrazovanje

JU OŠ Sapna je jedina obrazovna ustanova organizirana kao javna ustanova u općini Sapna. U svom sastavu ima pet područnih škola. Nastavu pohađa 1.603 učenika raspoređenih u 62 odjeljenja, a poslove obavlja 104 zaposlenika. Škola koristi prostor veličine od 2.861 m² ili 1,8 m² po učeniku.

Naziv škole	Površina škole(m ²)	Površina dvorišta(m ²)	Broj učionica	Pros. Površ. učionica(m ²)
OŠ SAPNA SAPNA	2.861	3.792	28	55

Izvor: Podaci Ministarstva obrazovanja (...) TK i Komisije za obrazovanje (...) Skupštine TK

Potrebno je: Završiti izgradnju objekta osmorazredne škole u Vitinici (izgrađen prvi sprat zgrade i radovi konzervirani).

Potrebna površina objekata škola za učenike u OŠ, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku) je:

Broj djece 7-14 god. 1750
 Pobjekta $1750 \times 7,5 = 13125 \text{ m}^2$ Pkomp. $1750 \times 20 = 35000 \text{ m}^2$

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata osnovnih škola je oko 13.000 m², a raspoloživa ukupna površina škola je 2.861 m².

Imajući u vidu postojeće stanje koje ukazuje da prostorni kapaciteti nisu dovoljni, u planskom periodu je potrebno planirati izgradnju novog školskog objekta i povećati postojeći kapacitet OŠ Sapna (dogradnjom i nadziđivanjem). Detaljniji podaci vezani za proračun potrebne površine, planirana lokacija i sl. biće dati detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

c. Srednje obrazovanje

U Sapni je sagrađen novi namjenski objekat za JU Mješovita srednja škola sa 9 učionica i pratećim prostorijama, sa ukupnom površinom 996 m² (ili 2,6 m² po učeniku). Nastavu pohađa 390 učenika raspoređenih u 15 odjeljenja, sa 37 uposlenika.

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata srednjih škola, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku).

Br.djece 15-19 god. 1312
 Pobj. $1312 \times 7,5 = 9840 \text{ m}^2$ Pkomp. $1312 \times 20 = 26240 \text{ m}^2$

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekta srednje škole u Sapni je oko 9.800 m², a raspoloživa ukupna površina MS škole je 1.000m². Imajući u vidu sadašnje stanje i činjenicu da u sadašnjem trenutku novi objekat zadovoljava potrebe, ali i činjenicu da ukoliko bude izražena tendencija rasta broja djece ovog uzrasta neće moći zadovoljiti potrebe, potrebno je predvidjeti mogućnost dogradnje i nadziđivanja istog, jer će u ovom slučaju biti potrebno obezbijediti daleko veći školski kapacitet od sadašnjeg. Detaljniji podaci će biti dati detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

Općina Teočak

Općina Teočak ima 7.817 stanovnika a planira se da će 2025. godine imati 8.068 stanovnika. Obrazovanje je organizirano na dva nivoa: osnovno i srednje, a u planskom periodu obezbijediti uslove za predškolsko obrazovanje.

a. Predškolsko obrazovanje

Potrebno je izgraditi objekat obdaništa (u središtu planirane zone za stanovanje).

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj izračunata prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 5,5 m²/djetetu do tri godine a 7,5 m²/djetetu do 7 godina i za površinu kompleksa dvorište je 20 m²/djetetu, uz radijus gravitacionog područja do 500 m):

0-3 god.	Pobj. 431 x 5,5 = 2371 m ²	Pkomp. 431 x 20 = 8620 m ²
4-7 god.	478 x 7,5 = 3585 m ²	Pkomp. 478 x 20 = 9560 m ²
	r gravitacije 300-500 m ²	Broj zaposlenih 91

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj je oko 3.200 m² (za potpuni prihvat sve djece u dobi od 1 – 6 godina).

Planirati izgradnju više objekata obdaništa u okviru općine. Potrebne površine kao i lokacije za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

b. Osnovno obrazovanje

JU OŠ "Hajrudin Mešić" Teočak organizira osnovno obrazovanje za 1.283 učenika, raspoređenih u 38 odjeljenja, a poslove obavlja 58 zaposlenika.

Pored centralne škole sa 728 učenika, nastava je organizirana u tri područne škole. Škola koristi prostor za nastavu površine od 2.740 m² ili 2,19 m² po učeniku.

Naziv škole	Površina škole(m ²)	Površina dvorišta(m ²)	Broj učionica	Pros. Površ. učionica(m ²)
OŠ HAJRUDIN MEŠIĆ TEOČAK	2.740	8.339	22	52

Izvor: Podaci Ministarstva obrazovanja (...) TK i Komisije za obrazovanje (...) Skupštine TK

Potrebna površina objekata škola za učenike u OŠ, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20m²/učeniku) je:

Broj djece	7-14 god.	968		
	Pobjekta	968 x 7,5 = 7260 m ²	Pkomp.	968 x 20 = 19360 m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata osnovnih škola je oko 7.200 m², a raspoloživa ukupna površina škola je 2.740 m².

Imajući u vidu postojeće stanje u planskom periodu, potrebno je planirati izgradnju novog školskog objekta u naselju Teočak. Detaljniji podaci koji se odnose na proračun potrebnih površina, kao i lokacije za izgradnju biće dati detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

b. Srednje obrazovanje

JU Mješovita srednja škola Teočak organizira srednjoškolsko obrazovanje za 384 učenika u 14 odjeljenja i to u tehničkoj školi (mašinska i elektrotehnička) sa 7 odjeljenja i stručnoj (zanatskoj) sa 6 odjeljenja). U školi je zaposleno 39 zaposlenika. Koristi prostor površine 896 m² (ili po učeniku 2,3 m²) što je znatno ispod predagoških standarda. Nedostaje prostor za izvođenje praktične nastave.

Potrebno je: Hitno izgraditi radionice za praktičnu nastavu za mašinsku i elektrotehničku školu, proširiti učionički prostor i izgraditi fiskulturnu dvoranu.

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata srednjih škola, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku).

Br.djece 15-19 god.	726		
Pobj.	726 x 7,5 = 5445m ²	Pkomp.	726 x 20=14520m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekta MS škole Teočak je oko 5.400 m², a raspoloživa ukupna površina MS škole je 896 m².

Iz prezentiranih podataka se vidi da je raspoloživi prostor već sada ispod svakog normativa, te je neophodno planirati za planski period dogradnju i nadziđivanje postojećeg objekta, koje će moći zadovoljiti potrebe u planskom periodu. Detaljniji proračun površina biće dat kroz izradu Prostornog plana općine.

Općina Tuzla

Na području općine Tuzla živi 141.500 stanovnika, a planira se da će 2025.godine imati 138.273 stanovnika.

Obrazovanje je organizirano na četiri nivoa: predškolsko, osnovno, srednje i visoko.

a. Predškolsko obrazovanje

JU Obdanište "Naše dijete" prihvata 850 djece. Koristi prostor u 12 objekata površine 6.790 m² ili po djetetu 8 m². Ova ustanova ima i 9.700 m² zemljišne površine (dvorište) tako da postoji mogućnost dogradnje ili izgradnje novih objekata na istoj lokaciji (za objekte "Sunčica", "Poletarac", "Ciciban", "Bambi").

Potrebno je izgraditi više objekata obdaništa, kako u gradu tako i u većim prigradskim naseljima (u središtu planiranih zona za stanovanje).

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj izračunata prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 5,5 m²/djetetu do tri godine, a 7,5 m²/djetetu do 7 godina i za površinu kompleksa dvorište je 20 m²/djetetu, uz radijus gravitacionog područja do 500 m):

0-3 god.	Pobj. 7971 x 5,5 = 43841 m ²	Pkomp. 7971 x 20 = 159420 m ²
4-7 god.	Pobj. 8837 x 7,5 = 66278 m ²	Pkomp. 8837 x 20 = 176740 m ²
r gravitacije 300-500 m; Broj zaposlenih 1681		

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj je oko 72.600 m² (za potpuni prihvata sve djece u dobi od 1-6 godina).

Planirati izgradnju više objekata obdaništa u okviru općine. Potrebne površine kao i lokacije za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

b. Osnovno obrazovanje

Na području općine Tuzla osnovno obrazovanje je organizirano u 22 redovne osnovne škole, jednu osnovnu muzičku školu, i dvije škole za obrazovanje djece sa posebnim potrebama. U 25 osnovnih škola kao javnih ustanova osnovnog odgoja i obrazovanja, nastavu pohađa 13.019 učenika raspoređenih u 545 učionica.

Sve osnovne škole koriste prostor površine 58.328 m² ili po učeniku 4,5 m². Prostor nije ravnomjerno raspoređen po školama, kako bi to bilo potrebno.

Naziv škole	Broj učenika	Površina škole (m ²)	Površina dvorišta (m ²)	Broj učionica	Prosje. površ. učionica (m ²)
JU "Centar za obrazov.odgoj i rehabilitaciju sluha i govora" Tuzla	35	837	5.418	9	63
JU OSNOVNA MUZIČKA ŠKOLA	302	716	0	13	13
JU OŠ "BRČANSKA MALTA" TUZLA	746	2.100	6.000	9	56
JU OŠ "BREŠKE" TUZLA	159	1.925	19.086	11	56
JU OŠ "BUKINJE" TUZLA	528	2.650	2.300	13	56
JU OŠ "CENTAR" TUZLA	540	2.756	430	10	54
JU OŠ "GORNJA TUZLA" TUZLA	362	1.540	205	11	47
JU OŠ "HUSINO" TUZLA	281	1.554	794	10	54
JU OŠ "JALA" TUZLA	547	3.041	3.486	14	61
JU OŠ "KISELJAK" TUZLA	338	1.286	4.567	10	48
JU OŠ "KREKA" TUZLA	498	1.995	7.029	9	50
JU OŠ "LIPNICA" TUZLA	313	1.918	2.400	16	54
JU OŠ "MEJDAN" TUZLA	438	1.923	11.425	12	60
JU OŠ "MILADIJE" TUZLA	719	3.371	8.618	20	55
JU OŠ "MRAMOR" TUZLA	744	3.490	1.500	26	55
JU OŠ "NOVI GRAD" TUZLA	1.098	3.191	4.965	24	55
JU OŠ "PACI" TUZLA	350	1.664	18.905	15	55
JU OŠ "PAZAR" TUZLA	566	1.597	1.904	11	61
JU OŠ "PODRINJE" TUZLA	192	562	400	8	45
JU OŠ "SIMIN HAN" TUZLA	772	3.856	24.000	17	56
JU OŠ "SLAVINOVIĆI" TUZLA	714	2.042	1.112	16	56
JU OŠ "SOLINA" TUZLA	538	3.180	6.680	23	64
JU OŠ "SVETI FRANJO" TUZLA	555	3.404	3.404	12	39
JU OŠ "TUŠANJ" TUZLA	1.136	3.154	7.400	19	50
JU Zavod za odgoj i obrazovanje učenika sa smetnjama Tuzla	137	2.348	5.320	13	36
JU OŠ "SJENJAK"	411	2.228			
Ukupno Tuzla	13.019	58.328	147.549		

Izvor: Podaci Ministarstva obrazovanja (...) TK i Komisije za obrazovanje (...) Skupštine TK

Potrebno je:

a) Izgradnja:

1. Izgradnja sale za tjelesni odgoj u JU OŠ "Pasci".
2. Izgradnja objekta osnovne muzičke škole.

b) Dogradnja i sanacija:

1. Dograditi prostor od 6 učionica u JU OŠ "Brčanska Malta" Tuzla

2. Sanirati PŠ Solana koja radi u sastavu OŠ "Miladije"
3. Sanirati krov u JU OŠ "Mejdan"
4. Sanirati objekat JU OŠ "Tušanj".

Potrebna površina objekata škole za učenike u OŠ, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku) je:

Broj djece 7-14 god. 17913
 Površina objekata 17913 x 7,5 = 134.348 m² Pkomp. 17913 x 20 = 358.260 m²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata osnovnih škola je oko 134.000 m², a raspoloživa ukupna površina škola je 58.328 m².

Pored planiranih intervencija iskazanih u okviru potreba u planskom periodu je potrebno planirati izgradnju i jednog novog školskog objekta. Detaljniji podaci koji se odnose na proračun potrebnih površina, izbor lokacije i sl. biće definirani detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

c. Srednje obrazovanje

Srednje obrazovanje organizirano je u 16 samostalnih škola od kojih su 14 javne ustanove čiji je osnivač Tuzlanski kantona, dvije privatne škole (Behrambegova medresa i KŠC "Sv. Franjo"-Opća gimnazija, s tim što se rad obje ove škole finansira iz Budžeta TK) i jedna srednja škola koja radi u sastavu Zavoda za odgoj i obrazovanje djece sa posebnim potrebama gdje se obrazuju i učenici osnovne škole. U srednjim školama u Tuzli, nastavu pohađa 10.865 učenika raspoređenih u 379 odjeljenja. Srednje škole koriste prostor veličine od 41.896 m² (ili 4 m² po učeniku).

Naziv škole	Površina škole (m ²)	Površina dvorišta (m ²)	Broj učionica	Pros. površ. učionica (m ²)
BEHRAMBEGOVA MEDRESA	7.577	7.400	12	56
JU EKONOMSKA ŠKOLA TUZLA	1.954	0	10	47
JU GIMNAZIJA ISMET MUJEZINović TUZLA	1.791	0	11	43
JU GIMNAZIJA MEŠA SELIMović TUZLA	6.432	20.000	19	81
JU GRAĐEVIINSKO GEODETSKA ŠKOLA TUZLA	4.865	440	20	60
JU HEMIJSKA ŠKOLA TUZLA	792	500	11	55
JU MEDICINSKA ŠKOLA TUZLA	3.463	858	18	47
JU MJEŠOVITA SRE. ELEKTROTEHNIČKA ŠKOLA	2.700	900	12	56
JU MJEŠOVITA SREDNJA MAŠINSKA ŠKOLA	2.700	851	18	56
JU MJEŠOVITA SREDNJA RUDARSKA ŠKOLA	734	0	7	43
JU MJEŠOVITA SREDNJA SAOBRAČAJNA ŠKOLA	1.800	851	5	78
JU MJEŠOVITA SREDNJA ŠKOLA TUZLA	1.101	1.500	11	45
JU SREDNJA MUZIČKA ŠKOLA TUZLA	750	350	13	24
JU SREDNJA TRGOVINSKA ŠKOLA TUZLA	736	0	4	55
JU TURISTIČKO UGOSTITELJSKA ŠKOLA	1.478	0	6	50
KŠC "SVETI FRANJO" TUZLA-Opća gimnazija	3.023	2.000	13	53
Ukupno Tuzla	41.896			

Izvor: Podaci Ministarstva obrazovanja (...) TK i Komisije za obrazovanje (...) Skupštine TK

Nedostaje prostor za JU Gimnazija "Ismet Mujezinović" Tuzla, JU MSS Turističko-ugostiteljska škola Tuzla, JU MS Rudarsko-geološka škola Tuzla.

Potrebno je:

a) Izgraditi objekat za:

- Gimnaziju "Ismet Mujezinović" Tuzla, sa salom za tjelesni odgoj,

- Mješovitu srednju školu Tuzla sa salom za tjelesni odgoj,
- Rudarsku školu sa salom za tjelesni odgoj,
- b) Izgradnja sale za tjelesni odgoj za:
  - Mješovitu hemijsku školu Tuzla
  - Mješovitu elektrotehničku školu Tuzla
  - Srednju muzičku školu Tuzla
- c) Dogradnja objekta:
  - Dograditi radionice praktične nastave u MS Elektrotehničkoj školi Tuzla

Napomena: Dio prostora od 1.300 m² u Gimnaziji "Meša Selimović" Tuzla, koristi Elektrotehnički fakultet Univerziteta u Tuzli. Pošto stalno raste interes za upis u ovu Gimnaziju, izmještanjem Elektrotehničkog fakulteta bi se poboljšali uvjeti rada Gimnazije "Meša Selimović".

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata srednjih škola, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku).

Broj djece 15-19 god.	13435				
Pobjekta	13435 x 7,5 =	100.763 m ²	Pkomp.	13435 x 20 =	268.700 m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata srednja škola u Tuzli je oko 100.700 m², a raspoloživa ukupna površina srednjih škola je 41.896 m².

Intervencije i izgradnja iskazana u okviru potreba zadovoljit će i sa urbanističkog aspekta potrebe za novim školskim prostorima u planskom periodu. Detaljniji podaci koji se odnose na potrebne površine, izbor lokacija za izgradnju i sl. biće definiran detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

d. Visoko obrazovanje i nauka

Visoko obrazovanje u Kantonu se odvija na 13 fakulteta i Akademiji dramskih umjetnosti Univerziteta u Tuzli (sa 42 odsjeka i usmjerenja), na kojima visoko obrazovanje stiče preko 15.000 studenata (oko 3 % stanovništva). Djelatnost Visokog obrazovanja na području Tuzlanskog kantona (koja se obavlja na Univerzitetu u objektima koji su smješteni u gradu Tuzli), u proteklih 14 godina doživjela je snažnu ekspanziju koju ilustruje podatak o tome da je 1991.godine na 7 fakulteta u Tuzli studiralo oko 2.500 studenata. Raspoloživi prostorni kapaciteti visokoškolskih ustanova iznose oko 26.000 m². Najizraženiji nedostatak prostora je na Filozofskom, Ekonomskom i Defektološkom (sada je naziv: Edukacijsko-rehabilitacijski) fakultetu, koji treba rješavati adaptacijom postojećih i izgradnjom novih prostora. Tokom 2004. i 2005.godine promijenjena je namjena nekih objekata u gradu Tuzli tako da su ti objekti rekonstruirani, dograđeni i adaptirani za potrebe Univerziteta u Tuzli (bivši DTV Partizan dograđen i adaptiran za potrebe Fakulteta za tjelesni odgoj i sport; bivši Đački dom rekonstruiran i adaptiran za potrebe Pravnog i Mašinskog fakulteta; dogradnja objekta Tehnološkog fakulteta za potrebe tog i Ekonomskog fakulteta; izgradnja novog amfiteatra na Medicinskom fakultetu).

Naučnoistraživačka djelatnost organizira se i obavlja u okviru nastavne djelatnosti JU Univerzitet u Tuzli, te u okviru djelatnosti naučnih instituta u Tuzli.

Procesom privatizacije u TK obuhvaćena je i privatizacija objekata i djelatnosti naučnoistraživačkih instituta lociranih u Tuzli. Većina njih je nastavila

osnovnu stručno-naučnu djelatnost (uglavnom poslove projektiranja i drugih stručnih usluga).

Potrebno je sagledati mogućnosti za formiranje univerzitetskog kampusa u objektima i kompleksu kasarne Vojske Federacije BiH u Tuzli.

Općina Živinice

Na području općine Živinice živi 59.575 stanovnika, a planira se da će 2021.godine imati 58.056 stanovnika. Obrazovanje je organizirano na tri nivoa: predškolsko, osnovno, srednje.

a. Predškolsko obrazovanje

JU Dječje obdanište Živinice obuhvata 92 djece predškolskog uzrasta. Koriste prostor površine 690 m², što po jednom djetetu iznosi 7,5 m².

Potrebno je izgraditi više objekata obdaništa, kako u gradu tako i u većim prigradskim naseljima (u središtu planiranih zona za stanovanje).

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj izračunata prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 5,5 m²/djetetu do tri godine, a 7,5 m²/djetetu do 7 godina i za površinu kompleksa-dvorište je 20 m²/djetetu, uz radijus gravitacionog područja do 500 m):

0-3 god.	Pobj. 3421	x	5,5 =	18816 m ²	Pkomp.	3421	x	20 =	68420 m ²
4-7 god.	Pobj. 3792	x	7,5 =	28440 m ²	Pkomp.	3792	x	20 =	75840 m ²
		r gravitacije		300-500 m;	Broj zaposlenih		731		

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata obdaništa za predškolski odgoj je oko 28.700 m² (za potpuni prihvata sve djece u dobi od 1-6 godina).

Planirati izgradnju više objekata obdaništa u okviru općine. Potrebne površine kao i lokacije za izgradnju biće definirane detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

b. Osnovno obrazovanje

Osnovno obrazovanje je organizirano u 9 javnih ustanova i 11 područnih osnovnih škola. Nastavu pohađa ukupno 8.005 učenika raspoređenih u 305 odjeljenja, a poslove obavlja 512 zaposlenika. Osnovne škole koriste prostor površine od 23.090 m² što po učeniku iznosi 2,9 m².

Naziv škole	Površina škole (m ²)	Površina dvorišta (m ²)	Broj		Pros. površ. Učionica (m ²)
			učenika	učionica	
DRUGA OŠ ŽIVINICE	2.297	168	1.372	18	53
OŠ "ŠERIĆI" ŽIVINICE	2.555	501	855	21	55
OŠ BAŠIGOVCI	2.171	7.490	558	14	50
OŠ DUBRAVE	2.626	13.000	715	16	58
OŠ ĐURĐEVİK	3.252	8.836	1.215	19	56
OŠ GRAČANICA ŽIVINICE	2.897	53	1.059	21	54
OŠ VIŠĆA ŽIVINICE	1.821	6.190	726	16	56
OŠ ŽIVINICE GORNJE	1.180	8	364	8	50
PRVA OŠ ŽIVINICE	4.291	3.560	1.141	33	41
Ukupno Živinice	23.090	39.806			

Izvor: Podaci Ministarstva obrazovanja (...) TK i Komisije za obrazovanje (...) Skupštine TK

Potrebno je:

1. Izgraditi salu za tjelesni odgoj u JU OŠ Gornje Živinice.
2. Dograditi 4 učionice u "Drugoj OŠ Živinice".
3. Renovirati objekat PŠ u Suhoj koja pripada JU OŠ Šerići.

Potrebna površina objekata škola za učenike u OŠ, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku) je:

Broj djece	7-14 god.	7687			
Pobjekta		7687 x 7,5 =	57.653 m ²	Pkomp.	7687 x 20 = 153.740 m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata osnovnih škola je oko 57.600 m², a raspoloživa ukupna površina škola je 23.090 m².

Pored intervencija pobrojanih u okviru potreba, planirati izgradnju još jednog novog školskog objekta u gradskom dijelu iz razloga što je evidentna izgradnja individualnih stambenih objekata na potezu Maline-Dubrave-Živinice. Detaljnije potrebe u površinama, kao i izbor lokacije za izgradnju biće definirani kroz izradu detaljnije planske dokumentacije (Prostorni plan općine).

c. Srednje obrazovanje

Za obavljanje djelatnosti srednjeg obrazovanja u općini Živinice osnovane su dvije javne ustanove i to: JU Mješovita srednja škola Živinice organizira nastavu za 1.191 učenika koji su raspoređeni u 38 odjeljenja za elektrotehničku, mašinsku, poljoprivrednu, šumarsku i drvoprerađivačku tehničku struku, te za stručnu (zanatsku) školu, te sa 102 uposlenika; JU Gimnazija Živinice sa 492 učenika u 16 odjeljenja, a poslove obavlja 35 uposlenika.

Obje srednje škole rade u istom objektu koji ima 6.141 m² prostora.

Naziv škole	Površina škole (m ²)	Površina dvorišta (m ²)	Broj učionica	Pros. površ. učionica (m ²)
JU MSŠ ŽIVINICE	5.341	13.244	23	55
GIMNAZIJA ŽIVINICE	800			

Izvor: Podaci Ministarstva obrazovanja (...) TK i Komisije za obrazovanje (...) Skupštine TK

Potrebno je izgraditi još jedan objekat srednje škole sa salom za tjelesni odgoj.

U narednim podacima prikazana je potrebna površina objekata srednjih škola, prema urbanističkim normativima (za površinu objekta je 7,5 m²/učeniku i za površinu kompleksa je 20 m²/učeniku).

Broj djece	15-19 god.	5765			
Pobj.		5765 x 7,5 =	43238 m ²	Pkomp.	5765 x 20 = 115300 m ²

Zaključak: Prema urbanističkim normativima potrebna površina objekata srednjih škola u Živinicama je oko 43.200 m², a raspoloživa ukupna površina srednjih škola je 6.141 m².

Prezentirani podaci i proračuni pokazuju da je potrebno u planskom periodu pored planirane, još 2 nove škole. Proračun potrebnih površina, izbor lokacije i sl. biće definirati detaljnijom planskom dokumentacijom (Prostorni plan općine).

12.3.4. Kultura

Djelatnost kulture na području Tuzlanskog kantona karakteriše relativno mali broj institucija koje se bave ovom djelatnošću, te u većini slučajeva neadekvatni objekti i raspoloživi prostor za obavljanje ove djelatnosti. Koncentracija ustanova ove djelatnosti je u Gradu Tuzla, te u većim gradovima Kantona (Lukavac, Banovići, Živinice, Gračanica, Srebrenik, Gradačac). U najvećem broju ovih institucija djelatnost je lokalnog karaktera, a samo neke od njih imaju i širi značaj.

Potrebno je: izvršiti sanaciju (i po potrebi proširenje) objekata svih Centara za kulturu u općinama kao i obezbjediti prostor za djelatnost tih institucija u onim općinama gdje ne postoje, te planirati prostor za odgovarajuće objekte za razvoj djelatnosti institucija kulture i to:

JU Arhiv Tuzlanskog kantona

Arhiv je lociran u Tuzli, a njegova djelatnost se i dalje odvija u neprikladnim uvjetima uslijed posljedica ratnog stanja.

Potrebno je obezbjediti dodatni prostor, po mogućnosti graditi namjensku zgradu za Arhiv.

JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzla

Zavod je, nakon deložiranja iz objekta u kome je vršio svoju djelatnost, bez prostora za obavljanje zakonom propisanih poslova.

Potrebno je obezbjediti namjenski prostor za rad Zavoda.

JU Muzej istočne Bosne Tuzla

Osnovan je 1947.godine. Tokom 2004.godine Općina Tuzla je za djelatnost Muzeja ustupila objekat bivše Interne bolnice u Tuzli. Neophodno je hitno funkcionalno prilagođavanje tog prostora za djelatnost Muzeja. Biološka zbirka, kao organizacioni dio Muzeja je smještena u adekvatan prostor i trajno je riješila svoj problem.

Bosanski kulturni centar Tuzla

Osnovan početkom 1998.godine kao Javna ustanova. Raspolaže odgovarajućim prostorom, gdje su stvoreni potrebni uvjeti za realizaciju programa u okviru namjene Centra.

JU Narodna i univerzitetska biblioteka "Derviš Sušić" Tuzla

Narodna biblioteka je osnovana 1946.godine, a univerzitetska biblioteka je osnovana 1986.godine. Na početku ratnih događanja u Tuzli (polovinom 1992.godine) iz praktično funkcionalnih razloga obje biblioteke su objedinjene, nakon čega je Općina Tuzla osnivala JU Narodna i univerzitetska biblioteka Tuzla. U NUB rade i odjeljenja Austrijske, Iranske, Francuske, Njemačke i Američke biblioteke. Raspolaže odgovarajućim prostorom.

Biblioteka kojoj je osnivač Rijaset IZ Bosne i Hercegovine

JU Behram-begova biblioteka Tuzla, nalazi se u prostorijama Medžlisa Islamske Zajednice, Tuzla.

Međunarodna galerija portreta "Ismet Mujezinović" Tuzla

Međunarodna galerija portreta Tuzla smještena je u objektu Doma mladih Tuzla. U okviru Galerije djeluje i Atelje "Ismet Mujezinović" u objektu koji je vlasništvo Galerije. **Potrebno je** planirati prostor za izgradnju namjenskog objekta za ovu galerijsku ustanovu u gradu Tuzli.

Narodno pozorište Tuzla

U Tuzli je osnovano prvo BiH pozorište 1898.godine. Radi poboljšanja uslova rada, u planskom periodu je neophodno izvršiti rekonstrukciju postojećeg objekta Pozorišta.

Potrebno je planirati prostor u Gradu Tuzli za izgradnju novog namjenskog objekta za pozorišnu djelatnost.

JU Osnovna muzička škola u Tuzli

Osnovana je 1949/50.školske godine. **Potrebno je** planirati prostor za izgradnju namjenskog objekta za potrebe Muzičke škole u Tuzli.

JU Srednja muzička škola Tuzla

Počela je sa radom septembra 1957.godine i od tada, pa do danas, čini okosnicu muzičkog života Grada Tuzle, pa i šire.

Potrebno je (kao i za Osnovnu muzičku školu) planirati prostor za izgradnju namjenskog objekta za potrebe Srednje muzičke škole u Tuzli.

Udruženje građana za pozorišnu djelatnost- Gradsko pozorište Živinice

Gradsko pozorište Živinice djeluje u prostorijama Bosanskog kulturnog centra u Živinicama.

Potrebno je planirati prostor u gradu Živinice za izgradnju namjenskog objekta za pozorišnu djelatnost.

Hrvatski teatar "Soli" Husino-Tuzla

Svoju kulturološku funkciju i misiju obavlja više od 25 godina u različitim oblicima organiziranja i funkcioniranja. Koncipiran je kao teatar alternative, kamernog tipa, koji svoje predstave može igrati po izuzetno povoljnim organizacionim i materijalnim uvjetima. Kontinuirano radi predstave za djecu i odrasle, upotpunjuje teatarsku paletu Tuzlanskog kantona. Od 1992-2003.godine koristi prostor u Spomen domu Husino.

Potrebno je namjenski adaptirati prostor za rad ovog teatra.

12.3.5. Sport i fizička kultura

Mrežu objekata sporta i fizičke kulture čine objekti Sportsko privrednog i kulturnog centra "Mejdan" u Tuzli, sportskih dvorana (Univerzitetska i DTV "Partizan" u Tuzli, Sportske dvorane u Banovićima, Gračanici, Gradačcu, Lukavcu, Srebreniku, Živinicama) zatim otvoreni sportski tereni (stadioni, mali stadioni, tenis

tereni), te otvorena kupališta-bazeni i jedan zatvoreni bazen (poluolimpijskih dimenzija u Hotelu Tuzla).

Kao što je već ranije navedeno, zbog nedovoljnog tekućeg održavanja i oštećenja u toku rata neki sportski objekti su devastirani, u nekim od njih je djelatnost dovedena u pitanje nefunkcioniranjem komunalne infrastrukture (vodovod, kanalizacija, grijanje i elektro instalacije u objektu "Stadion 2.oktobar" Tuzla).

Može se zaključiti da postojeći objekti fizičke kulture uglavnom zadovoljavaju prostorne zahtjeve sadašnjih sportskih potreba, ali je njihovo potpuno aktivno funkcioniranje uvjetovano njihovim saniranjem.

Rekreacija, pored stanovanja i rada, jedna od osnovnih funkcija društvene infrastrukture. Namjena površina za rekreaciju se zapravo temelji na dvije osnovne kategorije po aktivnostima i sistemu rekreacije:

- za aktivnu rekreaciju koja se odvija kroz organiziran rad – fizičko obrazovanje, radna rekreacija, amaterski i profesionalni sport predviđa se obezbjeđenje prostora za sportsko-rekreativne centre, rekreativne površine uz školske i druge objekte, kao i druge sportske terene.
- za pasivnu rekreaciju koja se odvija kroz zadovoljenje individualnih sklonosti i psihofizičkih mogućnosti predviđene su slobodne površine urbanog područja zajedno sa zonama stanovanja i rada, kao i površine izvan urbanih područja koje pružaju mogućnost za organizovanje ovog vida rekreacije (jezera, planinska područja).

U cilju utvrđivanja potrebnih površina za sport i rekreaciju urađen je orijentacioni proračun po općinama u Tuzlanskom kantonu prema prognoznom broju stanovnika, a na osnovu sljedećih urbanističkih normativa :

- 1.- za korisnu površinu objekta je $2,5 \text{ m}^2/\text{stanovniku}$, zatim
- 2.- za otvorene naseljske sportsko-rekreativne površine je $0,5 \text{ m}^2/\text{stanovniku}$;
  - a. za otvorene terene $2,0 \text{ m}^2/\text{stanovniku}$,
  - b. za naseljske parkove $1,0 \text{ m}^2/\text{stanovniku}$

Primjenjujući navedene normative po općinama Kantona dobijamo slijedeće potrebne površine sportsko rekreacionih kompleksa i objekata:

1.	Banovići	Planirani broj stanov.30.750
	1. $76.875 \text{ m}^2 = 7,67 \text{ ha}$	
	2. 15.375 m^2	
	a) 61.500 m^2	
	b) 30.750 m^2	
2.	Čelić	Planirani broj stanov.15.720
	1. $29.770 \text{ m}^2 = 2,98 \text{ ha}$	
	2. 5.954 m^2	
	a) 23.816 m^2	
	b) 11.908 m^2	
3.	Doboj Istok	Planirani broj stanov.14.459
	1. $36.148 \text{ m}^2 = 3,61 \text{ ha}$	
	2. 7.230 m^2	
	a) 28.918 m^2	
	b) 14.459 m^2	
4.	Kalesija	Planirani broj stanov.42.984

1. 107.460 m² ili 10,75 ha
2. 21.492 m²
  - a) 85.968 m²
  - b) 42.984 m²
5. **Gračanica** Planirani broj stanov.56.816
  1. 147.040 m²=14,70 ha
  2. 29.408 m²
    - a) 117.632 m²
    - b) 58.816 m²
6. **Gradačac** Planirani broj stanov.50.242
  1. 113.415 m²=11,34 ha
  2. 22.683 m²
    - a) 90.732 m²
    - b) 45.366 m²
7. **Kladani** Planirani broj stanov.16.385
  1. 402.125 m² ili 4,20 ha
  2. 8.043 m²
    - a) 32.170 m²
    - b) 16.085 m²
8. **Lukavac** Planirani broj stanov.59.682
  1. 149.205 m² ili 14,92 ha
  2. 29.841 m²
    - a) 119.364 m²
    - b) 59.682 m²
9. **Sapna** Planirani broj stanov.14.770
  1. 36.458 m²=3,65 ha
  2. 7.292 m²
    - a) 29.166 m²
    - b) 14.583 m²
10. **Srebrenik** Planirani broj stanov.43.413
  1. 118.533 m² ili 11,85 ha
  2. 94.826 m²
    - a) 23.707 m²
    - b) 47.413 m²
11. **Teočak** Planirani broj stanov. 8.068
  1. 20.168 m²=2,02 ha
  2. 4.034 m²
    - a) 16.134 m²
    - b) 8.067 m²
12. **Tuzla** Planirani broj stanov.138.273
  1. 373.183 m²=37,32 ha
  2. 74.637 m²
    - a) 298.546 m²
    - b) 149.273 m²
13. **Živinice** Planirani broj stanov.58.056
  1. 160.140 m²=16,01 ha
  2. 32.028 m²
    - a) 128.112 m²
    - b) 64.056 m²

Sistem sportsko – rekreativnih kompleksa proizilazi iz saznanja da su površine namijenjene funkciji rekreacije proizašle iz starosne strukture budućeg stanovništva, obuhvaćenosti i učešću korisnika u pojedinim oblastima fizičke kulture i frekvenciji pojedinih objekata rekreacije u odnosu na ekološke uslove sredine, zdravstvenog stanja stanovništva, viška slobodnog vremena i drugih činilaca koji proizilaze iz budućeg razvoja Kantona. Sistem zelenila i zelenih površina je organski povezan sa sistemom rekreacije.

Pregled planiranih površina kompleksa za sport i rekreaciju po općinama (prema urbanističkim normativima) prikazan je u sljedećoj tabeli:

Red. Broj	OPĆINA	Broj stanovnika	Planirana površina kompleksa (ha)
1.	Banovići	30750	7,67
2.	Čelić	11908	2,98
3.	Doboj Istok	14459	3,61
4.	Gračanica	58816	14,7
5.	Gradačac	45366	11,34
6.	Kalesija	42984	10,75
7.	Kladanj	16085	4,20
8.	Lukavac	59682	14,92
9.	Sapna	14583	3,65
10.	Srebrenik	47413	11,85
11.	Teočak	8067	2,02
12.	Tuzla	149273	37,32
13.	Živinice	64056	16,01

U tabeli broj 74 dat je Pregled mreže institucija fizičke kulture, po općinama i po vrstama objekata:

Tabela broj 74 : Mreža institucija fizičke kulture

Općina	Bazen	Dvorana	Stadion	Sportski tereni	Tenis	Sportski centar
Banovići		1	1	4		
Čelić	2			1		
Doboj Istok			1	2	1	
Gračanica	2	1	1	18	1	
Gradačac		1	1	15		
Kalesija	4		3	11		
Kladanj	1			2		
Lukavac	1	1	1	12	1	
Sapna				2		
Srebrenik	1	1	1	7		
Teočak				1		
Tuzla	3(+1)	3	2	13	4	1
Živinice	10	1	1	14		
Ukupno:	25	9	12	102	7	1

Ovakva mreža institucija fizičke kulture treba da posluži kao osnov za njeno dalje razvijanje i dograđivanje. Za općine koje nemaju sportske dvorane u planskom periodu predviđena je izgradnja polivalentne dvorane, dok ostale objekte za sport i rekreaciju treba definirati u okviru detaljnije urbanističke dokumentacije – Prostorni planovi općina.

Površine za aktivnu i pasivnu rekreaciju su date kao sportsko - rekreativne zone, a utvrđivanje pojedinih namjena navedenih površina unutar ovih zona biće definirane Prostornim planovima općina.

12.3.6. Javne funkcije (vladin sektor)

Infrastrukturu javnih djelatnosti čine zakonodavna vlast, izvršna i sudska vlast, kantonalni i općinski organi uprave, te Zavod zdravstvenog osiguranja i Služba za zapošljavanje.

Zakonodavnu vlast Kantona vrši Skupština Kantona, izvršnu vlast obavlja Vlada Kantona, a sudsku vlast vrše Kantonalni sud i općinski sudovi. Uspostavom Tuzlanskog kantona uspostavljen je pravni okvir za konstituiranje i organizaciju sudske vlasti TK, koju vrši Kantonalni sud i općinski sudovi koji se osnivaju zakonom Kantona.

Za obavljanje poslova zakonodavne i izvršne vlasti kantonalni organi uprave koriste prostor na više lokaliteta površine 6768 m², što nije zadovoljavajuće.¹⁸

Smještajni problemi sudova i tužilaštva TK vezani su kako za nedostatak smještajnog prostora, tako i nezadovoljavajuće postojeće smještajne uslove. U zajedničkoj zgradi u Tuzli (vlasništvo Kantonalnog suda u Tuzli) smješteni su: Kantonalni sud, Kantonalno tužilaštvo i Kantonalni sud za prekršaje, a uz njih još Općinski sud u Tuzli i Općinsko tužilaštvo u Tuzli.

Od 10 općinskih sudova, osam ima vlastite zgrade, dok su preostala dva smještena u prostorije vlasništva nadležnih općina. Osam općinskih sudova raspolaže sa 24 sudnice, dok sudovi u Kalesiji i Živinicama nemaju ni jednu sudnicu. Postojeći smještajni kapaciteti sudova su nedostatni za normalno funkcioniranje sudova (nedostatak prostora i nenamjenska gradnja, dotrajalost i sl.). Zadovoljavajuće smještajne uslove imaju samo tri suda (u Banovićima, Gradačcu i Kladnju). U dva općinska suda (Lukavac i Živinice) nedostaje adekvatna oprema (oprema koja je naslijeđena od drugih korisnika, dotrajala ili neispravna), a u preostalih osam stanja opreme se može označiti relativno zadovoljavajućom.

Općinska tužilaštva imaju zadovoljavajuće smještajne uslove samo u pet slučajeva. Tužilaštva u Kalesiji, Srebreniku i Živinicama su smještena u općinske prostore, a tužilaštva u Lukavcu i Kladnju u prostorijama policijskih uprava.

Djelatnost organa općinske uprave na području Kantona obuhvata raznolike poslove koji su po pojedinim općinama različito organizirani, ovisno o veličini i nivou razvijenosti općina, čime je determinirana i potreba za prostornim kapacitetima. Na poslovima organa općinske uprave, organiziranim na navedenim način (po pojedinim općinama), zaposleno je 1.528 radnika. Pri tome, za obavljanje ovih poslova u upotrebi je prostor veličine 24.512 m².

Problemi vezani za neophodne potrebe u prostoru su kako nedostatak smještajnog prostora, tako i nezadovoljavajući uslovi za rad o čemu je detaljnije rečeno u okviru analize postojećeg stanja javnih funkcija.

Obzirom na izražene probleme u neadekvatnom smještaju i nedostatku prostora u narednom periodu će biti potrebno adaptacijama, dogradnjama, otkupima ili izgradnjom novih objekata obezbjediti radne uslove za veći broj institucija na području Tuzlanskog kantona. U narednom periodu prioritetna je izgradnja sljedećih objekata:

- svi općinski sudovi (izuzev u Banovićima, Gradačcu i Kladnju),
- općinska tužilaštva u Kalesiji, Srebreniku, Živinicama, Lukavcu i Kladnju,
- općinski sudovi za prekršaje u svim općinama,
- administracija izvršne vlasti Tuzlanskog kantona,
- dovršetak izgradnje objekta kantonalnog i općinskog tužilaštva.

¹⁸ Studija "Društvene djelatnosti Tuzlanskog kantona"-II faza-podloga za izradu Prostornog plana Tuzlanskog kantona 2001-2020", Ekonomski institut Tuzla, oktobar 2001. godine

13. OSTALA INFRASTRUKTURA

13.1. Centralna mezarja - groblja

Proračun potrebne površine mezarja – groblja za općine Tuzlanskog kantona

Dimenzioniranje mezarja - groblja, može se izvršiti putem nekoliko metoda proračuna, a to su:

- a) Komparativna metoda
- b) Normativna metoda
- c) Obračunska metoda

Sve ove metode za dimenzioniranje potrebne površine zasnivaju se na slijedećim faktorima:

1. prognozni broj stanovnika
2. stopa mortaliteta
3. rotacioni turnus
4. bruto površina grobnog mjesta

Na bazi ovih faktora i prognoziranog broja stanovnika, urađen je po općinama proračun potrebnih površina za mezarja – groblja, u varijanti od minimalne (a-komparativna metoda) do maksimalne (b-normativna metoda) u zavisnosti od izabrane metode proračuna. Kroz detaljnije dokumente prostornog uređenja, prostorni plan općina i urbanistički plan, biće precizno definirane površine i utvrđene lokacije za mezarja-groblja, u zavisnosti od ukazanih potreba po naseljenim mjestima.

Tabela broj 75: Potrebne površine za komplekse mezarja – groblja po općinama Tuzlanskog kantona

Općina	Broj stanovnika	a Površina u ha	b Površina u ha	c Površina u ha
1. Banovići	30.750	6,15	11,73	9,40
2. Čelić	15.720	2,38	4,40	3,50
3. Doboј Istok	14.459	2,90	4,53	3,63
4. Gračanica	56.816	11,76	26,10	20,90
5. Gradačac	50.242	9,07	20,13	16,10
6. Kalesija	38.984	8,60	15,85	12,70
7. Kladanj	16.385	3,22	5,23	4,20
8. Lukavac	59.682	11,94	21,28	17,00
9. Sapna	14.770	2,92	3,65	2,90
10. Srebrenik	43.413	9,48	18,68	14,95
11. Teočak	8.068	1,61	4,23	3,40
12. Tuzla	138.273	29,85	71,85	57,45
13. Živinice	58.056	12,81	21,63	6,92
UKUPNO		112,69	229,29	173,05

13.2. Regionalna deponija i deponija opasnog i specifičnog otpada

Posljedice neprimjerenog postupanja sa otpadom Tuzlanskog kantona, koje su evidentne, nepovoljno utiču na stanje u prostoru i kvalitet okolice, prije svega zbog ugrožavanja standarda života građana i zdravlja ljudi.

Izgradnjom regionalne deponije za zbrinjavanje komunalnog otpada sa područja Kantona i sanacijom postojećih "divljih" ali zvaničnih općinskih deponija smanjiti će se pritisak na kvalitet okolice a time i opasnost po život i zdravlje ljudi na području Tuzlanskog kantona.

Lokacija projektovane regionalne deponije "Lukavačka Rijeka", smještena je u općini Lukavac u središnjem dijelu Tuzlanskog kantona, na udaljenosti oko 2,5km sjeverno od sela Huskići. Lokacija površine od 35,60 ha je smještena u granicama površinskog kopa rudnika uglja "Lukavačka Rijeka" na kojem se ne vrši iskopavanje, ali teren nije preveden u drugu namjenu na način propisan Zakonom o rudarstvu Bosne i Hercegovine.

Dio ove lokacije se koristi za neselektivno odlaganje različitih vrsta čvrstog otpada iz Lukavca. Cijeli prostor na kojem se deponija treba graditi predstavlja nizinu nastalu rudarenjem koja dijelom graniči sa padinama pokrivenim drvećem.

"Regionalna EKO deponija" Tuzla je projektovana da prihvati u budućnosti sav komunalni i ekvivalentni čvrsti otpad u Tuzlanskom kantonu na način koji odgovara Europskim i državnim regulativama.

Međutim u prvo vrijeme na pomenutoj deponiji za komunalni otpad, će se odlagati otpad sa područja jedanaest općina: Tuzla, Lukavac, Srebrenik, Gradačac, Gračanica, Doboј Istok, Živinice, Banovići, Kalesija, Kladanj i Sapna.

Odlaganje komunalnog otpada za ostale dvije općine Tuzlanskog kantona (Teočak, Čelić) radi transportnih troškova, će se rješavati u okviru regionalne deponije Bijeljina.

Regionalna deponija za komunalni i ekvivalentni čvrsti otpad će se izgraditi tako da upravlja integriranim postrojenjem za odlaganje otpada, i sastojat će se od slijedećih komponenti:

- Deponije za komunalni i ekvivalentni čvrsti otpad sa neophodnim objektima za rad
- Centra za upravljanje komunalnim otpadom za prihvati i privremeno skladištenje otpada predviđenog za reciklažu

Regionalna deponija će se izgraditi tako da maksimalno ispunjava uslove zaštite okolice. Izgradnjom podzemnih i površinskih sistema za zatvaranje deponije, kao i modernih sistema za prikupljanje procijednih voda i gasova, bit će izbjegnuta eksfiltracija tečnih i gasovitih zagađivača. Osim toga, bit će ostvareno i higijenski zadovoljavajuće odlaganje otpada.

Uz paralelan rad centra za komunalni otpad predviđen za reciklažu, ostvarivat će se ekološki povrat vrijednog materijala u industriju, a istovremeno kapacitet deponije će se koristiti na optimalan način.

Odlaganje otpada će se vršiti po fazama:

- Faza 1- modeliranje baze deponije
- Faza 2 - Aktivni rad deponije
- Faza 3 – Postavljanje pokrivke sa sakupljanjem gasa i recikliranjem otpadnih voda

Ove faze će se odvijati istovremeno u različitim ploham ili po odjeljcima. Vrijeme za odvijanje pojedine faze bit će određeno razvojem dovoza otpada na deponiju.

U početnoj fazi utvrđeno je da se slijedeće vrste otpada neće odlagati na deponiji, čak i ako se dokaže da je taj otpad jednak komunalnom otpadu:

- Mulj od tretmana otpadnih voda, stabiliziran ili ne
- Mulj od tretmana pitke vode, stabiliziran ili ne
- Tečni otpad bilo koje vrste
- Poljoprivredni otpad
- Kompostni otpad
- Kontaminirani građevinski otpad
- Industrijski otpad

Osim rada deponije, uspostaviti će se i privremeno rješenje za prihvati i privremeno skladištenje slijedećih otpadnih komponenti koje se neće odlagati na deponiji, već će se upućivati u druge objekte, sa ili bez prethodnog tretmana:

- Materijal za reciklažu (papir, metali, plastika i staklo) će se skladištiti na isti način, ali na period od jedne godine, kako bi se omogućilo buduće recikliranje ovih otpadnih komponenti
- Komponente opasnog otpada razvrstanog tokom vizualne inspekcije, skladištit će se u odvojenom privremenom skladištu za opasni otpad radi upućivanja na odgovarajući tretman
- Prihvati životinjskih strvina

Na regionalnoj deponiji prihvatiti će se otpad od slijedećih subjekata:

- Preduzeća za odlaganje komunalnog otpada iz Tuzlanskog kantona
- Regionalna komercijalna i industrijska preduzeća i institucije
- Privatna lica iz općine Lukavac koja isporučuju svoj otpad pogodan za reciklažu direktno u centar za upravljanje komunalnim otpadom

U cilju korištenja regionalne deponije neophodno je rekonstruirati (proširiti) postojeći put koji je izgrađen za potrebe rudnika uglja. Cijeli prostor deponije zajedno sa prijemnim i otpremnim područjem će biti ograđen sa 2,5m visokom metalnom ogradom.

Međutim, izgradnjom regionalne deponije za zbrinjavanje komunalnog otpada, ostati će još naglašeniji problem kada je u pitanju zbrinjavanje opasnog i specifičnog otpada na području Kantona, što može dovesti do značajnijeg povećanja uticaja sa posljedicama na zagađenje svih segmenata okolice i veliki rizik za okolicu i zdravlje ljudi.

Ukoliko se blagovremeno ne pristupi iznalaženju rješenja kada je u pitanju postupanje sa opasnim i specifičnim otpadom, može doći do nesagledivih posljedica uzrokovanih akumuliranjem otpada, odnosno do opasnosti nastanka akcidentnih situacija a time i prekomjernog zagađenja zraka, voda, možda i nesagledivih posljedica po zdravlje stanovništva.

Obzirom na očekivane poteškoće kod rješavanja problematike postupanja sa opasnim i specifičnim otpadom na području Kantona, ukoliko se to želi riješiti u skladu sa zakonskim propisima blagovremeno, u veoma kratkom vremenskom razdoblju, očito je da je neophodno sačiniti ispravan i optimalan strateški pristup rješavanju tog problema. Da bi se u prihvatljivom vremenskom razdoblju uspješno riješila problematika postupanja sa opasnim i specifičnim otpadom na području Kantona, neophodno je donijeti Kantonalni plan upravljanja otpadom, koji mora biti usuglašen sa Strategijom upravljanja otpadom federacije BiH.

Do donošenja kantonalnog plana upravljanja otpadom, u prelaznom periodu, treba razmotriti mogućnost donošenja dokumenta u vidu Akcionog plana postupanja sa opasnim i specifičnim otpadom na području Tuzlanskog kantona.

14. POSEBNO ZAŠTIĆENI PROSTORI

14.1. Zaštićena prirodna područja

U utvrđivanju prirodnih područja i vrijednosti za potrebe prostornog planiranja Tuzlanskog kantona relevantne su slijedeće činjenice:

- stanje ugroženosti prirodnih faktora i
- prostorna dimenzija historijskih i društvenih promjena u procesu tranzicije svih društvenih vrijednosti.

Ciljevi koji moraju biti postignuti utvrđivanjem i izdvajanjem ovih vrijednosti su zaštita slijedeće prirodne fenomenologije, raritetnosti i znamenitosti :

- ekosistemi (prirodni sistemi),
- biološka različitost,
- prirodna staništa (biotopi),
- biljni i životinjski svijet (vrste koje su ugrožene, osjetljive, prorijeđene i endemične vrste),
- geomorfološki fenomeni uz minerale i fosile,
- hidrografske vrijednosti.

Rekognosciranjem prostora Tuzlanskog kantona u smislu prirodnog naslijeđa utvrđuju se slijedeće kategorije:

- prirodna područja i
- prirodne vrijednosti.

U okviru prirodnih područja su :

- područja vrijednog pejzaža (pejzaži),
- pejzažno parkovne površine (parkovi),
- prirodne vrijednosti.. hidrografske, geomorfološke, florističke i faunističke.

U utvrđivanju prirodnih područja i prirodnih vrijednosti relevantni kriteriji su:

- biološko ekološki,
- antropogeno devastacijski i
- estetsko fizionomski.
- Prirodna područja

Pejzaži

- Konjuh (Zaštićeni pejzaž), obuhvaća gornji dio sliva rijeke Drinjače i slivna područja Krabanje i Velike Zlaće,
- Etno prirodni pejzaž Vršani, područje tradicijske ruralne cjeline, seosko područje Vršani,
- Prirodno-arheološki lokalitet "Gradovrh", uzvišenje gradinastog tipa iznad naselja Solina sa lokalitetima srednjovjekovnog franjevačkog samostana, lok. Bare i lok. Srebra.
- Etno prirodni pejzaž (ansambl mlinova), G. Hrgovi (Srebrenik), na rječici Tinja,
- Etno – prirodni pejzaž mlinova na Sladnoj (Srebrenik)
- Ilinčica, na potezu Krojčica – put Tuzla-Živinice do iznad Gornjeg Parsela- preko kote 283 i 404 (Gaj) do iznad Vršana, sjeverno na kotu 466 (Karaula)-zaseok Hukići-Babin do-kota 300- do iznad Ši Sela gdje se spaja sa linijom koja označava urbano područje Tuzle,
- Livadski predio «Paša-Bunar», iznad ul. Nar. Fronta, lok. "Šljivice",
- Stara Majevisa, područje Zeleni kamen-Zborište-Lovački dom-područje puta Lovački dom Dokanj po 100 metara sa obje strane od osovine puta,
- Gradovrh: lok. Gradovrh, lok. Bare i lok. Srebra.,
- Predio Ban-brdo,
- Majevička greda, lok. Kadina česma, Trešnjik i Bulinovac,
- Lokalitet Toplice (Živinice), izvorišno područje, odjeljenje 58. gospodarske jedinice "Mala Spreča",
- Izvorište Gračaničke rijeke, lok. Suhaja (Živinice), područje ispod kote 618 (Obli Vrh),
- Prirodni predio "Rudine" (Živinice)
- Predio Karaula (Kladanj), lokaliteti Stolice, Kobiljače i Hendek,
- Kanjon Ujče (Kladanj), kanjonsko područje od ugostiteljskog objekta "Jelen" do lokaliteta Mimoza,
- Kanjon Tarevčice, lokalitet "Ezan" (Kladanj)
- Izvorište Gradačnice (Gradačac),
- Predio Soko (Gračanica), neposredno zaštitno područje zaštićenog nacionalnog spomenika graditeljske cjeline Soko,
- Prirodni predjeli Monj, Vis, Bukva, Cerova, Četovilje, Sijedi Krš (Gračanica)
- Predio Svatovac (Lukavac),
- Rožanjska rijeka, područje ispod kote "Vrljaja", preko lok. "Podžuje" do ispod sela Goduš,
- Majevisa (Srebrenik), područje sa lijeve strane starog puta Špionica-
- G. Srebrenik, karakteristična kota "Čungar",
- Predio Vrelo (Sapna), prirodno područje ispod sela Kovačevići,
- Urbani zeleni pejzaž (dendro-floristički inventar urbanog područja Tuzle), zaštitna zona kantonalnog središta, a koja obuhvata zelene površine

parkova i spomen obilježja (28 ha), blokovsko zelenilo (22 ha), ostalo zelenilo (30 ha), tvornički krugovi, školska dvorišta, drvoredi, skupine drveća, grobljansko zelenilo i druge površine,

- "Sokolina" – prirodni pejzaž, Doboj Istok

Pejzažno parkovne površine

- Slana banja -Trnovac, (Tuzla), memorijalno područje,
- Park Instituta u Miladijama (Tuzla),
- Park u Kreki (Tuzla), neposredno područje Bosanskog kulturnog centra,
- Centralni park (Tuzla),
- Vidikovac Kicelj (Tuzla),
- Tuzlanski kiseljak, plato izvorišta sa neposrednim livadsko šumskim područjem kao zaštitnom zonom izvorišta,
- Gradski park Gradačac,
- Gradski parkovi Gračanica,
- Gradski park Srebrenik,
- Gradski park Živinice, lokalitet kod hotela "Konjuh",
- Predio Brnjik, aluvijalna zaravan između rječice Šibošnice i puta Čelić-Šibošnica sa širim lokalitetom spomen doma "Ahmet Kobić",
- Prirodni predio "Plješevica" (Kalesija)
- Prirodni predio "Vis" (Kalesija)
- Prirodni predio "Babovac" (Kladanj)
- Prirodni predio "Bokavičko brdo" (Lukavac)

Prirodne vrijednosti

Hidrografija

- Termalni izvor u Slavinovićima (Tuzla),
- Panonsko jezero,
- Pilipova voda, prirodno izvorište standardno optimalne izdašnosti pored glavne saobraćajnice u Par-Selu Donjem,
- Jezero na Konjuhu, na obodu šireg lokaliteta "Muška Voda", površine 1.200 četvornih metara u sklopu zaštićenog pejzaža Konjuh,
- Vodopad na Velikoj Zlaći, u blizini izletišta Zobik na Konjuhu u području zaštićenog pejzaža Konjuh,
- Izvorište "Muška Voda" u sastavu područja zaštićeni pejzaž Konjuh, područje ispod kote 1.056 (Jastrebić) do šumskog kamionskog puta,
- Jezera Hazna i Vidara (Gradačac)
- Sokoluša (Gračanica), cijeli tok,
- Humačko jezero (Čelić), lok. iznad sela Humci površine 1.000 četvornih metara,
- Jezero Modrac sa neposrednim obalskim područjem i zamočvarenim dijelovima,
- Jezero Sniježnica sa neposrednim obalnim područjem.

Geomorfologija

- Pećina Bebrava, (Kladanj), područje zaštićenog pejzaža Konjuh,
- Djevojačka pećina u Brateljevićima, (Kladanj), područje zaštićenog pejzaža Konjuh,
- Pećinski kompleks Puzavac (Banovići).

Flora i fauna

- Hrast lužnjak (solitarni primjerci i skupine) u urbanom području Tuzle, (Slana Banja-Trnovac, Centralni park, Autobusna stanica, lokacija crkve u Požarnici)
- Skupine Hrasta lužnjaka u Živinicama (Auto moto društvo i Gradski park).
- Skupine i pojedinačni primjerci božikovine (Djedino), (Živinice),
- Stanište bosanske perunike i bosanskog ljiljana (Varda na Konjuhu, Banovići)
- Stanište velikog tetrijeba (lokaliteti Haluga i Srebrnica na Konjuhu, Kladanj),
- Stanište bijele čaplje (lokalitet jezero Modrac)

14.2. Posebno vrijedna područja kulturno-historijskog naslijeđa

Tuzlanski kanton posjeduje veći broj vrijednih područja kulturno-historijskog naslijeđa koja svako ponaosob ima svoje specifičnosti i traži posebnu zaštitu. Sigurno da je centralno mjesto samog kantona sam grad Tuzla sa svojim širim područjem.

Prvi pomen gradu Tuzli, naselju soli dolazi od Vizantinca Konstantina Porfirogeneta iz 950. godine n.e. Salenes ili Salines ovaj kraj su nazivali Rimljani, što je naziv za slanu zemlju po čemu je grad dobio ime. Sama riječica Jala dobila je naziv po grčkom izrazu jalos što znači so. Zanimljivo je da postoje indicije da je naziv Bosna nastao od staro albanskog izraz što znači "slana zemlja" (bas a-es), odnosno mjesto gdje se pojavljuje slana voda. Ime župe Soli stalno se spominje u titulama bosanskih vladara. Međutim, kontinuitet života na ovim prostorima datira od neolitskih naselja u Gornjoj i Donjoj Tuzli iz 5000-te godine prije naše ere. Tu su ostaci vinčanske i starčevačke kulture. Naselje Soli 1225. godine je zasebna oblast u okviru Bosanske banovine, da bi se našla u sklopu ugarsko-mačvanske oblasti, a zatim u vlasti srpskog kralja Dragutina. Početkom XIV vijeka (1322.) je u posjedu bosanskih vladara, odnosno bosanskog bana Stjepana Kotromanića.

Zanimljivo je da se u srednjovjekovnom dobu Gornja Tuzla zove "Izvorište" (izvor slane vode) sa franjevačkim samostanom posvećenog Sv. Mariji i starom gradinom. Donja Tuzla u srednjovjekovnom dobu ima crkvu Sv. Petra, a zatim ispod starog grada Gradovrha čiji korijeni dopiru do brončanog doba gradi se franjevački samostan sa crkvom posvećenoj Bogorodici koji podižu izbjegli zvornički franjevci. Drveni grad opasan palisadama bio je u centru današnje Donje Tuzle pali Stjepan Tomašević u momentu nadiranja osmanske vojske. Čitava oblast već je 1474. se našla u sastavu osmanskog carstva. U početku ga Osmanlije nazivaju Agac hisar što znači drveni grad. Po najstarijem popisu iz 1512. godine grad se sastojao iz dvije nahije i pripadao Zvorničkom sandžaku. U to vrijeme Osmanlije nazivaju Gornju Tuzlu Memlehani-bala dok Donju Memlehani-zir. Prije uspostavljanja osmanske vlasti veoma je jak utjecaj bosanske crkve, što je imalo za posljedicu nastajanje

velikog broja nekropola stećaka na čitavom području kako Tuzle tako i svih okolnih naselja što čini posebnu značajku i osobitost kao i vrijednost i specifičnost prostora koje mora imati svoje mjesto u okviru Prostornog plana.

Donja Tuzla je otvoreno gradsko naselje, zatim palanka, a kasnije grad. Utvrđena je kamenim zidovima 1768. godine. Utvrđenje je imalo četiri kapije i centralnu branič kulu. Zidovi su se sačuvali sve do dolaska austro-ugarske vlasti i postojali do 1895. kada su porušeni. U vrijeme osmanske uprave, po sistemu orijentalnog urbanizma nastale su sljedeće mahale u Gornjoj Tuzli: Vaiz Ali-efendije ili Mejdanska, Bijela ili Sagrađijina, Hadži Skenderova ili Čaršijska, Zagradačka ili Amila Alije, Hadži Bajazidova ili Potok, Hadži Huseinova ili Potur. U to vrijeme u Donjoj Tuzli nastale su slijedeće džamije i mahale: Atik ili Stara po čemu je mahala dobila ime Džamijska, zatim Timur hodžina ili Isa-begova, mahala Hisarije Ferida i mahala Subaše Alije. Najstarijom se smatra džamija koja je bila na mjestu današnje Šarene džamije koja je dobila ovaj izgled u vrijeme austrougarske uprave, dok je prvobitna izgrađena 1545. godine. U osmanskom dobu nastale su još slijedeće džamije i mahale: Turali-begova ili Poljska (Turalibeg je bio veliki vakif za Tuzlu, izgradio je čitav kompleks objekata han, hamam, mekteb, veliki broj dućana oko same džamije gdje će se dalje razvijati ostale mahale), zatim Jalska ili Djevojačka, Hadži Hasanova ili Čaršijska, Kethode - Arapčica ili Brdo džamija, Husein Čauševa ili Džindijska. Po ustaljenoj tradiciji formiranja orijentalnih naselja grad su činile dva osnovna dijela i to čaršija kojoj je činila centar Hadži Hasanova džamija sa brojnim dućanima te ostale mahale koje su okruživale čaršiju i sa stambenom funkcijom.

Zahvaljujući svom rudnom i prirodnom bogatstvu (so, ugalj i drvo) Tuzla je krajem XIX i početkom XX stoljeća, za vrijeme austro-ugarske uprave, doživjela nagli industrijski i ekonomski razvoj, što joj je omogućilo da se vrlo brzo transformiše iz osmanske kasabe u grad sa urbanim značajkama evropskih gradova. Nestaju drveni dućani, grade se masivni objekti, koji često u gornjim etažama imaju stanovanje, dok su njihove fasade obogaćene dekoracijama historijskih stilova. Osim toga, u Tuzli se grade brojni kulturno-prosvjetni, administrativno-upravni, komunalni, vojni, hotelsko-ugostiteljski, sakralni i veći stambeni objekti, a njihovi projektanti su poznata imena arhitekata koji u početku djeluju iz Sarajeva, iz Građevinskog odjeljenja formiranog pri Zemaljskoj vladi, da bi se kasnije i u samoj Tuzli formirala Građevinska uprava. Imena arhitekata kao što su Cordinnoni, Condortti, Linardović, Pokorny, Lubinski su upisana na projektima objekata građenih u stilovima akademizma: neorenesanse, neobaroka, neoromantizma ili secesije i koji postaju elementi novog identiteta grada. Međutim, već 1907. godine počinju se uočavati deformacije, kao posljedica korištenja soli, koji zahvataju dio centra grada. Poslije 1954. godine pristupa se sistematskom geodetskom snimanju i istraživanju, koje pokazuje da postoji zakonita ovisnost slijeganja od eksploatacije soli. Zbog deformacija, pukotina i opasnosti od rušenja mnogi objekti u centralnom dijelu grada se moraju porušiti, čime grad gubi svoje lice i mijenja izgled. Tako su porušeni katolička crkva, izgrađena krajem XIX stoljeća, zgrada „Barok“, značajan stambeno-javni objekat sa stilskim osobitostima neobaroka, a koja je činila glavni dio Gradskog trga, zatim Dom zdravlja izgrađen 1925. godine, zgrada Okružnog suda izgrađena 1905. godine, hotel „Bristol“ jedan od najvećih i najljepših hotela u Tuzli kao i hotel „Grand“, te zgrada Velike gimnazije izgrađena 1899. godine kao i mnogi drugi objekti. Svakako da se Prostornim planom mora naznačiti, kako i na koji način vratiti lice gradu, s obzirom na to da se više ne vrši eksploatacija soli, te da je započela sanacija čitavog prostora ispod starog dijela grada. Ne umanjujući značaj izgradnje

novih naselja na istočnom i zapadnom dijelu Tuzle sigurno da obnova centralnog dijela zaslužuje posebnu pažnju i traži zaseban i cjelovit program.

Čelić

Čelić je područje koje obiluje velikim brojem nekropola stećaka zbog čega ima i posebnu vrijednost. Tu su nekropole: Nahvioci koja ima 50 stećaka, zatim Kaste Lukavica sa 21 stećkom kao i Rakoč i Drijenča sa 20 stećaka. Osim toga kao vrijedno područje ističe se i selo Lukavica pokraj ceste Čelić-Šibošnica na mjestu gdje je pravoslavno groblje. Tu je i nekropola sa 21 stećkom. Svi ovi lokaliteti općine Čelić su posebnih vrijednosti.

Gračanica

Sam naziv Gračanica je izvedeno od riječi „Graždanica” odnosno „Gražd” što znači grad. Od 1512. godine se nalazi pod osmanskom vlašću dok je u ranijem dobu pripadala župi Usora, a bila je nastanjena još u prahistorijskom dobu.

U kasnom srednjem vijeku na ovom području nalazila su se dva značajna naselja i to selo Gračanica u kome je bio rudnik željeza i grad Soko. Kako se Gračanica u osmanskome dobu sve više prostorno i urbano razvijala srednjovjekovni grad Soko je stagnirao. Sjedištem kadiluka postaje 1572. godine obuhvaćajući naselja: Modriču, Gradačac, Orašje, Brčko i Šamac. Glavne objekte čaršije gradi Ahmed-paša - Budimlija, bosanski namjesnik i to čaršijsku džamiju, hamam, veliki broj dućana i sahat-kulu. Ova džamija porušena je u XVIII stoljeću a obnovio je Osman-kapetan, otac Husein-kapetana Gradaševića 1799. godine. Potom je izgradio i medresu koja i danas nosi njegovo ime. Zbog dotrajalosti Čaršijska džamija je porušena 1902. godine i ponovno sagrađena sa armirano-betonskom kupolom početkom 1914. godine. Osim ove džamije Gračanica posjeduje još nekoliko značajnih džamija kao što su Šarena ili Mejdan gdje se razvila Donja čaršija, ali koja je tokom historije nekoliko puta rušena i građena nova (posljednja je izgrađena 1989. godine). Zatim Trepanička džamija koja se smatrala jednom od najstarijih mahala u Gračanici pošto postoje podaci da je bila iz 1548. godine, ali je porušena između dva rata, te Čiriška džamija koja je bila u mahali obućara na mjestu gdje je danas izgrađena nova. Tu je Lipanjska ili Hadži Džafer džamija porušena između dva rata na mjestu koje je izgrađena nova. Krajem osmanske uprave u Gračanici je bilo 13 džamija, dvije medrese i petnaest mekteba. Danas postoji pet džamija: Ahmed-pašina, Mejdan Džedid ili Šarena, Drafnići, Čiriš i Lipa džamija. U osmansko doba tu je izgrađen vodovod i hamam, zatim sahat-kula koja je sačuvala svoju autentičnost. U vrijeme austrougarske uprave izgrađena je Gradska vijećnica, medresa Osman-kapetana, Pravoslavna crkva Hristovog Vaznesenja i Rimokatolička crkva pa Gračanica zahvaljujući svojoj historijskoj slojevitosti ima sve osobine vrijednog historijskog područja.

U općini Gračanica posebno vrijedno područje je neolitsko naselje Korića Han koje potječe iz 5000-2500 godina pr.n.e. Ovo arheološko područje proglašeno je nacionalnim spomenikom BiH u „Službenom glasniku BiH”, broj: 32, od 25. 10. 2003. godine. Zaštita ovog lokaliteta podijeljena je u dvije zone. U I zaštitnoj zoni dopuštaju se samo arheološka istraživanja i radovi konzervacije. U I i u II zaštitnoj zoni na zapadnoj strani lokaliteta (50 m od granice I zaštitne zone) zabranjuju se bilo kakvi radovi koji mogu ugroziti ovo arheološko područje, a potrebno je i ukloniti objekat koji se nalazi u I zaštitnoj zoni na k.č. 5315.

Posebno vrijedno područje i Srednjovjekovni stari grad Sokol u okviru koga je i Stara džamija koja je nekada bila dvor i čini zajedno sa gradom kompleks posebnih vrijednosti.

Stari grad Soko proglašen je nacionalnim spomenik BiH („Službeni glasnik BiH”, broj: 32, od 25. 10. 2003. godine). Na ovom spomeniku neophodno je izvršiti konzervaciju postojećeg stanja. Na području ovog spomenika dopuštaju se samo istraživački radovi, radovi konzervacije, konstruktivne sanacije i restauracije. Neophodno je očistiti zidove od raslinja koje predstavlja opasnost za strukturu spomenika, osigurati pristup spomeniku prilaznim putem te ukloniti sve objekte privremenog karaktera u zoni prilaznog puta ka gradu, a postojeći stambeni objekti ne smiju se nadograđivati i prelaziti visinu od 6,5 m do krova vijenca.

Stara džamija Soko i harem također je proglašena nacionalnim spomenikom („Službeni glasnik” broj: 32, od 28.10.2003. godine) koja zajedno sa starim gradom Soko čini jedinstvenu cjelinu. Dopušteni su radovi konzervacije, konstruktivne sanacije, restauracije i rekonstrukcije. Utvrđene su i hitne mjere zaštite od daljnjeg propadanja tj. konzerviranje zidova, ispitivanje i statička analiza, sanacija i statička konsolidacija zidova i krova i zaštita džamijskog prostora. Također je potrebno izvršiti hortikulturno uređenje harema džamije.

Kao vrijedno historijsko područje je i Čaršija u samom mjestu Gračanica koja pored džamija i sahat-kule ima čitav niz dućana i stambeno-poslovnih objekata koji datiraju iz osmanskog ili austrougarskog doba.

Sahat-kula situirana je u centru čaršije proglašena je nacionalnim spomenikom („Službeni glasnik BiH”, broj: 23, od 07. 08. 2004. godine). Na ovom nacionalnom spomeniku dopušteni su samo konzervatorsko-restauratorski radovi. Promjena visine objekata oko ovog spomenika nije dopuštena kao ni građenje i promjena krajolika. Novi objektu u ulici Ahmed-paše Budimlije dopušteni su samo do visine 6,5 m do krovnog vijenca.

Kuća Mare Popović proglašena je nacionalnim spomenikom BiH Odlukom objavljenom u „Službenom glasniku BiH”, broj: 21, od 18.05.2004. godine. Istom odlukom donesene su mjere zaštite objekta, a zaštita šireg gradskog područja bit će definirana urbanističkim planom grada Gračanice. Na samom objektu dopušteni su radovi konzervacije, sanacije, rekonstrukcije i restauracije, ograđivanje dvorišta oko objekta u cilju trajne zaštite. Također, objektu treba vratiti kulturnu namjenu – etnološki muzej.

Gradačac

Gračac je najstariji naziv za Gradačac i prvi put se spominje 1461. godine. Od 1512. godine Gračac se nalazi pod vlašću osmanlija. Kao Gradačac prvi put se spominje u jednom defteru iz 1634. godine i pripadao je gračaničkom kadiluku. Godine 1701. postaje palanka, a devet godina poslije sjedište kapetanije. Najveće zasluge za prosperitet Gradačca pripada Osman-kapetanu, Murat-kapetanu zvanom „Zmaj od Bosne” i Husein-kapetanu Gradašćeviću.

Sigurno najvrjednije područje Gradačca čini Stari grad, Gradina koja se nalazi u centru naselja sa kulom Husein-kapetana Gradašćevića, Husejnijom (Husein-kapetana Gradašćevića) džamijom i sahat-kulom što čini kompleks koji je proglašen nacionalnim spomenikom BiH.

Stari grad sa kulom Husein-kapetana Gradašćevića dispoziciono je podijeljen u dva koncentrična sistema bedema: vanjski sa ulaznim kapi-kulama i unutrašnji sa tabijama. Svojom pozicijom, na najvišoj koti grada, postao je simbol Gradačca.

Dosad nije istraživano gdje su bili ostali objekti unutar starog grada. Postoje informacije o postojanju džamije unutar gradskih zidina, a prisutni su i brojni podzemni hodnici i katakombe, koji su stvarali sigurnost braniteljima grada, ali ni oni nisu istraženi. U okviru kompleksa na južnoj strani postoji veliki broj podzemnih prostorija koje su vjerojatno služile kao spremišta oružja i municije. Ni ubiciranje branič-kule još uvijek nije utvrđeno, mada izgled prostorni i dispozicioni koncept današnje Husein-kapetanove kule ukazuje na pretpostavku da je ona, zapravo, bila branič-kula starog grada.

Kula i konak razvijali su se zajedno sa Gradom. Strateški položaj Gradačca uvjetovao je da se na ovom prostoru već u srednjem vijeku počinje razvijati malo naselje oko utvrde koja je služila u odbrambene svrhe. Legenda kazuje kako su tri sestre istodobno gradile tri grada: Soko, Srebrenik i Gradačac, ali ona se mora odbaciti kao izvor saznanja o porijeklu tvrđave u Gradačcu, zbog toga što se Srebrenik spominje 1333. godine, a Soko 1426. godine, pa prema tome nisu mogli biti građeni istodobno. Ne treba, ipak, isključiti vjerojatnost da je u srednjem vijeku na ovom mjestu postojala tvrđava, jer prvi osmanski defteri spominju postojanje utvrde u Gradačcu. Osmanski defter iz 1533. godine spominje postojanje Gračačke (tj. gradačačke) nahije i tvrđave u njoj, koja je, međutim, kao vojni objekat poslije 1526. godine izgubila na važnosti, s obzirom da su se granice Osmanskog carstva bitkom na Mohaču pomjerile daleko na sjever. Godine 1634. godine spominje se u Gradačcu postojanje Donje mahale, pretpostavlja se postojanje i Gornje mahale, odnosno Gradine, koja je kao vojni objekat bila još uvijek napuštena. Tek od početka XVIII stoljeća, nakon što je granica Osmanskog carstva utvrđena na Savi, strateški značaj Gradačca kao pograničnog prostora dobija na većoj težini, što utječe i na obnavljanje, širenje i razvoj grada. U skladu sa porastom značaja Gradačca u odbrani granica Osmanskog carstva rastao je i značaj gradačačke tvrđave i kule u njoj.

Po osnivanju kapetanije počinje i brža izgradnja Gradačca. Pored utvrde i kapi-kula podižu se i drugi objekti, razvijaju razni zanati i osnivaju nove mahale. Gradačački kapetani, koji su bili iz obitelji Gradašćević, kao i ostali kapetani u Bosni, osim čuvanja granice obavljali su i razne administrativno-policijske poslove. Kapetanovo sjedište je bilo u kuli, koja je služila samo za vojnu i administrativnu upravu, a ne i za stanovanje kapetanove obitelji.

Tvrđava i čitav kompleks starog grada počeo se preuređivati 1765. godine u vrijeme Mehmed-kapetana. Taj posao je nastavljen za Osman-kapetana 1808. godine i Murat-kapetana 1818/1819. godine. Tako su za vrijeme Osman-kapetana podignute dvije kapi-kule grada, sa četvorovodnim krovovima pokrivenim šindrom i posebno lijepo obrađenim lukovima od kamena ukrašenim floralnim motivima.

Polovinom XIX stoljeća Gradačac već ima oko 350 kuća, 40 dućana, dva hana, dvije medrese, četiri džamije i nekoliko mekteba. Naselje tada ima sedam mahala: Svirac, Čaršiju, Kal'u, Bukvu, Bagdale, Ciganluk i Srpsku Varoš.

Najviše informacija o obnavljanju grada i kule imamo iz vremena Murat-kapetana.

Kulu i tvrđavu obnavljao je Husein-kapetan Gradašćević. Za gradnju se koristila osim kamena i cigla koja se u početku dovozila iz Austrije, a kasnije pravila u vlastitoj ciglani. U to vrijeme Husein-kapetan gradi i Sahat kulu (1824.), a zatim džamiju (1826.).

Sahat-kula je najmlađi objekat te vrste u BiH. Ima kvadratičnu osnovu 5,5/5,5 m, visine je 21 m, čiji su zidovi od pomno obrađenog kamena. Tarih iznad ulaza

glasi: „Osnivač objekta je Husein-kapetan, sin Osman-kapetana, kapetana Gradačačke tvrđave (1240. h.g. 1824).”

Džamija Husein-kapetana Gradaševića ima kvadratičnu osnovu 11,15/11,30 m, i pokrivena je kupolom, koja leži na osmostranom tamburu, dok tri kupolice pokrivaju trijem. Munara je visine 25 m i jedna od najvitkijih u Bosni. Mihrab je ukrašen dekoracijom, dok su mahfil i minber od drveta, sa ukrasima.

U dvorištu je biblioteka Fadil-paše Šerifovića, gdje iznad ulaza piše: „Događa se što Allah hoće. Dobrotvor ove biblioteke je Sejid Muhamed Fadil-paša Šerifović. Neka mu Allah poveća njegov ugled i čas na oba svijeta. Allahu se utječe, Amin. Godina 1255. (1839-1840).” Prvobitno je imala kupolu, dok danas ima četvorovodan krov pokriven crijepom. Biblioteka je radila do 1895. godine.

Nakon ukidanja kapetanija 1832. u Gradačačkoj je tvrđavi bila smještena vojska, a poslije okupacije 1878. kula je služila kao Kotarski ured. Mada neki planovi za renoviranje tvrđave pravljani i u doba austro-ugarske vladavine, tek su posije Drugog svjetskog rata počeli temeljitiji zahvati na svim objektima, a posebno na kuli Husein-kapetana označavajući ga vrijednim zaštićenim kompleksom.

Općina Gradačac također posjeduje nekoliko vrijednih historijskih područja i to nekropole stećaka u Jeleče selu i u Gornjoj Međedi.

Kalesija

U općini Kalesija vrijedno historijsko područje je Gradina koja potječe iz paleolita da bi kasnije postala kasnoantičko utvrđenje. Osim toga u Kalesiji se nalazi veći broj nekropola stećaka od kojih posebno mjesto kao historijsko područje su: nekropola stećaka Brkića groblje u Rudini zatim u Lipovici, Dubnici, Tojšićima, Perićima sa 28 stećaka kao i u Zelini sa istim brojem.

Kladanj

Općina Kladanj se prostire dolinom rijeke Drinjače, u podnožju planine Konjuh. U putopisu fra Marinića pominje se 1366. godine, u dubrovačkim spisima 1431. godine, dok ga turski izvori pominju 1469. godine. Godine 1557. kasaba Kladanj s okolinom čini nahiju Sarajevskog kadiluka, a nešto kasnije skupa sa Olovom postaje samostalni kadiluk.

Prostor općine Kladanj izuzetno je bogat kulturno-historijskim spomenicima iz svih perioda. Ostaci materijalne kulture prošlih vremena nalaze se na više lokaliteta. To nam govori o kontinuitetu naseljenosti ovih prostora od prahistorijskog doba do danas a najveći dio je iz srednjovjekovnog i osmanskog perioda.

Općinu Kladanj čini vrijedno kulturno-historijsko ali i prirodno područje gdje postoji preko 50 lokaliteta stećaka sa 142 objekta. Vrijedno historijsko područje čini nekropola Bijeli Hrid Tuholj sa 18 stećaka, zatim nekropola Gojsalići sa 46 stećaka, Ljuto brdo sa 25, Brateljevići koja se nalaze na listi Komisije za nacionalne spomenike, te nekropola Mramorje-Olovci sa 22 stećka, nekropola Obori sa 17 stećaka, te nekropola Olovci koja je proglašena nacionalnim spomenikom. Vrijedno područje čini i nekropola stećaka Vijenac, Gojakovići sa 15 stećaka, Brgovine-Noćajevići sa 27 stećaka i Gvozdrenovići sa 28 stećaka kao i nekropola Mramorje-Pelemiši sa 22 stećka. U samom Kladnju vrijedno područje čini centar čaršije sa Kuršumljom ili Hadži Bali-begovom džamijom, a u njenoj blizini Hadži Đurđihanhanumina česma oko kojih se razvila čaršija. Kao integralna cjelina kulturno-

historijskih i prirodnih vrijednosti čini kompleks vodenica na rijeci počevši od Brateljevića preko Kladnja do Obrčevaca i Starića.

Zakonom o konstituiranju novih općina u Federaciji BiH i izmjeni područja općina podijeljenih međuentitetskom i međukantonalom crtom dio općine Vlasenica sa dijelom naseljenog mjesta Turalići pripojen je općini Kladanj.

Tuzla

(Opis vrijednost područja dat je na početku teksta)

U gradu Tuzli vrijedno kulturno-historijsko područje čini lokalitet Gradovrha gdje se nalazila stara Gradina sa kasnije izgrađenim franjevačkim samostanom a zatim ostaci neolitskog naselja u okviru starog trga u centru Tuzle kao i u Gornjoj Tuzli neolitsko naselje gradinskog tipa. U blizini Tuzle u selu Dokanj jedno područje čini nekropola stećaka sa 24 objekta te nekropola Donje Breške sa 15 stećaka. Vrijedno historijsko područje čini Čaršija sa Hadži Hasanovom ili Čaršijskom džamijom sa česmom i trgom, zatim kompleks Turalibegove džamije sa turbetom (proglašena nacionalnim spomenikom kao graditeljska cjelina u čijem sklopu se nalazi greblje i turbe) i lokalitetima nekadašnjih objekata te područja Husein-Čauševe ili Džindijske džamije sa sačuvanim starim objektima mahale. Vrijedna historijska područja čine groblja kako muslimanska, pravoslavna, katolička i jevrejska.

Integralnu vrijednost prirode i kulturno-historijskog naslijeđa su vodenice koje se nalaze u selima počevši od Požarnice preko Lipnice do Kovačica i Mihatovića. Kao posebno vrijedan kompleks čini Pravoslavna crkva sa zgradom Mitropolije, zatim partizansko spomen groblje Trnovac i spomenik Husinskim rudarima na Husinu.

Živinice

Živiničko područje je u srednjem vijeku pripadalo župi Gostilj i najvećim dijelom se prostiralo u slivu rijeke Gostelje. U općini Živinice nalazi se nekoliko vrijednih historijskih područja koja uglavnom čine nekropole stećaka posebno nekropola Jasik-Gračanica sa 27 stećaka, Mramorci-Lukavica sa 53 stećka, Mramorje u Zukićima sa 27 stećaka, Petarac u Donjoj Višći i Repuh-Tupkovići sa po 26 stećaka, Stupa u Đurđeviku sa 15 stećaka. Vrijedno područje čini srednjovjekovna gradina, grad Jasićak te veći broj gradina koje do danas nisu istraživane. U selu Priluk u općini Živinice, centar čini drvena džamija koja je najveća u BiH i koja je potencijalni nacionalni spomenik.

Srebrenik

Srebrenik predstavlja vrijedno historijsko područje gdje se pojavljuju ostaci Orman grada, Hrgovi Gornji kao neolitsko naselje, zatim iz srednjovjekovnog perioda dvije nekropole (Metljika i Mačava) te sam utvrđeni grad Srebrenik. On se spominje prvi put 1333. godine gdje je izdao povelju ban Stjepan II Kotromanić a zatim tokom XIV i XV stoljeća nalazi se u sastavu župe Usora da bi u XV vijeku bio u sastavu ugarskog kraljevstva koje je 1512. godine formiralo ovdje Srebreničku banovinu. Po uspostavljanju osmanske vlasti gubi vojni značaj i nalazi se u sastavu Gradačačke kapetanije. Grad je dobro sačuvan. Dominira okolinom i nekad se

smatrao jednim od najjačih gradova ovog dijela bosanske države. Osim branič kule tu je sistem zidova građenih u tipologiji tvrđava ovog doba. Najveći dio fortifikacije su zapravo iz XVIII stoljeća.

Banovići

Cijela oblast Tuzle koja je pod naslagama soli u srednjem vijeku je nosila naziv Soli u čijem obuhvatu su bili i Banovići. Kao pogranična oblast njom su vladali Vizantija, Srbija, Mađarska a u doba Kulina Bana ova oblast sa područjem Banovića prvi put ulazi u sastav Bosanske države. Od Banovići sela (u sastavu nekadašnje općine Puračić), zahvaljujući rudniku mrkog uglja nastao je grad. Banovići su 7. novembar 1946. godine slavili kao rođendan grada kada je iz Banovića za Beograd krenuo prvi voz natovaren banovičkim mrkim ugljem.

Najstariji spomenici kulture na ovom području je naselje "Gradina" u selu Tulovići i srednjovjekovni nadgrobni spomenik na Dramešini Božićka Banovića koji je nosio titulu bana za ovo područje i po kojem je ovaj grad dobio ime. Stećak je proglašen nacionalnim spomenikom BiH. Na stećku se ne mogu vršiti nikakve intervencije (osim specijalno propisanih sanacionih zahvata). Objekat se ne smije izmještati i oko njega nije dozvoljena gradnja.

Doboj-Istok

Zakonom o konstituiranju novih općina u Federaciji BiH i izmjeni područja općina podijeljenih međuentitetskom i međukantonalnom crtom područje općine Doboj-Istok čine naseljena mjesta: Brijesnica Mala, Brijesnica Velika, Klokotnica i dijelovi naseljenih mjesta Lukavica Rijeka i Stanić Rijeka. Područja naseljenih mjesta do potpisivanja Mirovnog sporazuma o Bosni i Hercegovini bila su u sastavu općine Doboj. Ni ovdje ne postoji precizna evidencija kulturno-historijskog naslijeđa a detaljna arheološka istraživanja ovog prostora nisu rađena.

Lukavac

Iako se područje Lukavca početkom XVI stoljeća spominje kroz naselja sadašnje lukavačke općine: Gornji i Donji Lukavac, Bokavići, Modrac, Srednja i Donja Smoluća, Puračić, Turija, Devetak, Dobošnica, Gnojnica, Kruševica i dr. nastanak i razvoj grada Lukavca vezan je nastankom Fabrike sode krajem XIX stoljeća.

Teočak

I ova općina spada u red novoformiranih općina Tuzlanskog kantona. Zakonom o konstituiranju novih općina u Federaciji BiH i izmjeni područja općina podijeljenih međuentitetskom i međukantonalnom crtom područje općine Teočak čine naseljena mjesta: Bilalići, Jasenje, Sniježnica, Stari Teočak i Teočak Krstac i dijelovi naseljenih mjesta: Brijest, Gornja Krčina, Jasikovac i Tursunovo Brdo. Područja naseljenih mjesta do potpisivanja Mirovnog sporazuma o Bosni i Hercegovini bila su u sastavu općine Ugljevik, s tim što je dio naseljenog mjesta Brijest bio u sastavu općine Lopare.

Sapna

Zakonom o konstituiranju novih općina u Federaciji BiH i izmjeni područja općina podijeljenih međuentitetskom i međukantonalnom crtom područje općine Sapna čine naseljena mjesta: Godus, Kraljevići, Međeđa, Rastošnica, Rožanj, Sapna, i dijelovi naseljenih mjesta Baljkovića, Kiseljak, Nezuk, Vitinica i Zaseok. Područja naseljenih mjesta do potpisivanja Mirovnog sporazuma o Bosni i Hercegovini bila su u sastavu općine Zvornik.

Svako od navedenih historijskih područja detaljno je opisano u okviru poglavlja „Kulturno-historijsko naslijeđe“. Mora se naglasiti da očuvanje ovih područja u okviru Prostornog plana mora biti planirano u smislu ne samo fizičke zaštite odnosno očuvanja nego sanacije, prezentacije, odnosno dostupnosti u smislu korištenja, u okviru turističke ponude kao i edukacije u cilju trajne zaštite i očuvanja.

14.3 Područja namijenjena turizmu

Turizam predstavlja vrlo ozbiljnu razvojnu šansu Tuzlanskog kantona, pa je u Regionalnoj strategiji ekonomskog razvoja označen kao jedan od četiri strateška cilja, a zdravstveni turizam je identificiran kao jedna od četiri strateške orijentacije za regiju.

Prostorno planiranje je do sada, na žalost, razvojnu komponentu turizma tretiralo samo kao segment razvoja privrede u cjelini, zbog čega i ne postoje razvojni i provedbeni planovi za posebna područja - turističke atrakcije, odnosno destinacije.

Kako se Regionalnom razvojnom strategijom pretendira nova filozofija razvoja za Tuzlanski kantona u kojoj turizam dobija novo, zaslužno mjesto, to i odnos prema planiranju u sferi prostornog uređenja mora biti usmjeren u istom pravcu.

Prijedlog da se Tuzlanski kanton razvija u pravcu snažnijeg razvoja turizma je podržan u toku "Javnih konsultacija" organiziranih u fazi izrade Analitičko-dokumentacione osnove Prostornog plana od svih trinaest lokalnih zajednica, što je za planere bio obavezujući input pri izradi projekcije razvoja Kantona.

U Plan su uneseni svi postojeći i potencijalni turistički resursi kao posebna područja i lokaliteti i vrednovani prema tipologiji i značaju.

14.3.1 Posebne prostorne vrijednosti - potencijalni turistički resursi

Kao posebne prostorne vrijednosti, odnosno turistički resursi mogli bi se diferencirati slijedeći potencijali:

- vodotoci i vodene akumulacije
- banjsko lječilišni kapaciteti
- kulturno-historijsko naslijeđe
- prirodno naslijeđe
- posebna područja

Vodotoci i vodene akumulacije

Na području Tuzlanskog kantona postoji nekoliko prirodnih jezera manje površine koja se razlikuju po tipu, načinu postanka, hidrološkom i vodoprivrednom značaju. Značajnija su međutim vještačka jezera-akumulacije koje se mogu smatrati poluprirodnim jer su zahvaljujući prirodnom okruženju poprimila sve karakteristike prirodnih jezera, a to su: Modrac, Sniježnica, Vidara, Hazna, Panonika i dr.

- Modrac je najveće i najznačajnije jezero površine 1710 ha, maksimalne dubine 17,0 m, koje je smješteno na prostoru tri općine, Lukavac, Tuzla i Živinice. Izuzetno je bogato ribom, a svojim izduženim oblikom zahvaljujući stalnom strujanju vjetra sa susjednih brda (obronaka Majevice i Konjuha) vrlo je pogodno za razvoj sportova na vodi. Obale jezera su obrasle šumom, a naselja smještena neposredno uz obale omogućavaju snabdijevanje turističkih kapaciteta zdravom hranom i ugostiteljskom podrškom. Za plažu dužine 1,8 km na prostoru općine Tuzla izrađena je prostorno planska dokumentacija, kao i za dio plaže na općini Lukavac. Sav ostali prostor se intenzivno izgrađuju neplanski što direktno ugrožava sve turističke vrijednosti ovog najznačajnijeg turističkog resursa. Odluka Kantonalne vlade da se ovo jezero proglasi rezervom pitke vode mogla bi kao reperkusiju imati i značajne pomake u zaštiti vode, ali isto tako biti i kočnica razvoja turizma (zabrana kupanja, korištenja čamaca s motorima i sl.). Jezeru Modrac mora se posvetiti dužna pažnja, definirati njegov status, utvrditi mjere zaštite, uraditi potrebnu plansku i drugu tehničku dokumentaciju.
- Sniježnica je drugo po veličini jezero površine 103 ha maksimalne dubine 46,0 m izgrađeno za potrebe snabdijevanja vodom termoelektrane Ugljevik. Jezero je locirano na području novoformirane općine Teočak, dakle na rubnom prostoru našeg Kantona. Za najznačajniji dio plaže izrađeno je idejno rješenje regulacionog plana ali i pored toga izgrađeni objekti nisu urađeni u skladu sa ovom dokumentacijom. I prema ovom jezeru treba utvrditi neophodne mjere zaštite kako bi se sačuvala vrijednost vode i spriječila masovnija bespravna gradnja.
- Vidara i Hazna su akumulacije na prostoru općine Gradačac, od kojih se jezero Hazna već koristi kao turistički resurs. Lijepo obrasle obale sa nekoliko ugostiteljskih sadržaja predstavljaju dobru ravnotežu i privlačnu turističku destinaciju. Općina Gradačac je pristupila izradi prostorno planske dokumentacije za zaštitu i uređenje ovih jezera.
- Panonika je jezero u centru urbanog područja Tuzle i u posljednje dvije godine predstavlja pravu turističku atrakciju, jer se radi o slanom jezeru čiji salinitet je 33 % što ga čini izuzetno ljekovitim. Voda se zahvaljujući uređajima za prečišćavanje, fizički, hemijski i bakteriološki prečisti 1,5 puta u roku 24 sata, što omogućava povećani broj kupaca, a da se zadrži odgovarajući kvalitet vode u pogledu čistoće.
- Svi prateći sadržaji (šljunčana plaža, svlačionice, sanitarni objekti, ugostiteljski i sportski sadržaji) upotpunjuju turističku ponudu i već u ovom

kratkom periodu korištenja Panonika je postala atraktivna i za turiste izvan našeg Kantona.

- Pored ovih najznačajnijih tu je i niz manjih akumulacija kao što su Hrvatska brana (općina Banovići), Vijenac (općina Lukavac), Toplice (općina Živinice), Bistarac (općina Lukavac), i drugi koji predstavljaju atraktivna izletnička mjesta.
- Naravno ne bi trebalo zaobići ni neke druge vodene površine kao što je na primjer jezero Šići koje je nastalo poslije zatvaranja površinskog kopa Šićki Brod. I za ovo jezero je urađena projektna dokumentacija kojom je predviđena izgradnja plaže i objekata za vodene sportove, ali i vrlo atraktivan aqua parka. S obzirom na izvanredan položaj ovog jezera u odnosu na magistralne saobraćajnice, te konfiguraciju terena, ovo jezero u bliskoj budućnosti bi moglo postati atrakcija za turiste i izvan našeg Kantona.
- Najdominantniji vodotok ovog područja rijeka Spreča nažalost zbog prevelikog zagađenja (jer praktično predstavlja glavni kolektor Kantona) je upotpunosti izgubila sve prirodne i turističke vrijednosti. Ali rijeke Turija (za koju je u toku izrada prostorno planske dokumentacije), Oskova, Tinja, Gostelja i druge predstavljaju moguće izvore Turističke ponude.

Banjsko lječilišni kapaciteti

Tuzlanski bazen zbog postojanja slanih naslaga i drugih mineralnih podzemnih bogatstava omogućava razvoj banjsko lječilišnog turizma. Do sada izgrađene Banje: Slana Banja u Tuzli i Banja Ilidža u Gradačcu potvrđuju ovu činjenicu.

- Banja Ilidža u Gradačcu ispunjava (iako ne potpuno) uslove za intenzivniji razvoj ove vrste turizma. Banja Ilidža je samostalna ustanova za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju, raspolaže sa 120 postelja i svim potrebnim sadržajima koji upotpunjuju sekundarni nivo zdravstvene zaštite. Smještena je u lijepom parkovskom okruženju u neposrednoj blizini jezera Hazna i sa izgradnjom pokrivenih bazena i drugih pratećih sadržaja rekreacije i zabave može postati potencijalom razvoja turizma na području Kantonu.
- Slana Banja u Tuzli koja je samostalna ustanova za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju sa 20 postelja, nažalost je smještena kao dependans hotelu Bristol u Tuzli, zbog čega se mora razmišljati o izgradnji novog banjskog kompleksa na padinama Trnovca (gdje se i nalazila stara Slana Banja, koja je porušena uslijed posljedica slijeganja terena). Novi banjski kompleks sa svim potrebnim pratećim sadržajima bio bi upotpunjen jezerom Panonika, te prekrasnim padinama Trnovca i Borića, opremljenim objektima za aktivnu i pasivnu rekreaciju i predstavljao bi izuzetno atraktivnu mogućnost za razvoj turizma.

- Pored navedenih mineralnih voda i u Slavinovićima kod Tuzle postoji termomineralni izvor izuzetno zdravstveno vrijedne vode. Sastav vode je ispitan i njegova zdravstvena vrijednost dokazana i od institucija izvan naše države, ali nažalost nisu provedena potrebna istraživanja u pogledu izdašnosti ovih izvora, njihovih odlika u smislu trajnosti pojave i kapaciteta što onemogućava dalji pristup u pogledu planiranja i investiranja u ovaj resurs.
- Tuzlanski kiseljak je mineralna voda koja se skoro cijelo stoljeće koristi i distribuirana širom zemlje sa izvorištem u Kiseljaku i u Ljubačama, pruža izvanrednu mogućnost za izgradnju sveobuhvatnog turističkog kompleksa u okviru kojeg bi se mogao razviti niz novih sadržaja turističke ponude na bazi mineralne vode (posuda-grnčarskih proizvoda, pekarskih proizvoda-kiseljačke pogače, kućne radinosti i dr.).
- Termomineralne vode u općini Gračanica na granici entiteta u Sočkovcu također predstavljaju veliku mogućnost razvoja koja do sada nije dovoljno i kvalitetno iskorištena.

Kulturno - historijsko naslijeđe

Kulturno-historijski spomenici su smješteni na prostorima svih trinaest općina. Od 381 spomenika najveći broj 40 % datira iz srednjeg vijeka, 33 % iz osmanskog perioda, 27 % iz svih ostalih perioda.

Najveći broj spomenika se nalazi u općini Kladanj i to 136, zatim u općini Tuzla 124.

Na prostoru našeg Kantona nalazi se i veći broj arheoloških nalaza iz raznih vremenskih perioda od neolita pa do kasnog srednjeg vijeka. Međutim, ni jedan lokalitet nije istražen sistematski, iako je obavljeno više zaštitnih i sondažnih iskopavanja.

Prirodno naslijeđe

Prirodno naslijeđe Tuzlanskog kantona se može svrstati u dvije osnovne okvirne grupe:

- prirodni predjeli, predjeli prirodnih ljepota, memorijalna područja;
- spomenici prirode, spomenici oblikovane prirode i
- pojedine ugrožene biljne i životinjske vrste.

Najveći broj dobara prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona je treće kategorije, dakle imaju regionalni značaj.

Posebna područja

Posebnu turističku vrijednost predstavljaju posebna područja kao što su područje "Zaštićeni pejzaž Konjuh", posebno područje Majevice, Ilinčica, Soko grad, Stari grad Srebrenik i dr. Kroz Odluku o provođenju Plana biće propisane mjere zaštite i režimi korištenja u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode.

Koliko su za svjetsku zajednicu važna zaštićena područja govori i činjenica da je standardima Evropske unije propisan minimalni procent zaštićenih područja u

odnosu na ukupnu površinu države. Bosna i Hercegovina kao buduća članica mora staviti pod zaštitu najmanje 14 % teritorija države što će predstavljati jednu od glavnih odrednica budućeg planiranja prostornog uređenja BiH.

Na našem Kantonu do sada je pripremljen Zakon o zaštiti (Zakon je u fazi usvajanja) samo za posebno područje - "Zaštićeni pejzaž Konjuh", koje obuhvata površinu od 8016,61 ha. U okviru područja zaštićenog pejzaža Konjuh, radi svog posebnog značaja, kao primjeri prirodnih pojava su izdvojeni:

1. Djevojačka pećina u Brateljiviciima
2. Pećina Bebravac
3. Izvorište vode "Muška voda"
4. Planinsko jezero "Konjuh"
5. Nekropola stećaka i arheološki lokalitet "Kuman"
6. Rijetke i endemske vrste flore i faune.

U sferi zaštite prirode i rijetkih vrsta flore i faune morat će se uraditi mnogo više, a u interesu očuvanja vrijednosti koje pored ostalih grana doprinose snažno i razvoju turizma.

14.3.2 Područja namijenjena turizmu, rekreaciji, područja lječilišta ...

Temeljni kriteriji za utvrđivanje ovih područja su:

- integritet prirodnog područja i prirodnih vrijednosti,
- odsustvo oštećenja i zagađenja u prirodi,
- receptivni kapaciteti i infrastrukturna opremljenost,
- geoprometni položaj destinacije.

Mogućnosti za turističku prezentaciju i korištenje baziraju se na slijedećim elementima prirodnog naslijeđa:

- kopneno pejzažni element i
- hidrografski element (vodotoci, izvorišta, jezera).

Vrijednost i atraktivnost prirodnih područja i vrijednosti daje mogućnosti gotovo za sve oblike turizma i to :

- boravišni,
- tranzitni,
- izletnički vikend turizma,
- ekskurzije i skupne posjete.

Prirodni potencijali Tuzlanskog kantona također pružaju mogućnosti kroz navedene oblike turizma i na zadovoljenje i posebnih, funkcionalnih formi turističke ponude, kao što su:

- zdravstvena rekreacija i terapija (zdravstveni turizam),
- vjerske manifestacije (vjerski turizam),
- zimski sportovi (zimski turizam),
- lov i ribolov (lovni turizam).

Potencijalna namjena područja po oblicima turizma

Tranzitni i boravišni turizam

- Jezero Modrac,
- Muška Voda (Konjuh),
- Zlaća (Konjuh),
- Javorje (Konjuh),
- Područje Karaula (Konjuh),
- Svatovac (Lukavac),
- Stara Majeвица,
- Prirodne vrijednosti u Gradačcu,
- Prirodne vrijednosti u Gračanici,
- Prirodne vrijednosti u Tuzli.

Izletničko-rekreativni i vikend turizam

- Jezero Sniježnica, (Teočak i Sapna),
- Ilinčica (Tuzla),
- Ban Brdo (Tuzla),
- Prirodni predjeli Monj, Vis, Bukva, Cerova, Četovilje, Sijedi krš (Gračanica)
- Izvorište Gradačnice,
- Predio Brnjik (Čelić),
- Prirodno područje (zaštitna zona) Stari Grad (Srebrenik,)
- Prirodno područje (zaštitna zona) Soko (Gračanica),
- Gostelja (riječno, dolinsko područje Đurđevik-Skladovi-Podgajevi-Kotornica-Stupari),
- Termalni izvor Slavinovići (Tuzla),
- Tuzlanski kiseljak,
- Vršani, etno prirodni pejzaž, Tuzla),
- Etno pejzaž, G. Hrgovi (Srebrenik),
- Paša Bunar, lokalitet Šljivice.
- Prirodni predio "Plješivica" (Kalesija)
- Prirodni predio "Vis" (Kalesija)
- Prirodni predio "Babovac2" (Kladanj)

Dnevna psiho-fizička relaksacija

- Slana Banja, Trnovac (Tuzla),
- Park u Kreki,
- Centralni park (Tuzla),
- Kicelj (Tuzla),
- Gradski park Gradačac,
- Gradski park Gračanica
- Gradski park Živinice

Zimski turizam

- Slavinovići (Tuzla),
- Konjuh, zaštićeni pejzaž,

- Karaula, Kladanj.
- Okresnica (Majevica-Srebrenik)

Lovni turizam

- Stara Majevica
- Majevička Greda
- Konjuh,
- Sokolina
- Jezero Modrac,
- Jezero Sniježnica
- Spreča (riječna terasa, Sprečko Polje)

Vjerski turizam

- Brateljevići
- Gradovrh (nakon sakralne revitalizacije)
- Ratiš i Prisadi (Srebrenik)

Zdravstveni turizam

- Prirodne vrijednosti uz banjsko lječilište Gradačac,
- Panonsko jezero i Slana Banja Tuzla
- Prirodne vrijednosti – termalne vode Gračanica

Područja namijenjena turizmu prikazana su na grafičkom prilogu broj 19 Projekcije prostornog razvoja.

14.3.3 Moguće strateške orijentacije lokalnih zajednica u oblasti turizma

Polazeći od različitosti pojedinih lokalnih zajednica, kao i potrebe za integriranom politikom, strategijom i akcijama za razvoj turizma, a uvažavajući strateške orijentacije date u dokumentu Regionalna strategija Tuzlanskog kantona utvrđuju se slijedeće razvojne šanse po općinama u oblasti turizma:

Općina Banovići

Razvoj turizma utemeljen na korištenju prirodnih vrijednosti:

- uređenje i proširenje kapaciteta sportsko rekreativnog kompleksa Zlaća;
- uređenje i modernizacija kompleksa Hrvatska brana kao tradicionalno privlačnog izletišta;
- razvoj seoskog turizma.

Općina Gračanica

Razvoj turizma baziran je na valorizaciji prirodnih i historijskih vrijednosti:

- razvoj zdravstvenog turizma-termomineralne banje-toplice;

- korištenje kulturno-historijskih spomenika, uređenje i utvrđivanje prigodnih namjena Soko Gradu.

Općina Gradačac

Razvoj turizma na bazi ekološki čiste i zdrave sredine kao i kulturnohistorijskih potencijala:

- sajamski turizam (Sajam šljive);
- zdravstveni turizam (Banja Ilidža, jezera Hazna i Vidara);
- kulturne manifestacije (Gradačac-otvoreni grad, susreti, festivali i sl.).

Općina Kalesija

Razvoj turizma planira se na bazi razvoja specifičnih sportova sa rekreativnim i komercijalnim aspektima:

- konjički sport-izgradnja hipodromskog kompleksa;
- sportsko letenje-rekonstrukcija postojećeg sportskog aerodroma Rainci;
- padobranstvo- sportski aerodrom Rainci;
- lov i ribolov;
- seoski turizam podržan primarnom i prerađivačkom poljoprivredom na bazi manjih pogona;

Općina Kladanj

Razvoj turizma planiran je na bazi parole: "Kladanj ekološka oaza" sa slijedećim ciljevima:

- čitava općina moderan turistički centar;
- razvoj sportskog turizma: lov, planinarenje, zimski sportovi i dr.;
- zdravstveno rehabilitacioni turizam-Muška voda, skijališta i dr.;
- vjerski turizam-Djevojačka pećina i dovište;
- privredne aktivnosti kao podrška turizma (proizvodnja zdrave hrane, seoska domaća radinost, proizvodnja, prerada i flaširanje zdrave vode);

Općina Lukavac

Lukavac je općina sa velikim brojem prostora i resursa za razvoj različitih grana turizma:

- sportsko, ugostiteljsko rekreacioni kompleks Plaža na jezeru Modrac;
- sportsko rekreativni centar Svatovac i Vijenac;
- rekreativno izletnički kompleks Turija;
- lovni i ribolovni turizam: na Modracu, Turiji i drugim vodotocima;
- seoski turizam u funkciji podrške.

Općine Sapna i Teočak

Za ove dvije općine predviđa se razvoj turizma baziran na seoskom turizmu oslonjenom na korištenje jezera Sniježnica.

Općina Srebrenik

Razvoj turizma u ovoj općini može se temeljiti na korištenju kulturno historijskih vrijednosti, zdrave hrane, kulturnih manifestacija:

- uređenje i utvrđivanje atraktivne namjene starom gradu Srebrenik i njegovom neposrednom okruženju;
- razvoj i unapređenje slikarske kolonije izgradnja neophodnih sadržaja koji bi ovu funkciju pretvorili u stalnu;
- njegovanje manifestacije Srebrenik otvoreni grad;

Općina Tuzla

Strategija razvoja pretendira novu filozofiju privrednog razvoja. Ekonomski faktori na bazi eksploatacije i prerade prirodnih resursa, prestaju biti dominantne komponente za budući razvoj. Umjesto toga daje se prednost kulturno-historijskoj, sportskoj i poduzetničkoj komponenti razvoja.

- zdravstveni turizam na bazi unapređenja i razvoja banjsko-rekreacionog centra Slana banja-Borić-Panonika;
- izgradnja banjsko rehabilitacionog kompleksa na bazi termoljekovite vode Slavinovići;
- kongresni i sajamski turizam;
- turistička valorizacija historijskih potencijala: historijski trg, muzej, etnološki park Vršani, kulturne i književne manifestacije;
- uređenje rekreacionog centra - šuma park Ilinčica, sa zooparkom arboretumom, plantažom autohtonog voća;
- uređenje rekreacionog centra u posebnom zaštićenom području Majevice;
- uređenje sportsko-rekreacionog centra Kiseljak u Kiseljaku;
- uređenje kulturno-historijskog kompleksa Gradovrh.

Općina Živinice

Razvoj turizma na bazi korištenja prirodnih vrijednosti:

- uređenje obale jezera Modrac;
- uređenje i korištenje za potrebe aktivnog odmora više manjih lokaliteta: Suha, Đurđevik i dr;
- razvoj lovnog turizma na jezeru Modrac.

Za pravilan razvoj turizma neophodno je kroz posebnu studiju izvršiti preciznu i kvalitetnu valorizaciju svih postojećih i potencijalnih vrijednosti te utvrditi prioritete i pravce djelovanja sa odgovarajućim mjerama.

Za najprioritetnije aktivnosti odnosno odgovarajuće resurse izraditi "fisibility" studije, pokrenuti njihovo javno razmatranje kako bi se obezbijedilo adekvatno učešće građana koji tako postaju saučesnici u očuvanju zaštiti i unapređenju turističkih vrijednosti.

14.4 Ugrožena područja

14.4.1 Bujično plavna i erozivna područja

Pod zemljištem ugroženim od erozije, smatra se zemljište na kome uslijed dejstva vode ili vjetrova dolazi do razaranja zemljišta i odnošenja zemljišnih čestica uz pojavu spiranja, brazdanja, jaružanja, podrivanja, kliženja i drugih sličnih pojava.

Pod bujičnim tokovima smatraju se povremeni ili stalni vodotoci koji, kao specifičan oblik erozije zemljišta, prilikom jakih kiša ili naglog topljenja snijega nabujaju i uz brzo formiranje i prolaz vodnog talasa, opterećenog nanosom iz sliva i korita, postižu znatnu brzinu i razornu snagu i izazivaju štete.

Erozivna i bujično – plavna područja na području Kantona su:

Neposredni sliv rijeke Save

- slivno područje vještačkih akumulacija "Hazna" i "Vidara" u Gradačcu,
- pojava linijske dubinske erozije u koritima vodotoka i mjestimično otkidanja obala, naročito izražena u koritu rijeke Velike Tinje kroz Srebrenik,
- nepovoljan sastav šuma i slabije zadržavanje taloga, uslovljavaju da se na neposrednom slivu rijeke Save, pri većim i intenzivnijim kišama moguće pojave bujica.

Sliv rijeke Drine

- dosta veliki padovi i kratko vrijeme koncentracije, pogoduju brzom formiranju poplavnih talasa i pokretanje nanosa iz korita rijeke Drinjače i donjih tokova pritoka,
- pojava dubinske erozije u koritu rijeke Sapne,
- sječa šume u slivnom području rijeke Drine mora biti strogo nadzirana zbog mogućih bujica, erozija i veoma izražene mogućnosti klizišta većih razmjera.

Sliv rijeke Bosne

- Sa stanovišta erozije i bujica, u slivu rijeke Spreče razlikuju se tri dijela sliva:
- nizvodno od VS Dobošnica; sa desne strane su bujice Klokočnica II i I i Sokolska rijeka,
- sliv akumulacije Modrac (slivovi Oskove, Gostelje, Turije i Male Spreče i neposredni sliv akumulacije),
- slivno područje rijeke Jale (gornji dio sliva Jale i područje Solinskog potoka).

Sprečavanje štetnog dejstva erozije i bujica vrši se preduzimanjem radova za zaštitu od erozije i uređenjem bujičnih tokova.

Protiverozivni radovi su naročito:

- pošumljavanje goleti,
- melioracije degradiranih šuma i pašnjaka,
- podizanje pojaseva zaštitne vegetacije radi reguliranja površinskog slijevanja i smanjenja snage vjetra,
- izrada terasa, gradova, banketa i sličnih objekata na poljoprivrednim i šumskim zemljištima,
- podizanje zasada voćaka, grmlja i zasada trava,

- uređenje bujičnih tokova izgradnjom pregrada, kanala, kineta, obaloutvrda, drenaža i sl.,
- preuređenje, odnosno uklanjanje vodenica, brana , stupa kanala za dovođenje i odvođenje vode,
- čišćenje korita bujičnog toka u svrhu pravilnog proticanja vode.

14.4.2 Egzogeno-geološki procesi i pojave

Egzogeno-geološki procesi imaju izuzetno veliki značaj pri prostornom planiranju, zbog toga što njihovo pojavljivanje, intenzitet razvoja, razmjere pojavljivanja predstavljaju limitirajući faktor racionalnog korištenja prostora.

Na području Tuzlanskog kantona razvijeni su uglavnom eroziono-denudacioni, gravitacioni procesi kao i pojave klizišta, odrona, pužišta, tecišta i dr.

Na osnovu podataka, dobivenih prospekcijskim obilaskom terena na području Tuzlanskog kantona i obrađenih podataka u GIS-u konstantovano je da na području Tuzlanskog kantona ima ukupno 1856 klizišta koji zauzimaju površinu 14.844,43 ha, što čini 5,58 % terena pod klizištima u odnosu na ukupnu površinu Tuzlanskog kantona (265.878,59 ha).

Na osnovu svjetskih iskustava kada je na nekom području od 5 -10 % terena pod klizištima onda je na tom dijelu terena značajno ugrožena životna i prirodna sredina procesom klizanja.

Na nekim općinama Tuzlanskog kantona ugroženost terena je više izražena, a negdje manje.

Najviše ugrožene općine u odnosu na pojavu klizišta su: Tuzla, Sapna, Doboј Istok, Srebrenik, Teočak, Kalesija.

Na topografskim sekcijama R 1 : 25 000 izvršena je reonizacija terena prema stepenu stabilnosti i utvrđena je tačna struktura zastupljenosti pojedinih kategorija terena prema stabilnosti i to po pojedinim općinama kao i za cijeli kanton.

Obzirom na veliki procent učešća nestabilnih (16%) i uslovno stabilnih terena (31,4%,) i uz određeni geohazardni potencijal za formiranje novih klizišta, možemo zaključiti da je to za razvoj Tuzlanskog kantona, značajan ograničavajući faktor.

U planskom periodu na nivou kantona, kao i u svim općinama treba uspostaviti katastar klizišta koji će biti vođen u GIS tehnologiji, tako da bi tek tada znali stvarni stepen ugroženosti terena klizištima na području kantona (metoda detaljnog kartiranja i konstantnog monitoringa).

14.5 Područja posebne namjene

Područja posebne namjene obuhvataju površinu od 141,46ha što je 0,05% od ukupne površine Kantona. Ove površine se koriste za vojne potrebe i kao takve imaju posebno utvrđene režime zaštite u skladu sa postojećim zakonskim aktima koji tretiraju ovu oblast. Dvije površine, 82,02ha nalaze se na području općine Tuzla, a jedna površina od 59,44ha nalazi se o općini Živinice. Potrebno je kroz Prostorne planove općina Tuzla i Živinice definirati precizno granice ovih područja i zaštitne pojaseve, kao i uslove izgradnje kako na ovim površinama, tako i na površinama u neposrednom okruženju.

15. ZAŠTITA I UNAPREĐENJE OKOLIŠA

Donošenje prostornog plana, bilo kog područja, ima za cilj utvrđivanje optimalne namjene i racionalnog korištenja prostora i samu zaštitu prostora. U tom smislu, imajući u vidu poznatu konstataciju da je okolica nedjeljiva od prostora, proizilazi da je pitanje unapređenja i zaštite okolice jedan od važnih faktora koji može imati i bitnog uticaja na planiranje budućeg razvoja područja.

Sve potrebne mjere zaštite na sanaciji, unapređenju i očuvanju kvaliteta okolice i sva druga pitanja iz oblasti zaštite okolice, u skladu sa donesenim setom okolinski zakona (iz jula 2003. godine), treba donijeti Skupština kantona u vidu Kantonalnog plana zaštite okolice. Kantonalnim planom zaštite okolice, koji će sadržavati pojedinačne planove za: zaštitu zraka, zaštitu voda i upravljanje otpadom, pored utvrđivanja mjera na zaštitu okolice treba dati i odgovor na niz dilema a koje proizilaze iz: okolnosti u kojima se nalazi okolica, obaveza i zahtjeva koje proizilaze iz želja za poboljšanjem kvaliteta okolice, prepreka (kao posljedica postojećih i budućih pritiska na okolicu), pravca koji se treba izabrati ukoliko se želi očuvati okolica i dr.

U ovom trenutku do donošenja Kantonalnog plana zaštite okolice, za potrebe izrade Prostornog plana Tuzlanskog kantona moguće je na osnovu raspoloživih podataka i podloga o postojećem stanju kvaliteta okolice i postojećih zakonskih propisa iz oblasti zaštite okolice dati samo osnovne smjernice za zaštitu i unapređenje okolice na području Tuzlanskog kantona, kroz:

- Sprječavanja negativnog uticaja na okoliš,
- Mjere zaštite od zagađivanja vazduha, vode i tla
- Mjera sanacije
- Procjena stanja do kraja planskog perioda

Na osnovu dosadašnji saznanja o stanju kvaliteta okolice na području Tuzlanskog kantona, mogu se identificirati problemi Kantona kada je u pitanju kvalitet okolice i uočiti porijeklo pritisaka na okolicu.

15.1. Sprečavanje negativnog uticaja na okoliš

Ako se, o stanju kvaliteta okolice na području Tuzlanskog kantona, prihvate iznijete konstatacije:

- da se u većim urbanim naseljima ima tokom većeg dijela godine zagađen zrak, povremeno i prekomjerno zagađen,
- da je većina površinskih voda po svom kvalitetu uglavnom lošija od propisanog kvaliteta i da su vode skoro postale neupotrebljive za bilo koju potrebu i
- da je sadašnje stanje u postupanju sa komunalnim, industrijskim i specifičnim i opasnim otpadom neodrživo,

nameće se zaključak, da je zbog stanja kvaliteta okolice koji se itekako odražava na kvalitet prostora Kantona u cjelini, neophodno otpočeti sa sprječavanjem negativnog uticaja na okolicu.

Kada se radi o Tuzlanskom kantonu stoji da je sprječavanje negativno uticaja na okolicu, imajući u vidu stanje kvaliteta okolice i porijeklo pritisaka na okolicu,

veoma kompleksan proces koji je prije svega skup i dugoročan gdje se mora imati jasno postavljen cjelovit i dugoročan koncept nastojanja da se stanje okolice unaprijedi. Podrazumijeva se, da je za postavljanje valjanog koncepta neophodno imati ispoštovane osnovne preduvjete:

- da načelo održivog razvoja mora postati dominantna odrednica strategije razvoja Kantona,
- da se uspostavi optimalan sistem zaštite okolice (entitet, kanton, općina) i
- da se uspostavi cjelovit sistem praćenja i ocjene stanja okolice na području Kantona.

Prvo, ukoliko se bude poštovalo načelo održivog razvoja, na budućnost zaštite okolice gledat će se drugačije i u znatno širem kontekstu nego dosada. Posljedica toga bit će da će se planiranjem i ostvarenjem privrednog i socijalnog napretka ostvariti i ciljevi dugoročnog očuvanja stanja okolice.

Drugo, kako je zaštita okolice nesumnjivo jedna od najzahtjevnijih i najsloženijih aktivnosti, koja zadire u sve dijelove organizacije ljudskoga društva, neophodno je imati uspostavljen sistem zaštite okolice (entitet, kanton, općina), koji treba biti učinkovit upravo na nivou kanton-općina, što je od posebne važnosti za Tuzlanski kanton, kada se ima u vidu pritisak na kvalitet okolice i samo stanje kvaliteta okolice.

Treće, od posebne važnosti je da se ima uspostavljen cjelovit sistem praćenja stanja okolice a koji treba da ima dvije osnovne funkcije: praćenje promjena kvaliteta okolice i nadziranje primjene standarda iz oblasti zaštite okolice. Ovaj sistem neophodan je i radi cjelovitog, istinitog i brzog informiranja o stanju okolice što je preduvjet za provođenje uspješne politike zaštite okolice. Raspolaganje informacijama o stanju i politici zaštite okolice nije samo stvar demokratske forme: njime se, između ostalog, potiče rast svijesti o okolici i suodgovornosti za stanje, promovira participacija u upravljanju i provodi edukacija.

Ova tri osnovna preduvjeta, kao dio temeljnih načela, neophodnih za usvajanje koncepta za otpočinjanje sprječavanja negativnog uticaja na okolicu na području Tuzlanskog kantona, nije realno očekivati da će se u kratkom vremenu ispoštovati. Međutim, treba očekivati da će se u bližoj budućnosti i u našoj zemlji, u procesu približavanja i priključenja Europskoj uniji (EU), u postupku prilagođavanja prihvaćanja legislativnog okvira iz oblasti zaštite okolice ispoštovati i temeljna načela zaštite okolice.

Za postavljanje koncepta sprječavanja negativnog uticaja na okolicu, veoma je bitno znati šta je dugoročni cilj zaštite okolice na prostoru Tuzlanskog kantona. Za naš Kanton, imajući u vidu sadašnje stanje kvaliteta okolice, dugoročni cilj bi bio:

- pratiti stanje okolice i upravljati pritiscima na okolicu na takav način i u onoj mjeri u kojoj se jamči dugoročna i cjelovita zaštita okolice, s tim da se zaštita okolice temelji na načelima prihvatnog kapaciteta okolice, integralnog pristupa zaštiti i razvoju, te sprječavanju zagađenja okolice.

Da bi se taj cilj ostvario neophodno je napraviti slijedeće:

- Brigu o okolici treba integrirati u sva glavna politička područja u kojima treba postati jedna od dimenzija;
- Koncept održivog razvoja sa zaštitom okolice kao važnom komponentom mora biti integriran u sva područja (sektore, segmente) i mora biti polazište za sve strategije i provedbene programe;
- Postojeća legislativa u oblasti zaštiti okolice mora biti dosljedno i bez izuzetaka primjenjivana, obveze i norme se moraju poštovati, a oni koji ih se ne drže, moraju biti sankcionirani;
- Mora se izraditi detaljan Kantonalni plan zaštite okolice na temelju usvojene Strategije zaštite okolice, koji treba da sadrži sve potrebne elemente (problematiku, ciljeve, prioritete, rokove realizacije i dr);
- Mora doći do dijeljenja odgovornosti za stanje okolice - tek se punom suradnjom svih aktera (stanovništvo, zagađivači, operativne organizacije, regulatorna tijela, eksperti, nevladina udruženja itd.) mogu su ostvariti dogovorene mjere i program zaštite okolice;
- Kanton mora izgraditi kapacitete potrebne da se cjelovito i sistemski prati stanje okolice, da se informacije o okolici prikupljaju i obrađuju, te učine dostupnima svim zainteresiranim;
- Mora se dogovoriti sistem praćenja okolice takvih pokazatelja stanja okolice, kojim se mogu pratiti rezultati primjene politike i provedbe programa zaštite okolice;
- Za stabilno financiranje zaštite okolice, mora se osnovati fond u skladu sa zakonom, definirati prikupljanje sredstava koja su isključivo namijenjena upravljanju okolicom (programima praćenja stanja okolice, provedbi mjera zaštite itd.).

Na temelju usvojenog koncepta sprječavanja negativnog uticaja na okoliš, omogućava se detaljno planiranje i programiranje svih potrebnih mjera zaštite na sanaciji, unapređenju i očuvanju kvaliteta okolice.

15.2. Mjere zaštite od zagađivanja vazduha, vode i tla

Potrebne mjere na sanaciji zaštite okoliša koje se donose posebnim programom, u cilju poboljšanja i očuvanja kvaliteta okolice, polazeći od dugoročnog i jasnog cilja da okoliš treba da dostigne zadovoljavajući stepen kvaliteta. Mjere moraju jasno definirati osnovne ciljeve po pojedinim segmentima, prioritete i rokove, koji trebaju biti usklađeni sa ostalim planskim elementima Prostornog plana.

Ostvarenje programa mjera, koji se sistemski treba i može evaluirati i prilagođavati u vremenu primjene, treba da se osigurava instrumentima, a usmjerava razvojnim ciljevima. Konačno, uspješnost programa provjerava se indikatorima koji pokazuju kako se odvija program i gdje ga valja mijenjati ili dopunjavati.

Ukoliko se želi postaviti optimalan i primjenljiv program mjera, koji će se detaljno razraditi Kantonalnim planom zaštite okolice, u ovom slučaju a u skladu sa definiranim ciljem: da se okolica dugoročno sačuva, trebao bi prije svega da sadrži:

- mjere zaštite po pojedinim segmentima zaštite okolice,
- mjere po sektorima odakle dolaze viši pritisci na okolicu,

- prioritete mjera po segmentima zaštite okolice i sektorima nastajanja pritisaka na okolicu i
- okvirne rokove realizacije, koji trebaju biti usklađeni sa dokumentacijom Prostornog plana Tuzlanskog kantona.

15.2.1. Mjere zaštite od zagađivanja zraka

Za unapređenje i očuvanje potrebnog kvaliteta zraka na području Tuzlanskog kantona, prije svega u cilju izbjegavanja, sprječavanja ili smanjivanja štetnih uticaja na ljudsko zdravlje ili okolicu u cjelini, potrebno je predvidjeti mjere zaštite zraka koje se trebaju detaljno razraditi Kantonalnim planom zaštite zraka.

Imajući u vidu sadašnje stanje kvaliteta zraka na području Kantona, osnovni cilj zaštite zraka bi bio:

- da se u područjima gdje se ima visok kvalitet zraka teži očuvanju takvog kvaliteta, odnosno kvalitetu zraka gdje bi pokazatelji kvaliteta zraka bili ispod utvrđenih ciljanih vrijednosti kvaliteta zraka,
- da se u područjima gdje se ima umjereno zagađen zrak teži da se dostigne kvalitet zraka gdje će pokazatelji kvaliteta zraka biti između utvrđenih ciljanih i graničnih vrijednosti kvaliteta zraka,
- da se u područjima gdje se ima zagađen zrak, povremeno i prekomjerno zagađen (u industrijskim centrima), nastoji dostići kvalitet zraka na nivou graničnih vrijednosti.

Za ostvarenje postavljenog cilja, a to je postizanje kvaliteta zraka na cjelokupnom području Kantona kojim će se osiguravati trajna zaštita cjelovitih ekoloških sistema, osnovne smjernice bi bile:

- permanentno dorađivati i usklađivati postojeće propise koji se odnose na zaštitu zraka sa legislativom EU,
- striktno i djelotvorno provoditi donesene zakonske propise iz oblasti zaštite zraka, posebno propise koji se odnose na monitoring emisija zagađujućih materija u zrak i granične vrijednosti emisija zagađujućih materija u zrak,
- smanjiti emisije štetnih polutanata u zrak u skladu s postojećom legislativom (osobito smanjenje emisija u sektorima: energetike, industrije i saobraćaja),
- dograditi postojeći sistem zaštite zraka kao i sistem za praćenje (monitoring) emisija i kvaliteta zraka.

Kada je u pitanju ostvarenje postavljenog cilja za zaštitu zraka, kod razrade programa mjera zaštite, potrebno je imati u vidu slijedeće opće mjere:

- U postojećim velikim izvorima (termoenergetska, kemijska, koksna i cementna postrojenja), zajedničkim dogovorom predložiti prikladne načine smanjenja emisija u zrak, posebno: prašine, sumpordioksida i azotnog dioksida;
- Na području grada Tuzle, Lukavca i Živinica maksimalno provoditi priključenje na postojeći toplinski sistem (iz TE „Tuzla“), gdje postoji mogućnost priključenja na toplinski sistem zabraniti izgradnju malih kotlovnica na ugalj;

- Na područjima gdje nije tehnoekonomski opravdano koristiti postojeći toplinski sistem (kod manjih kotlovnica i domaćinstava) nastojati da se koristi niskosumporno gorivo, u pravilu ispod 1% sumpora u gorivu.
- Smanjenje uticaja saobraćaja treba biti prioritetni i dugoročni zadatak. Zagađenje treba smanjiti primjenom katalizatora i ostalih tehničkih rješenja na vozilima, regulacijom saobraćaja i unapređenjem javnog saobraćaja, primjenom kvalitetnijeg goriva te provođenjem djelotvornije inspekcije vozila.

Polazeći od porijekla pritiska na okoliš, razradom programa mjera, trebalo bi detaljno razraditi mjere zaštite po pojedinim sektorima iz kojih dolaze najveći pritisci na kvalitet zraka. Obzirom da će se detaljan program mjera zaštite zraka donijeti Kantonalnim planom zaštite zraka, ovim planom daće se naznaka samo osnovnih zaštitnih mjera za sektore : energetike, industrije i saobraćaja.

1. U sektoru energetike:

Energetski sektor je u velikoj mjeri odgovoran za stanje okoliša na području Kantona i to posebno u užoj Tuzlanskoj regiji. Samo iz termoelektrane „Tuzla“ dolazi veliki pritisak na okoliš prije svega kada je u pitanju: prašina, sumpordioksid i azotdioksid.

Kod propisivanja mjera zaštite, za ovaj sektor, treba imati različit pristup za postojeće objekte od onog za nove. Kako se u ovom slučaju radi o postojećim objektima, kod propisivanja mjera treba ići u pravcu: moguće upotrebe kvalitetnijeg goriva, poboljšanja procesa proizvodnje (sagorijevanja) i nadogradnje uređaja za smanjenje emisije.

Osnovne mjere u ovom sektoru su:

- potsticati izgradnju uređaja za smanjenje emisija i njihovo usklađenje sa propisima i standardima EU, prije svega za prašinu i sumpordioksid,
- potsticati i osigurati proizvodnju, odnosno upotrebu uglja sa manjim sadržajem sumpora (ispod 1%),
- uvesti poreske olakšice za korisnike ložišta na ugalj sa manjim sadržajem sumpora (ispod 1%),
- uvesti tzv. CO₂ taksu za obezbjeđenje sredstava za investiranje programa poboljšanja i očuvanja kvaliteta zraka.

2. U sektoru industrije:

Veći dio industrijskog sektora na Kantonu, zbog tranzicijskih problema koji su pojačani ratnim zbivanjima trenutno radi umanjenim kapacitetom, ali uz očekivanje da će većina industrijskih postrojenja u kratkom roku dostići predratne proizvodne kapacitete kada se može očekivati veliki pritisak na okoliš te emisija iz raznolikih tehnoloških procesa.

Glavni pritisci na kvalitet zraka dolaze iz bazične industrije i to iz proizvodnje: soda, koksa i proizvoda na bazi koksnog plina, cementa, proizvoda na bazi slane vode i klora, deterdženata, prerade drveta i dr.

Najveći problemi u ovom sektoru, koji dovode do značajnog pritiska na kvalitet zraka su posljedica:

- postojećih postrojenja, starih između trideset i više od sto godina, sa zastarjelom tehnologijom i dotrajalom opremom,
- loše dispozicije-razmještaja postrojenja, koja su obično locirana u centrima naselja i
- nedostatka programa i finansijskih sredstava za rekonstruiranje i uvođenje čistih tehnologija.

Za ovaj sektor osnovne mjere su:

- prihvaćanje standarda EU u procesima proizvodnje i produkcije,
- stroga kontrola emisija iz industrijskih procesa,
- ograničavanje emisije i propisivanje standarda i normativa za vrlo otrovne i kancerogene materije,
- podsticanje uvođenja alternativnih tehnoloških procesa, po mogućnosti da se slijedi načelo primjene najboljih raspoloživih tehnika za smanjenja emisije-tzv. principa BAT,
- razmatranje izgradnje dovoljno visokih dimnjaka, zbog smanjenja uticaja emisija na okolicu,
- razmatranje mogućnosti preseljenja-dislociranja pojedinih industrijskih postrojenja izvan urbanih naselja,
- propagiranje i razvijanje odgovornosti za smanjenje nastajanja emisija,
- usmjeravanje potrošača na nove proizvode, gdje u proizvodnim procesima nastaju znatno manje emisije i
- uvođenje naknada za prekomjerno emitiranje zagađujućih materija u zrak.

3. U sektoru saobraćaja:

Danas, iz sektora saobraćaja na području Kantona ima se značajan pritisak na kvalitet zraka. To je uglavnom posljedica:

- naglog povećanja broja vozila u saobraćaju,
- što je saobraćajna infrastruktura, slabo izgrađena, u lošem stanju i slabo održavana,
- zbog poteškoća u željezničkom saobraćaju, prevoz tereta i putnika uglavnom obavlja cestovnim saobraćajem,
- visoke prosječne starosti voznog parka, preko 15 godina za putnička vozila odnosno teretna vozila,
- još uvijek uvoza i kupovine polovnih vozila bez katalizatora.

U sektoru saobraćaja osnovne mjere su:

- optimiranje svih transportnih tokova,
- što ubrzaniya rekonstrukcija i modernizacija putne mreže,
- potpora promjeni strukture javnog prevoza, otpočeti sa postepenim uvođenjem saobraćaja korištenjem električne energije,
- insistiranje na obnovi i modernizaciji željezničkog transporta na prugama Dobož-Tuzla-Zvornik i Brčko-Tuzla – Banovići,
- u svim većim gradskim naseljima: izvršiti optimiranje saobraćaja, osigurati protočnost saobraćajnica, proširiti gradske saobraćajnice, unaprediti javni gradski prevoz, proširiti pješačke zone, po potrebi uvesti zone ograničenog saobraćaja,

- podobnim mjerama nastojati povećati upotrebu goriva sa niskim sadržajem sumpora,
- pojačati inspekcijski nadzor za: kontrolu ispravnosti vozila (posebno gradskog javnog prevoza i dostavnih teretnih vozila) i kontrolu kvaliteta goriva.

U koliko se želi omogućiti kvalitetno planiranje zaštite zraka i razvoja, što je od posebne važnosti za planiranje korištenja i zaštitu prostora na području Kantona, trebalo bi u što kraćem roku napraviti slijedeće:

- (1) U što kraćem roku donijeti Kantonalni plan zaštite zraka, kojim će se detaljno razraditi svi elementi koji su utvrđeni zakonskim propisima, a posebno mjere zaštite u upravljanju kvalitetom zraka sa utvrđenim rokovima realizacije pojedinih mjera i slijedom prioriteta po pojedinim sektorima;
- (2) Otpočeti sa radom na reonizaciji prostora prema kvalitetu zraka za područje Kantona, odnosno uraditi disperzivno modeliranje u monitoringu kvaliteta zraka za područje Kantona, a u svrhu:
  - procjene koncentracije zagađujućih materija na pojedinim područjima i različitim vremenskim razdobljima, odnosno ocjene izglednih promjena kao rezultata modifikacija u procesu,
  - uspostavljanja legislative o kontroli emisija u zrak, odnosno određivanju maksimalno dopuštenih iznosa emisija u zrak koji će odgovarati standardima kvaliteta zraka,
  - odabira lokacija budućih izvora polutanata, radi minimiziranja njihovih uticaja na okolicu i dr., a što treba da ima veliku vrijednost pri izradi prostornih i urbanističkih planova pojedinih područja, planiranja toplifikacije i saobraćaja i dr.

15.2.2. Mjere zaštite od zagađivanja voda

Poznata je složenost problematike kada su u pitanju vode na području Tuzlanskog kantona, što se da uočiti kroz slijedeće osnovne konstatacije:

- na prostoru Kantona izražen je problem nedostatka kvalitetne vode za potrebe snabdijevanja vodom stanovništva i privrednih subjekata,
- postoji previsoki intenzitet korištenja voda u odnosu na raspoloživost, a istodobno previsok intenzitet zagađenja voda tako da su vode, posebno površinske vode, prekomjerno zagađene zbog čega uglavnom nemaju upotrebne vrijednosti,
- zagađenjem su ugrožena i izvorišta voda (podzemna i površinska) koja se koriste za vodosnabdijevanje stanovništva vodom.

Zbog toga, kada je u pitanju zaštita okoliša, za Kanton je prioritetan i segment zaštite voda, a da bi se zaštita voda postigla neophodno je obezbjediti valjano i sveobuhvatno, prije svega primjenljivo, integralno upravljanje vodama, vodeći računa o:

- novom pristupu u upravljanju vodnim resursima, koji treba da objedine socijalne, ekonomske interese i zaštitu životne sredine,

- pouzdanij procjeni raspoloživih vodnih resursa i njihovom kvalitetu,
- procjeni potreba za vodom u funkciji prirodnog priraštaja stanovništva, njegove prostorne raspodjele i povećanja standarda života,
- usklađivanju konflikta između razvoja i zaštite okolice uz primjenu koncepta održivog razvoja i
- konačno o neophodnosti usklađivanja sveukupne zakonske regulative sa evropskim zakonodavstvom kada je u pitanju zaštita voda, prije svega standarda kvaliteta voda za različite namjene (voda za piće, voda za kupanje, voda za uzgoj riba i dr.).

Imajući u vidu sadašnje stanje kvaliteta voda na području Kantona, osnovni ciljevi zaštite voda bi bili da se:

- sačuvaju površinske i podzemne vode koje su još čiste,
- zaustavi dalji trend pogoršanja kvaliteta voda (tekućica i stajaćica), odgovarajućim mjerama zaštite, i kvalitet svih površinskih voda dovede u klasu voda u skladu sa zakonskim propisima,
- saniraju i uklone izvori zagađenja prvenstveno na postojećim i planiranim izvorima pitke vode, kao i drugim mjestima gdje se voda koristi za namjene za koje je potrebno osigurati kvalitetnu vodu,
- uspostavi sistemski nadzor nad izvorima zagađenja voda, mogućim iznenadnim zagađenjima i uspostave preventivne mjera za sprečavanje iznenadnih zagađenja.

Za ostvarenje tih ciljeva, mjere zaštite voda mogu biti: administrativne mjere, mjere za očuvanje kvaliteta voda i mjere za sprječavanje i smanjenje zagađenja.

(1) Administrativne mjere obuhvaćaju

- planske osnove upravljanja vodama po slivovima koje treba da sadrže: procjenu mogućnosti opterećenja vodotoka, ukupno planirano opterećenje za ispuštanje otpadnih voda, utvrđivanje mjerodavnog protoka prijemnika-recipienta za prijem opterećenja,
- izmjene i dopune izdanih vodopravnih dozvola za ispuštanje otpadnih voda radi usklađivanja s potrebnim mjerama i ciljevima zaštite voda,
- stalno praćenje propisa iz oblasti zaštite voda te njihovo usklađivanje s utvrđenim mjerama u provođenju zaštite voda,
- izrada katastra zaštite voda i izrada druge tehničke dokumentacije potrebne za provođenje mjera zaštite voda,
- uspostavljanje sistema informiranja o stanju kvaliteta voda i efikasnosti primijenjenih mjera.

(2) Mjere za očuvanje kvaliteta voda obuhvaćaju:

- zabranu izgradnje na područjima gdje se ugrožava kvalitet voda izvorišta i podzemnih voda koje se koriste ili planiraju koristiti za vodosnabdijevanje,
- zabranu ili ograničenje izgradnje na posebno zaštićenim područjima i vrijednim vodnim ekosistemima,
- ograničenje izgradnje i obavljanja djelatnosti na vodotocima gdje ispuštanje otpadnih voda može imati uticaj na kvalitet voda i pored primjene potrebnih mjera zaštite,

- zabranu bili kakvog ispuštanja opasnih/toksičnih materija,
- povećanje kapaciteta recipijenta-prijemnika izgradnjom potrebnih vodnih objekata.

(3) Mjere za sprečavanje i smanjenje zagađenja obuhvaćaju:

- planiranje, rekonstrukcija i izgradnja sistema za prikupljanje i odvođenje komunalnih otpadnih voda,
- planiranje, rekonstrukciju i izgradnju uređaja za prečišćavanje komunalnih otpadnih voda,
- smanjenje opterećenja otpadnih voda iz raznih tehnoloških procesa i prilagođavanje sastava otpadnih voda dopuštenim vrijednostima opasnih i drugih materija koje se ispuštaju u sistem javne kanalizacije ili prirodni recipijent-prijemnik,
- zamjena postojećih tehnologija sa boljim i čistim tehnologijama u tehnološkim procesima gdje opasne i druge materije zagađuju vode,
- uvođenje programa mjera za smanjenje zagađenje voda od agrotehničkih sredstava,
- uređenje erozijskih područja i sprečavanje ispiranja gradnjom regulacijskih vodnih objekata, pošumljivanjem, pravilnom obradom zemljišta, i pravilnom upotrebom agrotehničkih sredstava u poljoprivredi,
- izgradnju deponija-odlagališta svih vrsta otpada koja zadovoljavaju tehničko-tehnološke uvjete,
- saniranje postojećih neuređenih deponija-odlagališta otpada, prvenstveno na onim mjestima gdje postoji opasnost od zagađenja podzemnih voda i površinskih voda koje su namijenjene za izvorišta.

Pritisci na kvalitet površinskih voda dolaze skoro iz svih sektora, ali najveći pritisci su iz komunalnog, energetskog i industrijskog sektora.

Naznačene mjere zaštite voda, posebno mjere za očuvanje kvaliteta voda i mjere za sprečavanje i smanjenje zagađenja, treba detaljno razraditi po pojedinim sektorima iz kojih dolaze pritisci na kvalitet površinskih voda. Detaljan program mjera zaštite kvaliteta voda donijet će se Kantonalnim planom zaštita voda.

Za uspješnu realizaciju postavljenih ciljeva za zaštitu voda na području Tuzlanskog kantona, imajući u vidu sadašnje stanje kvaliteta voda i postavljene zahtjeve za kvalitetom voda, trebalo u što kraćem roku napraviti slijedeće:

- donijeti planove zaštite područja za riječne slivove i podslivove na području Kantona;
- utvrditi ciljeve kvaliteta voda u skladu sa planovima zaštite područja riječnih slivova i zakonskih propisa,
- uspostaviti katastar zagađivača voda i
- uspostaviti informacijski sistem o vodama (vodnom bogatstvu i kvalitetu voda) i stvarati uvjete za informiranje javnosti o kvalitetu voda.

15.2.3. Mjere zaštite u upravljanju otpadom

Postojeći problemi u upravljanju otpadom na području Tuzlanskog kantona su evidentni. Količina otpada raste, a postojeća infrastruktura koja bi taj otpad trebala zbrinuti je nedostatna. Sistem upravljanja otpadom skoro da ne funkcionira uglavnom iz slijedećih razloga:

- što ne postoji strategija upravljanja otpadom,
- stalnog rasta količina otpada s nepouzdanim podacima o količinama i tokovima,
- gotovo potpunog odsustva nastojanja da se smanji količina i/ili opasna svojstva otpada,
- malog udjela organiziranog sakupljanja i zbrinjavanja otpada na području Kantona,
- neadekvatnog ("divljeg") odlaganja otpada,
- loših rješenja konačnog odlaganja za sve vrste otpada, osobito opasnog, specifičnog i industrijskog,
- nesposobnost proizvođača otpada da snose realnu cijenu zbrinjavanja otpada,
- niskog stepena recikliranja otpada i zanemarive obrade/prerade otpada,
- nepoštivanja postojećih propisani dr.

Upravo zbog postojeće krize u upravljanju otpadom koja može, ako se brzo ne učine krupne promjene, prerasti sektorske okvire i sadašnji problem otpada na području Kantona postati i problem javnoga zdravstva, neophodno je pod hitno preduzeti mjere u cilju saniranja postojećeg stanja.

Imajući u vidu sadašnje stanje upravljanja otpadom na području Kantona, osnovni cilj ako se želi smanjiti pritisak otpada na okoliš bi bio: uspostaviti sistem za integralno upravljanje otpadom i infrastrukturu za cjelovit sistem upravljanja otpadom. Na osnovu tog cilja strateški ciljevi su:

- postupno smanjenje količina svih vrsta otpada na izvoru,
- prevencija nastanka otpada na mjestu proizvodnje (program čistije proizvodnje),
- recikliranje što veće količine otpada i korištenje izdvojenih sekundarnih sirovina,
- maksimalno moguće proširiti obuhvaćenost stanovništva za prikupljanje i konačno zbrinjavanje otpada,
- opremanje sa savremenom opremom i mehanizacijom i kadrovsko jačanje općinskih javnih komunalnih preduzeća,
- saniranje i eliminiranje brojnih "divljih" odlagališta,
- izgradnja kantonalne deponije u skladu sa važećim svjetskim standardima,
- postepeno ukidanje općinskih deponija, njihova sanacija i rekultivacija,
- rješavanje zbrinjavanja opasnog i specifičnog otpada.

Za dostizanje postavljenog osnovnog cilja i strateških ciljeva, proizilaze mjere koje treba provesti i to:

- opće mjere ka ostvarivanju svih ciljeva i
- specifične mjere, namijenjene pojedinim ciljevima.

Opće i specifične mjere su definirane kroz poglavlje 2.3.4. "Smjernice za razvoj deponija otpada i opasnog otpada" Projekcije razvoja prostornih sistema.

Za realizaciju postavljenih ciljeva odnosno mjera za smanjenje pritiska otpada na okoliš, potrebno je izraditi detaljan program provođenja upravljanja otpadom. U njemu se mora razraditi djelovanje pojedinih tijela, organizacija i institucija, njihova odgovornost te poslovi nužni za provođenje predloženih mjera u ostvarenju postavljenih ciljeva.

Isto tako, program mora vrlo precizno odrediti raspored odvijanja aktivnosti i procijeniti sve potrebne resurse. Uz sve to programom se moraju procijeniti tehnike i tehnologije koje će se primjenjivati u različitim postupcima s otpadom kao i postupanje sa specifičnim vrstama otpada.

Program mjera za poboljšanje stanja u oblasti upravljanja otpadom donijet će se Kantonalnim planom upravljanja otpada

15.3. Mjere sanacije

Za potrebe izrade dokumenta prostornog uređenja - Prostorni plan Tuzlanskog Kantona, neophodno je na osnovu sveukupnog sagledavanja stanja kvaliteta okoliša na području Tuzlanskog kantona, mogućeg prihvatnog kapaciteta okoliša, uvjeta koji proizilaze iz planiranja korištenja i uređenja prostora i trenutno važećih zakonskih propisa, dati prijedlog potrebnih mjera za sanaciju okoliša za plansko razdoblje, koje je neophodno imati u vidu, kod izrade Kantonalnog plana zaštite okoliša.

Ukoliko se žele ispuniti postavljeni ciljevi u zaštiti okoliša na području Tuzlanskog kantona, osim jasno izražene želje i političke volje, za to je potrebno imati kvalitetan program i plan kao i velike promjene u sadašnjim institucionalnim odnosima te angažman ljudskih i finansijskih resursa u onoj mjeri u kojoj se mogu osigurati samo dugoročno usmjeravanjem kroz strateško opredjeljenje i pažljivo planiranje.

U cilju provođenja i ostvarenja mjera zaštite u oblasti zaštite okoliša utvrđenih poglavljem 15.3., u sklopu Kantonalnog plana zaštite okoliša (plana zaštite zraka, plana zaštite voda, plana upravljanja otpadom) neophodno je uraditi program i plan za realizaciju provedbenih mjera koji između ostalog treba da sadrži i:

- popis svih zagađivača okoliša (zraka, voda i tla) i ocjenu stanja,
- utvrđivanje potrebnih mjera zaštite,
- instrumente za provođenje mjera zaštite,
- određivanje prioriteta kod provođenja potrebnih mjera zaštite,
- rokove za provođenje utvrđenih mjera zaštite i
- potrebna finansijska sredstva za provođenje utvrđenih mjera zaštite.

Za uspješno provođenje mjera zaštite okoliša, mogu se koristiti različiti instrumenti kojim se treba usmjeravati i etapno kontrolirati napredovanje realizacije planiranih zadataka. Kada je u pitanju izbor instrumenata koje treba koristiti, iskustvo pokazuje da se najbolji rezultati u provođenju politike zaštite okoliša postižu primjenom kombinacije različitih instrumenata: regulacionih, „klasičnih“, ekonomskih, poticajnih, ali i svih drugih koji podupiru primjenu i provođenje mjera i osiguravaju praćenje efekata zaštite okoliša. Pri planiranju korištenja više instrumenata posebnu pažnju treba usmjeriti uspostavljanju konzistentnog skupa mjera ciljanih na odabrani prioritetni sektor (energetiku, saobraćaj, industriju i dr.).

Uobičajeni instrumenti su:

- Regulacioni instrumenti: jačanje legislative za zaštitu okoliša i bolja implementacija iste, razvoj standardizacije i evaluacija planova i programa zaštite okoliša;

- „Klasični“ instrumenti: korištenje najčešće primjenljivih mjera koje se zasnivaju na pristupu, „propiši i nadziri“ i korištenje i primjena tuđih pozitivnih iskustva;
- Financijski i ekonomski instrumenti: provođenje načela "zagađivač plaća" i "korisnik plaća", pouzdan mehanizam financijske potpore (osnivanje i funkcioniranje posebnih fondova za zaštitu okoliša), uvođenje poreza na okoliš i odgovornosti za okoliš, uvođenje dodatnih poreza, povećanje naknada, uvođenje strožijih kazni za zagađenje okolice i dr.
- Poticajni instrumenti: donošenje mjera na zaštiti okoliša dogovorom sa svim akterima (zagađivačima), uvođenje predviđenih mjera i mehanizama stepenasto, osiguranje istog nivoa primjene za sve uključene subjekte i iznalaženje povoljnih kredita, smanjenje taksi, oslobađanje dijela carine na opremu (kod uvođenja novih tehnologija i rekonstrukcija u cilju smanjenja zagađenja) i sl.

Na osnovu naznačenih ciljeva i mjera, u cilju zaštite okoliša na području Tuzlanskog kantona, neophodno je da se međusobnom suradnjom i umreženošću svih aktera koji treba da uzmu učešće u donošenju Programa mjera zaštite, donesu i prioritete kod sanacije postojećeg stanja, odnosno da se utvrde prioritete realizacije pojedinih mjera zaštite.

Od niza problema prisutnih na području Tuzlanskog kantona, kada je u pitanju zaštita okoliša, veoma je teško izdvojiti prioritetne probleme i utvrditi rokove realizacije za predviđene mjere zaštite.

Zato programom mjera zaštite, treba planirati da se mjere zaštite okoliša realiziraju u vremenskom razdoblju do 2025. godine, i to u slijedećim razdobljima:

- kratkoročnom razdoblju (do 2010. godine),
- srednjoročnom razdoblju (do 2015.godine) i
- dugoročnom razdoblje (do 2025.godine).

Kantonalnim planom zaštite okoliša (programom i planom mjera zaštite) obaveza je da se planiraju sve aktivnosti i prioritete realizacije po pojedinim segmentima zaštite okoliša.

Zbog „kritičnog“ stanja kvaliteta okoliša na prostoru Kantona, bilo bi neophodno da se od strane nadležnih institucija odmah počne i okonča sa radom najkasnije do kraja 2007. godine, na slijedećim aktivnostima:

- Donošenju svih nepostojećih zakonskih propisa iz oblasti zaštite okoliša, na nivou Kantona;
- Uspostavljanju cjelovitog sistema za zaštitu i praćenje kvaliteta okoliša na području Kantona;
- Donošenju Kantonalnog plana zaštite okoliša (programa i plana mjera za zaštitu okolice);
- Donošenju pojedinačnih Kantonalnih planova (za zaštitu zraka, zaštitu voda i upravljanje otpadom);
- Utvrđivanju planova prilagođavanja za postojeće objekte za postepeno smanjenje emitiranja ili odlaganja zagađenja u okoliš;
- Uspostavi katastra zagađenja okoliša i zagađivača okoliša (zraka, voda i u upravljanju otpadom).

Ukoliko se to uradi u planiranom roku, stvorit će se preduvjeti za realizaciju ostalih potrebnih mjera zaštite okoliša kroz utvrđena vremenska razdoblja.

15.4. Procjena stanja do kraja planskog perioda

Brza sanacija odnosno poboljšanje kvaliteta okoliša na području Tuzlanskog kantona, teško je izvodljivo imajući u vidu:

- trenutno stanje kvaliteta okoliša na području Kantona koje je više nego „kritično“ i to u svim segmentima,
- da se očekuje, već u kratkoročnom razdoblju, rast industrijske proizvodnje i porast u privredi s rastom potrošnje energije,
- da se očekuje daljnja ekspanzija saobraćaja,
- da je proces zaštite okoliša složen tehničko-tehnološki problem,
- da je ekonomsko stanje zemlje, odnosno Kantona, takvo da ne mogu omogućiti potrebna sredstva za sanaciju zaštite okoliša do potrebnog nivoa.

Međutim, ukoliko se obezbijede osnovni preduvjeti, kao:

- omogući potpuna implementacija zakonskih propisa,
- obezbijedi jačanje sistema zaštite okoliša, uvođenjem novih instrumenata za smanjenje pritiska na okoliš,
- obezbijedi prihvatljiv način finansiranja u projekte zaštite okoliša i
- rast svijesti o potrebi promjena kada je u pitanju zaštita okoliša,

treba očekivati da će se u planskom razdoblju do 2025. godine postići vidan napredak kada je u pitanju kvalitet okoliša na području Tuzlanskog kantona, odnosno da će doći do podizanja nivoa zaštite okoliša i očuvanje istog u odnosu na sadašnje stanje.

U kratkoročnom razdoblju (do 2010. godine), ne treba biti iznenađen da se ima i trend pogoršanja kvaliteta okoliša u pojedinim segmentima, posebno segmentima: kvaliteta zraka i kvaliteta voda, isključivo kao posljedica rasta proizvodnje u energetici i industriji odnosno blagovremenog neusvajanja strateških dokumenata u oblasti zaštite okoliša (Kantonalnog plana zaštite okoliša, odnosno pojedinačnih planova).

U srednjoročnom razdoblju (do 2015. godine), očekivati je značajne pomake u svim segmentima zaštite okoliša, i to:

- kod upravljanja komunalnim otpadom (izgradnjom regionalne deponije),
- kod kvaliteta zraka treba očekivati poboljšanje kvaliteta zraka, posebno u većim općinskim centrima (primjenom propisa o ograničavanju emisija zagađenja u zrak i uvođenjem sankcija za emitiranje zagađenja iznad dozvoljenih vrijednosti) i
- konačno kad kvaliteta voda treba očekivati poboljšanje kvaliteta voda, posebno u gornjem slivu rijeke Spreče (implementacijom dijela projekata vezanih za zaštitu akumulacije Modrac).

U dugoročnom razdoblju (do 2025. godine), bilo bi realno da se riješi veliki dio problema u oblasti zaštite okoliša na području Tuzlanskog kantona. U ovom trenutku treba planirati da će se na kraju ovog razdoblja dostići i ostvariti planirani cilj u zaštiti okoliša:

- **da će okoliš dostići zadovoljavajući stepen kvaliteta i to u svim segmentima.**

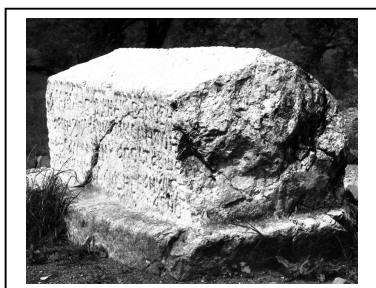
Kod davanja procjene stanja kvaliteta okoliša do kraja planskog razdoblja, treba računati i sa otežavajućim ograničenjima koja mogu uticati djelomično na ostvarenje postavljenih ciljeva, kao:

- opće privredno stanje u kojem je najveći problem nezaposlenost,
- okruženje u kojem se nepoštivanje zakona i zakonskih ograničenja tolerira, neefikasni sudski sistem zbog čega su instrumenti, definirani postojećim zakonima nedjelotvorni,
- nedostatak financijski sredstva za realizaciju svih planiranih aktivnosti u oblasti zaštite okoliša i
- ograničenih ljudskih resursa potrebnih za obavljanje izuzetno stručnog i opsežnog posla na realizaciji postavljenih ciljeva.

16. ZAŠTITA I REVITALIZACIJA NASLIJEĐA

16.1. Kulturno – historijsko naslijeđe

BANOVIĆI

Srednjovjekovni nadgrobnji spomenik u Banovići Selu - kod zgrade osnovne škole na brežuljku, gdje je i savremeno muslimansko groblje. Osamljeni sljemenjak sa postoljem, postavljen po pravcu zapad-istok i djelomično oštećen. Ukrašen je motivima tordirane vrpce i biljne stilizacije. Ima natpis rodonačelnika sadašnjih Banovića po kome je grad dobio ime Božičko Banović. Stećak je proglašen nacionalnim spomenikom BiH.

Prahistorijska gradina i srednjovjekovna nekropola, Tulovići - najstariji do sada identifikovani spomenik kulture na ovom prostoru; nalazi se na nadmorskoj visini 510 m sa ravnim proplankom na vrhu koji je bio opasan zidom od kamena debljine 2m.

Novi period

Spomen-obelisk na željezničkoj stanici - evocira sjećanje na 7.11. 1946. godine kada je prvi put novoizgrađenom prugom Brčko–Banovići krenula kompozicija sa ugljem iz banovićkih rudnika. Taj datum se slavio kao Dan općine Banovići.

ČELIĆ

Prahistorijski period

Prahistorijsko naselje Dobrovac, Čelić - sjeverno od Čelića pored rijeke Šibošnice su ostaci naselja pokazuju dva horizontalna stanovanja. Osaci pokazuju period mlađe vinčanske kulture kasnog neolita.

Mađarsko groblje, Lukavica - kod zaseoka Filipovići, osamljeni stećak u obliku stuba ukrašen motivom krsta, sa još nekoliko fragmenata. Ostatak nekadašnje velike nekropole.

Ostali spomenici iz ovog perioda su:

Čitluci-Ravan, Humci
Krčevine, Brnjik

Srednjovjekovni period

Nekropola stećaka Nišan, Nahvioci - južno iznad sela, pokraj puta. Nekropola sa 50 stećaka u obliku stubova sa nekoliko amorfnih ploča, postavljeni po pravcu zapad-istok. Ukrašena su 4 primjerka sa ukrasnim motivima krstova i polumjeseca. S druge strane puta je staro muslimansko groblje.

Nekropola stećaka Nišan Crkvice, Humci -na lokalitetu Crkvice i Čitluk kod zaseoka Sitari, oko 100 m južno od jezera, raspoređena na tri mjesta, nalazi se nekropola sa 7 stećaka u obliku sljemenjaka, orijentacije po pravcu zapad-istok. Na jednom primjerku se jedva zapažaju ljudske figure i natpis koji nije čitljiv.

Nekropola stećaka Kastel, Lukavica – Pokraj ceste Čelić – Šibošnica , na brežuljku gdje je pravoslavno groblje, kod zaseoka Kastel, nalazi se nekropola sa 21 stećkom: 5 sanduka, 6 sljemenjaka i 10 stubova, orijentacije zapad-istok. Jedan razbijeni sljemenjak ima oštećen natpis iz koga se vidi da spomenik podiže sin i da je pisao pop Pilip. Po predanju, ovdje je nekada bila crkva.

Srednjovjekovni spomenik Doli, Vražići - stećak u obliku sarkofaga s natpisom iz kasnog srednjeg vijeka.

Nekropola stećaka, Grobljice - Drijenča , - oko 700 m južno od zaseoka Perivoj, na brežuljku Nišan i Grobljice, pokraj puta. Nekropola sa 28 stećaka u obliku stubova, orijentacije po pravcu zapad-istok. Ukrašeno je 10 primjeraka na kojima su zastupljeni ukrasni motivi: krst, polumjesec, krug, mač i spirala.

Nekropola stećaka Rakoč, Drijenča - iznad zaseoka Bučje, na pošumljenom brdu Rakoč. Nekropola sa 20 stećaka u obliku stubova, orijentirani po pravcu zapad-istok. Jedan primjerak ukrašen motivom krsta.

Ostali spomenici iz navedenog perioda su:

Srednjovjekovna nekropola Krošići, Nahvioci
Srednjovjekovna nekropola Krošići, Miladići
Srednjovjekovni spomenici Bare, Nahvioci
Srednjovjekovna nekropola Čitluci-Ravan, Humci
Srednjovjekovna nekropola Mramor, Šibošnica
Srednjovjekovni spomenik Kalat, Kalat
Srednjovjekovni spomenik Begići,
Begići (Lopare ili Čelić)

Osmanski period

Džamija Brdo, Čelić - za ovu džamiju podnesena je peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika.

Ostali spomenici iz ovog perioda su:

<i>Muslimansko groblje Gornji Humci,</i>	<i>Muslimansko groblje, Vražići</i>
<i>Katoličko groblje Lukići, Drijenča ,</i>	<i>Katoličko groblje Brdo, Drijenča</i>
<i>Muslimansko groblje - Mezarje, Brnjik ,</i>	<i>Muslimansko groblje Mezarje, Ratkovići</i>

Muslimansko groblje Donje Mezarje Čelić, Muslimansko groblje, Humci
Muslimansko groblje Krošići, Nahvioci, Muslimansko groblje Pogranice, Humci
Pravoslavno groblje Pukiš, Pukiš, Ajkino turbe, Vražići, (Muslimansko),
Kuća Đelić Mustafe, Čelić, Begovski čardak, Piperi (na granici entiteta)
Popov grob, Piperi, Pravoslavno groblje (na granici entiteta)
Pravoslavno groblje, Vakuf – Piperi (na granici entiteta)

Austro-ugarski period

Čaršijska džamija u Čeliću - u centru čaršije u Čeliću, izgrađena 1904. god. Kao i ostale džamije ovog područja izgrađena je od kamena. U periodu 1992.-95.g. znatno oštećena. Podnesena peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika BiH.

Džihan ili Gornja džamija u Čeliću - u Gornjoj mahali, izgrađena 1907. god. Prvobitno imala četverovodan krov i drvenu munaru, a renoviranjem izgrađena od kamena sa betonskom munarom. Podnesena peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika BiH.

Ostalo

Spomenik poginulim borcima NOR-a i ŽFT, Vražići
Spomen-park sa spomen-česmom i kosturnicom, Čelić
Spomen-park, Šibošnica

DOBOJ-ISTOK

Prahistorijski period

Paleolitska stanica Krčevine, Mala Brijesnica
Paleolitska stanica Karuše – Kuršum (na granici entiteta)

GRAČANICA

Prahistorijski period

Nekropola Barice, Gornja Orahovica - prahistorijska nekropola ravnih grobova i paleolitska stanica. Malih dimenzija, postavljena u obliku nepravilnog polukružnog pojasa na kojoj je otkriveno 38 grobova. Pripada starijoj fazi kasnog bronzanog doba.

Neolitsko naselje Korića Han, Gračanica - naselje pripada tipu neolitskih i ranobronzanih naselja sjeveroistočne Bosne (djelomično srednji i mlađi neolit). Leži na lijevoj strani starog puta Tuzla – Doboj. U rano bronzano doba dolina Spreče pripada takozvanoj sjevernobosanskoj zoni. Ovaj period je u sjevernoj Bosni nedovoljno poznat, ali sve ukazuje na prirodnu povezanost sa Podunavljem. U rano bronzano doba naselja se u ovom regionu podižu na istim mjestima kao i neolitska, ravničarska, otvorena naselja. Datira od V do druge polovine III milenija (5000-2500. godine) stare ere. Ovo arheološko područje proglašeno je nacionalnim spomenikom. *Prahistorijsko naselje Borik, Gračanica* - na brdu Bučici, prahistorijsko naselje. Djelimično vidljivi ostaci zida rađenog od kamena i zemlje. Pronađeni atipični fragmenti prahistorijske keramike.

Prahistorijska gradina Vuknić, Gračanica - na dosta visokom brdu na periferiji Gračanice. Na vrhu sjeveroistočnog dijela manjeg platoa neznatni ostaci zida rađenog od kamena i zemlje. Na padinama pronađen materijal kasnog bronzanog i mlađeg gvozdеног doba.

Prahistorijsko naselje Brijeg, Donji Skipovac - smješteno je na visokoj zaravni u selu Donji Skipovac. Na površini atipični fragmenti prahistorijske keramike.

Prahistorijsko naselje Dolovi, Donji Skipovac - nalazi se na obradivoj zemlji čiji je vlasnik otkrio ostatke ognjišta, a na površini se nalaze atipični fragmenti prahistorijske keramike.

Prahistorijsko naselje Osoja, Donji Skipovac - leži na jednoj kosi gdje je slučajno nađena kamena sjekira kalupastog tipa, vjerojatno iz doba neolita.

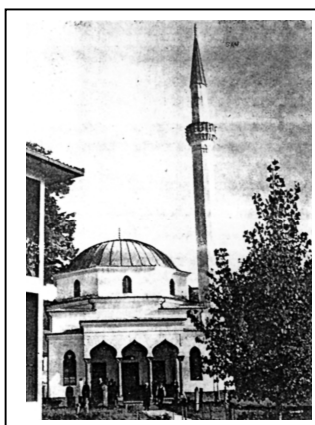
Srednjovjekovni period

Srednjovjekovni Stari grad Sokol (Sokolgrad) - u srednjem vijeku iznad rječice Gračanice, lijevo od puta prema Gradačcu, izgrađen je utvrđeni grad Soko, prvi put je pomenut 1426. godine u ugovoru kralja Sigismunda i despota Stefana Lazarevića. Napušten je poslije 1840. godine i sačuvan u ostacima. Nalazi se u selu Soko, 5 km sjeveroistočno od Gračanice. Sagrađen je na vrhu kamene grude oko 40 m iznad okolnog terena. Stari grad Soko je proglašen nacionalnim spomenikom BiH.

Osmanski period

Stara džamija u Sokolu - na lokalitetu aktivnog muslimanskog groblja u centru sela Soko, a u neposrednoj blizini srednjovjekovnog grada Soko izgrađenog na kamenoj stijeni locirana je Stara džamija. Prvobitni objekat bio je vlastelinski dvor iz prve polovine 15. stoljeća. Objekat je za vrijeme tursko-austrijskog rata služio kao crkva, a nakon odlaska hrišćana pretvoren u džamiju koja služi sve do 1980. Mještani su je obnovili 1934. god. te dobija zidanu munaru i trijem. Danas je u ruševnom stanju i zahtjeva hitnu zaštitu i sanaciju. Proglašena je nacionalnim spomenikom BiH.

Ahmed-pašina (Čaršijska) džamija, Gračanica - u centru Izgrađena u 17. stoljeću, a njen osnivač je Ahmed-paša Budimlija, bosanski namjesnik. Imala je četvorovodni krov, a kupolu dobija 1914. o čemu je sačuvan natpis isklesan na kamenoj ploči. Danas je ona jedina potkupolna džamija u Gračanici sa veoma lijepom i vitkom kamenom munarom. Uz džamiju postoji manje groblje u kojem je najstariji datirani nišan Abdulatif efendije iz 1764-65. godine kao i još nekih uglednih građana tog perioda. Za ovu džamiju podnesena je peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika BiH.

Pervane (Trepanić) džamija u Gračanici - od centra grada prema Dragnićima situirana je Pervane ili Trapanić džamija koju je podigao muderis hadži Halil-efendija u 18. vijeku. Džamija je bila jednostavna sa četvorovodnim krovom i drvenom

munarom. M. Mujezinović navodi da je Halil-efendija prilikom obnove džamije u nju smjestio svoju biblioteku.

Šarena ili Mejdanska džamija sa grobljem u Gračanici - današnja nova Šarena ili Mejdanska džamija se nalazi u mahali Mejdan po kojoj je dobila ime Mejdan ili Mejdan džedid džamija, u narodu prozvana Šarena džamija. Nije poznat osnivač niti tačna godina njene izgradnje, ali datira iz osmanskog perioda, (prve polovine 18. stolj.) Po narodnom predanju prvobitna džamija je bila u Donjoj Čaršiji, ali je zbog poplava izmještena u Mejdan mahalalu. 1990. god. i ona je srušena zbog ometanja saobraćaja u ulici pored džamije. Danas je koncipirana kao islamski centar sa učionicama, abdesthanom, divanhanom, bibliotekom, gasulhanom, restoranom, prodavnicama i sl. Podnesena je peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika BiH.

Sahat kula u Gračanici - u centru čaršije. Izgrađena u 17. stoljeću. Tačna godina izgradnje nije poznata (vjerojatno 1686.), a prema usmenom predanju izgradio ju je Ahmed-paša Budimlija. Oštećena je u požaru 1812. godine i poslije renovirana. Jednoprostan objekat, kvadratne osnove, od kamena, visoka 27 metara, završena četverovodnim šatorastim krovom. Ispod krova nalaze se četiri okrugla otvora predviđena za satove. Spada u značajnije objekte ovog perioda i predstavlja specifičan javni objekt za arhitektonsko-urbanistički razvoj grada, bitan element prilikom identifikacije gračaničke čaršije i njen je integralni dio.

Kuća Mare Popović u Gračanici - Kuća (Čardaklija) se nalazi u Srpskoj Varoši u Gračanici. Sagrađena je 1840. god. Po predanju podigao ju je svekar Mare Popović. Vlasništvo je općine Gračanica kao etno-objekat. Pravougaonog je oblika i ima prizemlje i sprat. Krov je četverovodan, pokriven šindrom sa dvije i dvije različito nagnute krovne plohe. Prozori u prizemlju su sa drvenim demirima. Po tipu je dimulačara-čardaklija. Nakon restauracije 1989. god. u njoj se nalazio etnološki muzej. Proglašena je nacionalnim spomenikom BiH.

Hadži Džaferova ili Lipa džamija u Gračanici - Stara džamija je bila sagrađena u mahali Lipa, od drveta i ćerpiča, malih dimenzija sa niskim drvenim šišetom i malom drvenom munarom. Srušena 1934-35. godine i na njenom mjestu izgrađena nova sa drvenom munarom, pokrivena crijepom.

Čiriš džamija u Gračanici - Stara Čiriš džamija izgrađena je kao mesdžid prije 18. stoljeća, manjih je dimenzija, od ćerpiča, sa oniskom drvenom munarom. Uslijed dotrajalosti je srušena, a na njenom mjestu je izgrađena nova koja je nešto veća, istog oblika sa drvenom munarom.

Pravoslavno groblje Durać u Donjoj Lohinji - u starijem pravoslavnom groblju površine 2,5 dunuma u Donjoj Lohinji nalaze se kameni nadgrobnici nastali u različitim vremenskim periodima. Na ovom groblju nalazi se najstariji pronađeni nadgrobnik sa arhaičnim ćiriličnim pismom iz 1781. godine.

Iz ovog perioda treba pomenuti još i *Džamiju Gojsalići* koja se još zove i *Srednja džamija u Gračanici*.

Austrougarski period

Osman-kapetanova medresa u Gračanici - u centru grada. Prvobitnu medresu izgradio Osman-kapetan koja je bila drvena i imala dva sprata. 1889.g. na njenim temeljima izgrađen je masivan objekat sa jednim spratom u maurskom stilu. Prvobitni objekat medrese nakon II svjetskog rata pretvoren je u Dom kulture sa bibliotekom a potom opet vraćen u prvobitnu namjenu. Podnesena peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika BiH.

Zgrada Kotarske vlasti (Skupština Općine), Gračanica – u gradskom parku izgrađen početkom austrougarskog perioda sa elementima pseudomaurske arhitekture i bogatom fasadnom kolorističkom dekoracijom.

Gradska vijećnica, Gračanica - gradska vijećnica izgrađena je 1887. godine u pseudo-maurskom stilu.

Katolička crkva, Gračanica - izgrađena 1889. godine u doba austro-ugarske uprave u BiH. Objekat je u periodu 1992-95. teško oštećen, a restauriran 1997. godine.

Dvije kuće Ivaniševića, Gračanica - doba austrougarske uprave, elementi historicizma.

Kučukalića kuća, Gračanica - doba austrougarske uprave sa elementima historicizma

Kuća Adama Džebića, Gračanica - doba austrougarske uprave sa elementima historicizma.

Kuća Himzi Efendića, Gračanica - doba austrougarske uprave sa elementima historicizma.

Hadži-Kadijina kuća, Gračanica - nastala 1909. godine ima neke elemente primorsko-hercegovačkog graditeljstva i razlikuje se od ostalih bosanskih tradicionalnih kuća Gračanice.

GRADAČAC

Prahistorijski period

Prahistorijska gradina Cigla na Ražljevima, Gornje Ledenice - na kosi koja se strmo spušta prema ravnici je ova gradina iz kasnog bronzanog ili željeznog doba.

Prahistorijsko naselje Kalajdzije, Tramošnica - nalazište u ravnici ima oblik niskog uzvišenja. Prilikom sondiranja pokazalo se postojanje kulturnog sloja debljine oko 0,7 m s nalazima keltsko-latenske keramike, mlađe željezno doba.

Prahistorijsko naselje Kućišta, Donja Tramošnica - nađeni brojni fragmenti keramike, bronzano ili željezno doba.

Srednjovjekovni period

Nekropola stećaka Ešći Groblje, Jelevče Selo – je na platou brijega, sastoji se od 27 grobova označenih ovalnim vijencem od oblutaka, orijentacije istok-zapad. Iz jednog groba, oštećenog kopanjem rova za vodovod, nađeni, fragmenti kasnosrednjovjekovne keramike (14-16 v.).

Srednjovjekovni nadgrobni spomenik Greblje, Gornja Međeđa - kraj 15. i početak 16. stoljeća, u obliku sarkofaga, orijentacije sjeverozapad-jugoistok, s natpisom.

Srednjovjekovna nekropola Kamenovi, Donje Srnice - 2 osamljena stećka (sanduk i sljemenjak), nešto većih dimenzija, vrlo dobro obrađeni, oštećeni i prevaljeni (nalaze se na znatnom odstojanju), orijentacije zapad-istok, bez ukrasa. Kasni srednji vijek.

Srednjovjekovna crkva Crkvište na Ormanici, Hrgovi Donji - nedaleko od obale Male Tinje pronađeni su temelji građevine za koju se pretpostavlja da u ostaci crkve iz kasnog srednjeg vijeka.

Gradačac (Gradina), Gradačac – srednjovjekovna utvrda u središtu današnjeg naselja. Nije poznato ko ju je i kada izgradio. U srednjem vijeku utvrda sa okolinom je bila u oblasti Usora i pripadala je župi Nenavište. Pretpostavka je da je bila njeno središte. Najstariji dijelovi utvrđenja su na južnoj strani prostranog platoa

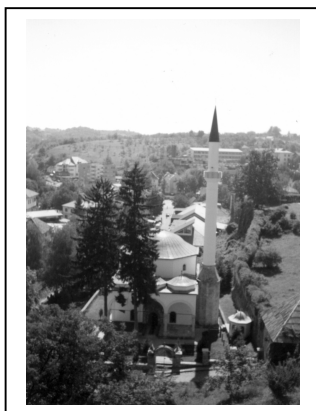
iznad lučno povijenog korita rječice Gradašnice (slučajno otkriveni primjerci keramike iz 13 -15. stoljeća). Grad se prvi put spominje 1461. pod imenom Gračac.

Srednjovjekovna nekropola Grob na Grabu, Tramošnica - nekropola u obliku niskih humki sa 19 objekata. U jednoj od njih otkrivena 3 groba u jednom redu, bez priloga. Datirana u kasni srednji vijek.

Osmanski period

Kula Husein-kapetana - nastala je u periodu od 1765. do 1821. godine. Središnji dio objekta visok je 18 metara. Ovo zdanje opasano je visokim zidinama u koje se ulazi kroz tri ulaza osigurana kapi kulama. Ispod cijelog kompleksa unutar zidina nalazi se sistem tunela. Odlukom komisije za očuvanje nacionalnih spomenika proglašena je nacionalnim spomenikom.

Husejnija (Husein-kapetana Gradašćevića) džamija

Njeno ime govori ko je bio osnivač ove džamije ispod same gradske kapije. Iz sačuvanog natpisa nad ulazom saznajemo da je džamija podignuta 1826. godine. potkupolna džamija, ima visok i vitak kaneliran minaret. Površine objekta džamije prekrivene su obiljem biljnog reljefnog dekora. Objekat zauzima istaknuti položaj u urbanoj strukturi naselja utvrđenog starog grada. Uz džamiju se nalazi groblje sa devet nadgrobnih spomenika, biblioteka Fadil-paše i česma. Objekat restauriran. Džamija je odlukom Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika proglašena nacionalnim spomenikom.

Graditeljska cjelina Stari grad je također odlukom komisije proglašena nacionalnim spomenikom.

Biblioteka Fadil-paše uz Husejniju (Husein-kapetanovu) džamiju - u dvorištu Husein-kapetanove džamije nalazi se biblioteka. Njen osnivač je Muhamed Fadil-paša Šerifović, pjesnik i epigrafičar. Nad ulazom sačuvan je natpis isklesan na kamenoj ploči iz 1255. H.g. (1839-1840.). U sklopu Starog grada i biblioteka je proglašena nacionalnim spomenikom.

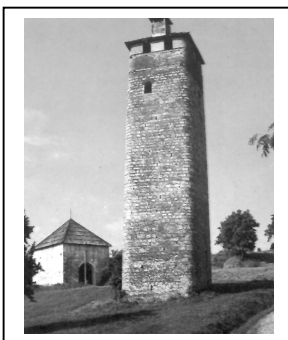
Nišan i česma Šejha Hadži Hasan efendije u blizini Husejnije džamije – nalazi se ispod Husejnija džamije na prostoru nekadašnjeg groblja sada pretvorenog u park i datira iz 1855-56. god. Prema njemu je nazvana česma u blizini Husejnije. Česma je poznata kao Hadži efendijina voda. Obnovio ju je 1865. god. Ahmed Beograđanin, što se vidi iz natpisa koji je ostao zabilježen. Česma je dobijala vodu sa izvora Starčevac.

Svirac ili Sviračka džamija - u mahali Svirac. Vrijeme izgradnje džamije nije tačno utvrđeno. Pretpostavlja se da je najstarija u Gradačcu i da ju je izgradio neko od članove porodice Grašćević. Međutim, sačuvani natpis koji je bio nad ulazom u džamiju ispisan 1874-75. god. govori da su je podigli stanovnici mahale Svirac. Uz džamiju se nalazi groblje i česma. Podnesena je peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika BiH.

Česma uz Svirac džamiju - kao ni za Svitačku džamiju tako se ni za česmu ne zna tačno vrijeme izgradnje. Voda je dovedena sa izvora Hazna.

Bukvačka ili Bukvarska džamija - u mahali Bukve koju su podigli mještani; nema tačnih podataka o njevoj gradnji. Kako se uz džamiju nalazi groblje sa najstarijim datiranim nišanom Emina Alajbegovića i natpisom na nišanu datiranim 1847. god. da se zaključiti da je izgrađena prije 1847. godine. Pravougaone je osnove četverovodnog krova, drvene munare. Odlukom Komisije za nacionalne spomenike džamija se nalazi pod režimom zaštite do donošenja konačne odluke.

Reuf-begova ili Džedid džamija – nedaleko od Husejnija džamije u Gradačcu i nije poznato vrijeme izgradnje. Pretpostavka je da je prozvana Begovom po Reuf-begu koji je sahranjen u groblju 1893. pa i da je vrijeme nastanka ove džamije prije njegove smrti. Najmlađa je džamija u Gradačcu što potvrđuje i njeno ime Džedid (Nova) džamija. Odlukom Komisije za nacionalne spomenike džamija se nalazi pod režimom zaštite do donošenja konačne odluke.

Sahat kula u Starom gradu - unutar starog grada Gradačca. Podigao ju je 1824. godine Husein-kapetan Gradašćević. Objekat je četverokatna građevina, kvadratne osnove građena od kamena, visoka 22 m, a u gornjem dijelu nalaze se četiri otvora. Najmlađi je objekat te vrste u BiH. Iznad ulaza u kulu uklesan je tarih. I ovaj spomenik je u sklopu Starog grada proglašen nacionalnim spomenikom.

Muradija medresa – Dom kulture, Gradačac – izgrađena između 1812. i 1821.god. u vrijeme kada je kapetan Gradačca bio Murat-kapetan, pa je po njemu – svom osnivaču i dobila ime. Muradija medresa je radila sve do pred Prvi svjetski rat. Danas se, u nešto izmijenjenoj zgradi medrese, nalazi Dom kulture.

Gradašćevića kuća – nalazi se ispod tvrđave. Sagradio ju je Muhamed-beg Gradašćević 1856. godine. Tip stare bosanske kuća građene na sprat od kamena, drveta i ćerpiča. Nalazi na Privremenoj listi Komisije za nacionalne spomenike BiH. Ostali spomenici iz ovog perioda su i:

Pašino groblje, Gradačac

Groblje Šehitluci, Gradačac

Ostalo

Kosturnica i spomen obilježje boraca NOR-a - u gradskom parku, neposredno ispod Gradašćevića kule. Manji spomenički ansambl gdje su pohranjeni posmrtni ostatci boraca narodnooslobodilačkog rata i spomen na revolucionarnu prošlost.

Rodna kuća Hasana Kikića, Gradačac – kuća u kojoj se rodio književnik i borac Hasan Kikić.

KALESIJA

Antički period

Paleolitska stanica, prahistorijska gradina i kasnoantičko utvrđenje Gradina, Gornja Petrovica - sjeveroistočno od sela na jednom od ogranaka brda Prosjeka pod imenom Gradina. Pećina se nalazi u stijeni okrenutoj prema jugu duboka svega 2 m. U njenom talusu nalazi se dosta obrađenih kamenica što upućuje na kasnoneolitsku starost najgornjeg sloja. Na površini zaravanka zapažene su deformacije tla nastale izgradnjom odbrambenih nasipa, a sav taj prostor zasut je fragmentima

prahistorijske keramike vjerojatno iz kasno bronzanog i željeznog doba. Prema sjeveru i istoku zapažaju se zidovi građeni od kamena vezanog krečnim malterom oko kojih su pronađeni ostaci kasnoantičkog utvrđenja.

Srednjovjekovni period

Nekropola stećaka Brkića groblje, Dubnica-Rudine - u zaseoku Rudine, zajedno sa aktivnim pravoslavnim grobljem (Brkića groblje), pokraj puta, nekropola ima 30 stećaka, orijentacije zapad-istok osrednje obrade. Ukrašen je 1 sanduk motivom neuobičajeno povijene linije. Nalazi se na Privremenoj listi Komisije za nacionalne spomenike BiH.

Nekropola stećaka Bukvarevo, Lipovice - na brijegu pokraj puta, nalazi se nekropola sa 13 stećaka (5 sanduka i 8 sljemenjaka), orijentacije zapad-istok u nizovima, vrlo dobro obrađeni, ali znatno oštećeni i utonuli. Ukrašena su 3 sljemenjaka. Zastupljeni su sljedeći ukrasni motivi: tordirana vrpca, dvostruka spirala sa rozetama, krst i imitacija pokrova od šindre.

Nekropola stećaka Djedovo Polje, Donji Rainci - 2 osamljena stećka u obliku sljemenjaka sa postoljima. Spomenici nemaju ukrasa.

Nekropola stećaka Dubnica 1, selo Dubnica -120 m udaljeno od nekropole stećaka Dubnica 2 nalazi se nekropolica sa 3 stećka (2 sanduka i 1 sljemenjak) slabije obrade i očuvanosti, bez ukrasa, orijentacije zapad-istok.

Nekropola stećaka Dubnica 2, Dubnica - zajedno sa savremenim pravoslavnim grobljem nalazi se skupina od 16 stećaka (5 sanduka, 9 sljemenjaka i 2 stuba), orijentacije zapad-istok i sjever-jug. Ukrašen 1 sljemenjak (tordirana vrpca, biljna stilizacija sa spiralama, krstom i ljiljanom, ruka sa mačem i ruka sa kopljem).

Nekropola stećaka Dukići, Brezik - sačuvana 2 stećka, kasni srednji vijek.

Nekropola stećaka Ibralići, Lipovice - 2 stećka u obliku sljemenjaka sa postoljima, nešto većih dimenzija, dobre obrade i očuvanosti, ukrašeni motivima spirala.

Nekropola stećaka Meškovići, Kikaći - 2 stećka oblika sljemenjaka, vrlo dobro obrađeni i očuvani, orijentacije zapad-istok. Jedan primjerak ukrašen motivom polumjeseca.

Nekropola stećaka Mramorak, Donje Hrasno - oko 1,5 km južno i visoko iznad sela, nekropola sa 5 stećaka (1 sanduk, 2 sljemenjak i 2 stuba), orijentacije zapad-istok, dobro obrađeni, bez ukrasa osim jednog stuba.

Nekropola stećaka Mramorje, Bulatovci - na brdu iznad i sjeveroistočno od sela Bulatovci, nekropola sa 11 stećaka u obliku sljemenjaka, raspoređenih u dvije skupine, orijentacije zapad-istok. Relativno velikih dimenzija. Jedan primjerak ukrašen cik-cak vrpcom sa dvostrukim spiralama i rozetama između vrpce, biljna stilizacija sa spiralama (s-spirale), rozetama i grozdovima i predstava krova sa šindrom.

Nekropola stećaka Okrugla, Tojšići - na njivi Okrugla, pokraj ceste za Požarnicu, nekropola sa 8 stećaka (5 sanduka i 3 sljemenjaka), orijentacije zapad-istok. Vrlo dobro obrađeni. Ukrašen 1 sljemenjak sa motivima tordirane vrpce, dvostruke spirale, rozeta i originalan motiv ruke sa čašom.

Nekropola stećaka Orašje, Donje Hrasno - na pošumljenom brijegu Orašje, pokraj puta, nekropolica sa 3 stećka (2 sanduka i 1 sljemenjak), orijentacije zapad-istok, bez ukrasa.

Nekropola stećaka Sarići, Miljanovci - 5 stećaka (1 sanduk i 4 sljemenjaka) od čega su ukrašena 2 sljemenjaka motivima polumjeseca i dvostrukih spirala.

Nekropola stećaka Stanovi, Bulatovci - sačuvano 7 stećaka u obliku ploča i sarkofaga, oštećeni i utonuli, orijentacije zapad-istok, kasni srednji vijek.

Nekropola stećaka Vis, Kalesija - nalazi se na vrhu Vis, 2 osamljena stećka u obliku sanduka. Jedan primjerak ukrašen motivom polumjeseca.

Nekropola stećaka Zagrdnica (Krstovi), Brezik - sjeveroistočno od sela Brezik na njivi Zagrdnici i susjednom lokalitetu Krstovi, nekropola sa 8 stećaka (7 sljemenjaka i 1 stub), orijentacije zapad-istok. Ukrašen 1 sljemenjak i 1 stub sa motivima dvostruke spirale i dvostruke spirale sa grozdovima.

Nekropola stećaka Zolje - zajedno sa aktivnim pravoslavnim grobljem, u samome selu, 2 osamljena stećka u obliku stubova, poremećene orijentacije. Ukrašen 1 primjerak motivom originalno stilizovane bilje – dvostruka spirala sa krt-rozeticama.

Nekropola stećaka Vrtovi – Mešići – Rainci Gornji - na brežuljku, nekropola sa 6 stećaka (5 sljemenjaka i 1 stub), orijentacije zapad-istok i 2 primjerka sjever-jug.

Nekropola stećaka Mramorje - Osmaci-Kakanj (na granici entiteta) - selo koje je od Kalesije udaljeno oko 4 km zračne linije na jugoistočnu stranu. 2 osamljena stećka u obliku sljemenjaka sa postoljima, orijentacije sjeverozapad-jugozapad bez ukrasa.

Nekropola stećaka Osmaci (na granici entiteta) - u zaseoku Kakanj, oko 200 m jugoistočno od prethodne nekropole, nekropolica sa 3 stećka (2 sanduka i 1 sljemenjak), orijentacije zapad-istok bez ukrasa.

Nekropola stećaka Perići, Zelina (na granici entiteta) - kraj puta prema Kalesiji, nekropola sa 28 stećaka (8 sanduka, 14 sljemenjaka i 6 stubova). Ukrašena su 3 primjerka sa motivima: biljna stilizacija sa dvostrukom spiralom i grozdovima, plastična rebra, polumjesec i originalna predstava dviju ruku na krovu jednog sljemenjaka. Orijentacije zapad-istok.

Nekropola stećaka Zelina (na granici entiteta) - oko 1 km dalje od prethodne nekropole prema Kalesiji, nekropola sa 28 stećaka od kojih su 3 ukrašena ukrasnim motivima: biljna stilizacija sa dvostrukom spiralom i grozdovima, plastična rebra, polumjesec i originalna predstava dviju ruku na krovu jednog sljemenjaka, postavljeni zapad-istok.

Osmanski period

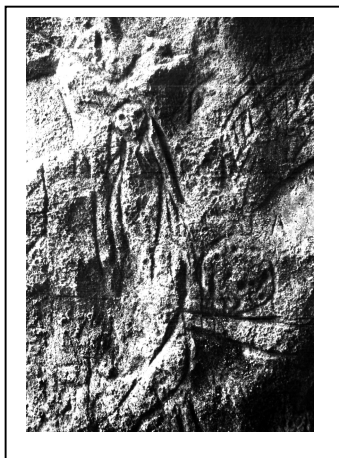
Atik džamija, Gornje Vukovije - 1977. godine, postojala je Atik (stara) džamija za koju se, prema usmenom predanju, tvrdi da je stara preko 300 godina. Osnovna konstrukcija je od drveta sa ispunom od pletera. Munara je također drvena čije su stranice obložene kosim daščicama.

KLADANJ

Prahistorijski period

Djevojačka pećina, Brateljevići - zapadno od Kladnja nedaleko od naselja Brateljevići odakle se nakon jednog kilometra uz rijeku šumskim putem stiže do pećine. Ulaz u pećinu je u obliku trokuta (visine 10, a širine 6 m), otvor orijentacije zapad-istok. Na ulazu u pećinu sa obje strane nalaze se urezani crteži. S desne strane pri samom dnu crteži možda pripadaju najstarijoj fazi dok se s lijeve strane nalaze crteži u više skupina ukupne dužine oko 10 metara.

Prikazani su: konjanici, jeleni, muškarci, žene te crteži različitih simbola. Posebno su zanimljiva dva lika - lik žene sa dugom kosom ili sa ogrtačem preko glave koji pada do zemlje. Na trokutastom licu jer se čini kao da žena pridržava ogrtač ispod brade, prikazane su oči i nos. Drugi, lik čovjeka uslovno nazvanog „čovjek sa krilima” kome je kao i djevojci teško odrediti značenje kao i vrijeme nastanka, ali se pretpostavlja da su iz istog perioda. Crteži u pećini u Brateljevićima moraju zauzeti odgovarajuću pažnju stručnjaka da bi se utvrdilo doba njihova postanka. Djevojačka pećina služila je kao sveto mjesto zasigurno od bronzanog doba, a možda već i od mlađeg paleolita pa sve do srednjeg vijeka. Kasnije se u ovoj pećini okupljaju derviši radi ibadeta i zikra a danas pećina služi kao kultno mjesto bosanskih muslimana.

Ostali spomenici iz ovog perioda su:

Gradina Brgule, Brgule
Gradina Gojsalići, Gojsalići
Gradina Kladanj, Kladanj
Prahistorijsko nalazište Kamenito korito, Mladovo

Srednjovjekovni period

Osamljeni stećak Brdo (Brod), Tuholj-Brdo - u zaseoku Brdo, na Abazovoj Glavici, osamljen stećak u obliku sljemenjaka sa postoljem, orijentacije zapad-istok. Ukrašen je motivima stilizovane biljke (dvostruka spirala sa rozetom) i frizom od niza trouglova.

Nekropola stećaka Bijeli Hrid, Tuholj - od sela Tuholj, lijevo od puta ka Kladnju nekropola sa 18 stećaka: 8 sljemenjaka i 10 stubova, orijentacije zapad-istok. Ukrašen je jedan sljemenjak i jedan stub. Na sljemenjaku vidljiva paralelna rebra na svim stranama (predstava kuće brvnare), a na stubu friz od niza trouglova.

Nekropola stećaka Breze, Starići - pokraj puta prema selu Ravne ka Vlasenici, nekropolica sa 4 stećka (2 sanduka i 2 sljemenjaka), orijentacije zapad-istok, raspoređeni na razmaku od 50 m, bez ukrasa.

Nekropola stećaka Gajevi, Crijevčići - oko 800 m sjeveroistočno od sela, 2 osamljena stećka (1 sljemenjak i 1 stub), vrlo dobre obrade, orijentacije zapad-istok.

Nekropola stećaka Gojsalići, Gojsalići - na malom brijegu, pokraj puta, nekropola sa 46 stećaka: 25 sanduka i 21 sljemenjak, orijentacije zapad-istok, (10 primjeraka po pravcu sjever-jug) svrstani u nizove. Dva sljemenjaka ukrašena sa motivima tordirane vrpce, polumjeseca i mača.

Nekropola stećaka Gornja Osica, Tuholj - na prelazu preko riječice, nekropola sa 5 stećaka u obliku sljemenjaka sa postoljima, orijentacije zapad-istok, bez ukrasa.

Dva osamljena stećka lok. Kovačići, Kovačići - oko 150 m zapadno od nekropole na lok. Mramor, 2 osamljena stećka u obliku sljemenjaka, a jedan od njih ukrašen je motivom dvostruke spirale.

Nekropola stećaka Mladovo, Mladovo - na pošumljenoj humci iznad sela, nekropola sa 17 stećaka (15 sanduka i 2 sljemenjaka), orijentacije u oba glavna

pravca. Jedan sljemenjak ukrašen motivom dvostrukih spirala. Oko 500 m južno nalazi se nekoliko starih nišana od kojih jedan ima ukras sablje.

Nekropola stećaka Brateljevići, Brateljevići - sačuvana 4 stećka oblika sarkofaga; ukras: štit s mačem i natpis., kasni srednji vijek. Nekropola se nalazi na Privremenoj listi Komisije za nacionalne spomenike BiH.

Dva osamljena stećka lok. Mramor, Kovačići - u selu Kovačići na lokalitetu Mramor, zapadno od puta nalaze se 2 osamljena stećka u obliku sljemenjaka, orijentirano po pravcu sjeveroistok - jugozapad. Ukrašeni motiva: spiralni zavoji, tordirane vrpce, srp i ruka sa sjekiricom.

Nekropolica sa 2 stećka Mramor, Vranjevići - na Gredi iznad sela Vranjevići, na lokalitetu Mramor, nekropolica sa 2 stećka (1 sanduk i 1 sljemenjak), orijentacije sjever-jug, bez ukrasa.

Nekropola stećaka Mramorje, Konjevići -na Glavici u istočnom kraju sela Konjevići, nekropolica sa 3 stećka (81 ploča i 2 sljemenjaka), orijentirani po obadva glavna pravca, bez ukrasa.

Nekropola stećaka Mramorje, Olovci - pokraj starog puta, u šumi, iznad potoka, nekropola sa 22 stećka (8 sanduka, 8 sljemenjaka i 1 amorfnji sanduk), orijentacije sjeverozapad-jugoistok. Ukrašeno je 5 primjeraka, (1 sljemenjak i 4 stuba). Njihovi ukrasni motivi su polumjesec, rozeta, krst i cik-cak-vrpca.

Nekropola stećaka Olovci 1, Olovci - na lijevoj strani puta ka Tuhelju, nekropola sa 17 stećaka (4 sanduka, 12 sljemenjaka i 1 stub), orijentacije zapad-istok u nizovima. 3 sljemenjaka su sa ukrasnim motivima (tordirana vrpca, krst, t krst i dvostruka spirala). Jedan sljemenjak ima natpis koji kaže da tu leži Radomir Jurisalič. Nekropola stećaka proglašena nacionalnim spomenikom BiH.

Nekropola stećaka Olovci 2, Olovci - od sela Olovci lijevo od puta ka Tarevu, nalazi se skupina sa 3 stećka u obliku sljemenjaka sa postoljima, orijentacije po pravcu zapad-istok, bez ukrasa.

Nekropola stećaka Olovci 3, Olovci - nedaleko nekropole Olovci 2, pokraj puta ka Tarevu, nekropolica sa 4 stećka (sljemenjak sa postoljima) orijentacije zapad-istok. Jedan primjerak je ukrašen dvostrukom spiralom.

Dva osamljena stećka Opašići, Kladanj - 2 osamljena stećka u obliku sljemenjaka, orijentacije zapad-istok i prilično odvojeni, bez ukrasa.

Nekropola stećaka Prijanovići 1, Prijanovići - istočno od puta Kladanj -Tuzla nekropola sa 4 stećka u obliku sljemenjaka orijentacije zapad-istok, bez ukrasa.

Nekropola stećaka Prijanovići 2, Prijanovići - nekropola sa 5 stećaka u obliku sanduka bez ukrasa.

Nekropola stećaka Prijanovići 3, Prijanovići - kraj šumske staze prema lok. Hrastići, 2 osamljena stećka (1 ploča i 1 stub), orijentacije zapad-istok. Stub je ukrašen stilizovanim biljkama sa 4 para simetrično spiralno povijenih listova i krst.

Nekropola stećaka Hrastić, Prijanovići - nekropola sa 11 stećaka (1 sljemenjak i 10 stubova) orijentacije sjeverozapad-jugoistok, 5 stubova je ukrašeno motivima: polumjesec, krst, kružni vijenac i biljne stilizacije.

Nekropola stećaka Ravne - na brežuljku iza sela Ravne kraj puta, nekropolica sa 4 stećka u obliku sanduka, orijentacije sjever-jug, a jedan zapad-istok, bez ukrasa.

Dva Osamljena stećka Simin Krš, Tarevo - pokraj puta Tuzla - Sarajevo, 2 osamljena stećka u obliku stubova bez ukrasa.

Nekropola stećaka Stupari - pokraj puta za Stuparski Krš, 2 osamljena stećka u obliku sljemenjaka bez ukrasa. U blizini se nalazi muslimansko groblje sa nišanima na kojima se vide ukrasi luka i buzdovana.

Nekropola stećaka Stuparski Krš, Stupari - na putu ka Tuzli, u samome naselju, nekropola sa 6 stećaka u obliku sljemenjaka. Spomenici su većih dimenzija orijentacije zapad-istok (1 primjerka, sjever-jug). Ukrašena su 4 primjerka sa ukrasnim motivima: dvostruke spirale, s spirale, rozete, grozdovi, sjekirica i štap. Na krovu jednog primjerka predstavljena je šindra kao pokrov kuće brvnare.

Nekropola stećaka Suljići 1, Suljići - lijevo od puta Olovci – Tuholj nekropola sa 8 stećaka (1 sanduk, 4 sljemenjaka i 3 stuba), orijentacije zapad-istok (jedan sjever-jug). Ukrašena su 2 sljemenjaka i 2 stuba sa ukrasnim motivima: polumjesec i friz od niza trouglova.

Nekropola stećaka Suljići 2, Suljići - nedaleko od nekropole Suljići 1, pokraj puta Olovci – Tuholj, nekropola sa 10 stećaka u obliku sljemenjaka sa postoljima, orijentacije zapad-istok, 2 primjerka su ukrašena neobičnim motivima - kruške i slova "t".

Nekropola stećaka Tarevo 1, Tarevo - nekropola sa 9 stećaka: 6 ploča i 3 sanduka, orijentacije zapad-istok. Spomenici su utonuli i bez ukrasa.

Nekropola stećaka Tarevo 2, Tarevo - nekropolica sa 3 stećka u obliku sljemenjaka, djelimično oštećeni, orijentacije zapad-istok (1 sjever-jug). Dva stećka su ukrašena motivima polumjeseca, afronitirane životinje (psi) i scena sa sliciom i pijetlom što je jedinstvena pojava.

Osamljeni stećak lok. Kadijin Mezar, Noćajevići - kraj puta za Stupare lijevo duboko u šumi, nalazi se osamljen stećak u obliku stuba bez ukrasa.

Nekropola stećaka Toluša, Noćajevići - lijevo od puta za Brgule, nekropola sa 9 stećaka (1 sanduk i 8 sljemenjaka), orijentacije zapad-istok. Ukrašen je 1 sljemenjak motivima spirale, ruka, zastava i grozd.

Nekropola stećaka Trnjaci, Prijanovići - kraj rječice Suhe, nekropolica sa 4 stećka u obliku sljemenjaka sa postoljima, orijentacije zapad-istok. Dva primjerka su ukrašena (kanaliri na uspravnim stranama, tordirane vrpce uz ivice stranica).

Osamljeni stećak Tuholj 1, Tuholj - iznad osnovne škole, s lijeve strane puta, osamljeni stećak u obliku sljemenjaka, većih dimenzija. Spomenik je razbijen a na jednoj sačuvanoj strani vidi se prikaz ruke sa štitom.

Nekropola stećaka Tuholj 2, Tuholj - na putu za Kladanj, uz staru tursku kaldrmu, raspoređeni su na 3 mjesta, skupina sa 10 stećaka (5 sljemenjaka i 5 stubova). Ukrašena su 3 sljemenjaka i 1 stub sa ukrasnim motivima: spiralice, stilizovano stablo i friz od niza trouglova.

Nekropola stećaka Vagani 1, Kladanj - nekropola sa 6 stećaka u obliku sanduka, orijentacije zapad-istok, bez ukrasa.

Nekropola stećaka Vagani 2, Kladanj - na brijegu Vagani, nedaleko od nekropole Vagani 1, nalaze se 4 stećka u obliku stubova, orijentirani po pravcu zapad-istok u nizu. Jedan stećak ukrašen motivima polumjeseca i jabuke.

Nekropola stećaka Vijenac, Gojakovići - na brdu pokraj starog pješačkog puta, nalazi se nekropola sa 15 stećaka: 4 ploče, 2 sanduka, 1 sljemenjak, 5 stubova i 3 amorfna sanduka, orijentacije zapad-istok u nizovima.

Nekropola stećaka Zmajevac, Kovačići - nekropola sa 12 stećaka u obliku sljemenjaka orijentacije zapad-istok u nizu. Jedan primjerak je ukrašen motivima polumjeseca i sunca. Oko 500 m južno od nekropole na lokalitetu Krš nalazio se kamenolom za stećke.

Nekropola stećaka lok. Djevojka, zaseok Brgovine, Noćajevići - nekropola sa 27 stećaka (21 sljemenjak i 6 stubova), orijentacije zapad-istok. Jedan stub je ukrašen motivom krsta. Lokalitet je dobio ime po tome što ovaj spomenik svojim oblikom podsjeća na kip djevojke.

Nekropola stećaka Gvozdenci - ispod brda Brgule, na ulazu u selo, nekropola sa 28 stećaka (3 sanduka, 15 sljemenjaka i 10 stubova), orijentacije zapad-istok. Dva stuba su ukrašeni motivima polumjeseca, krsta i stilizovane ljudske figure.

Dva osamljena stećka lok. Mramor, Kovačići - 2 osamljena stećka u obliku sljemenjaka, orijentacije sjeveroistok-jugozapad, ukrašeni ukrasnim motivima: spiralni zavoji, tordirane vrpce, srp i ruka sa sjekiricom.

Osamljeni stećak, Tarevo - u blizini Stupara, osamljeni stećak (stub), bez ukrasa.

Nekropola stećaka Osica, Tuholj - nekropola od 6 bogato dekoriranih stećaka različite orijentacije. Jedan ima natpis na bosančici.

Srednjovjekovna nekropola Nabojine /Mramorje/, Pelemiši - u selu Pelemiši na lokalitetu Nabojine, pokraj ceste, nalazi se nekropola sa 22 stećka: 18 sljemenjaka i 4 stuba orijentirani po obadva glavna pravca. Tri sljemenjaka ukrašena ukrasnim motivima: s spirala, biljna stilizacija sa spiralama, grozdovima i rozetama, polumjesec i mač. Niski sljemenjak sa spiralnim ukrasima na svim uspravnim stranama prenesen je u Zemaljski muzej u Sarajevu.

Srednjovjekovni spomenici Pelemiši 1, Pelemiši - na livadi, nekropolica sa 3 stećka (2 ploče i 1 stub), bez ukrasa.

Srednjovjekovno groblje Pelemiši 2, Pelemiši - uz novije pravoslavno groblje, nekropola sa 5 stećaka u obliku sljemenjaka sa postoljima, orijentacije zapad-istok. Jedan primjerak je ukrašen na bočnoj strani sa više spirala u neuobičajenom poretku.

Srednjovjekovna nekropola Turalići, Turalići (na granici entiteta)– u srednjovjekovnoj nekropoli sačuvano 45 stećaka u obliku sanduka i sarkofaga orijentiranih zapad-istok i sjever-jug datirani u kasni srednji vijek.

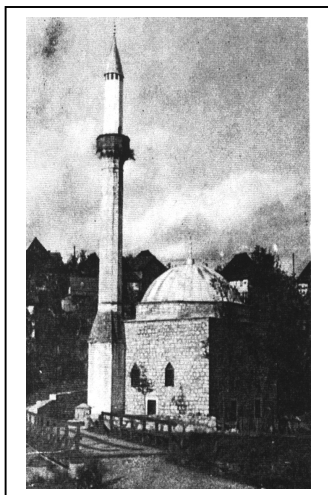
Srednjovjekovna nekropola Gradašnica (Radašnica), Podgajevi - nekropola sa 13 stećaka u obliku sarkofaga i stela od kojih su 2 ukrašena linearnim geometrijskim ornamentima i kanelurama datirani u kasni srednji vijek.

Ostali spomenici iz ovog perioda su:

Srednjovjekovna nekropola Mramorje, Brgule
Srednjovjekovna nekropola Mramorje 2, Brgule
Srednjovjekovna nekropola Mramorje 3, Brgule
Srednjovjekovna nekropola Vlahovo groblje
Dva usamljena stećka Mramorje, Jelačići
Nekropola stećaka Toliše, Jelačići
Nekropola stećaka Mramor, Kladanj
Usamljeni stećak Ujča, Kladanj
Dva usamljena stećka Park, Kladanj
Usamljeni stećak Skračće, Konjevići
Usamljeni stećak Mramor 1, Mladovo
Dva usamljena stećak Mramor 2, Mladovo
Nekropola stećaka Mramorje, Mladovo
Nekropola stećaka Mekota, Mladovo
Usamljeni stećak Put, Mladovo
Nekropola stećaka Obrnjica, Mladovo
Nekropola stećaka Kadino Brdo, Mladovo
Nekropola stećaka Do, Noćajevići
Dva usamljena stećka Gornja Luka, Obrčevac
Usamljeni stećak Obrčevac, Obrčevac

Nekropola stećaka Kadino Brdo, Mladovo
Srednjovjekovna nekropola Draževići
Nekropola stećaka Šupljača, Gojsalići
Nekropola stećaka Djevojka, Jelačići
Dva usamljena stećka Obrčevac,
Nekropola stećaka Obrtnja, Olovci
Nekropola stećaka Obrtnja 2, Olovci
Nekropola stećaka Mramor, Plahovići
Nekropola stećaka Obori 1, Pepići
Nekropola stećaka Obori 2, Pepići
Usamljenistećak Staro groblje, Prijanovići
Dva usamljena stećka Vardenica, Starić
Nekropola stećaka Lanište, Starić
Nekropola stećaka Most, Suljići
Nekropola stećaka Orašak, Tarevo
Nekropola stećaka Podafti, Tuholj
Nekropola stećaka Mramorje, Tuholj
Nekropola stećaka Karaula, Tuholj
Nekropola stećaka Vina, Vranovići
Nekropola stećaka Bliznić, Pelemiši

Osmanski period

Kuršumlija ili Hadži Bali - begova džamija sa Hadži Đurđihan – hanuminom česmom - džamiju podigao Hadži Bali-beg u drugoj polovini 16. stoljeća. Dobila je ime po olovnom pokrivaču (tur.kurusum-olovo). Građena je od kamena, obnovljena 1959.g. a 1997. godine sanirana oštećenja od ratnih dejstava 1992-1995.

Uz džamiju se nalazi manje mezarje i Hadži Đurđihan - Hanumina česma (uz džamijski zid) iz osmanskog perioda, (16. ili prva polovina 17. stoljeća). Zaštićena od strane Komisije za nacionalne spomenike BiH.

Muslimansko groblje Mramor, Mladovo - 500 metara sjeverno od nekropole stećaka Mladovo, nalazi se nekoliko starih nišana od kojih jedan ima ukras sablje.

Ostali spomenici iz ovog perioda su:

<i>Muslimansko groblje Luke, Brlošci</i>	<i>Muslimansko groblje Draževići Gojakovići</i>
<i>Muslimansko groblje Tabine njive,</i>	<i>Usamljeni nišan Crkvište, Kladanj</i>
<i>Usamljeni nišan, Kladanj. Ul. 29. novembar 21.</i>	
<i>Muslimansko groblje Mehtef džamija,</i>	<i>Usamljeni nišan Dervišagića groblje,</i>
<i>Muslimansko groblje Noćajevići,</i>	<i>Muslimansko groblje Groblje, Ravne</i>
<i>Muslimansko groblje Stuparski krš, Stupari</i>	<i>Pravoslavno groblje Konjevići, Konjevići</i>
<i>Turbe, Kladanj</i>	<i>Džamija, Tarevo</i>
<i>Džamija, Tuholj</i>	<i>Džamija, Noćajevići</i>
<i>Konak (zgrada Općine), Kladanj</i>	<i>Vodenica, Brateljevići</i>
<i>Vodenica, Gojkovići</i>	<i>Vodenica, Goletići</i>
<i>Vodenica, Mlin-Kladanj</i>	<i>Vodenica, Kladanj</i>
<i>Vodenica, Kladanj</i>	<i>Vodenica, Kladanj</i>
<i>Vodenica, Obrčevac</i>	<i>Vodenica, Obrčevac</i>
<i>Vodenica, Starič</i>	<i>Kuća nad magazom, Ul. J. Jovanovića br.20., Kladanj</i>
<i>Vodenica, Starič</i>	<i>Kuća nad magazom, Pepići, Dopasci</i>
<i>Vodenica, Starič</i>	<i>Kuća nad magazom, Olovci</i>
<i>Vodenica, Vranovići</i>	<i>Kuća nad magazom, Pelemiši</i>
<i>Drvena kuća, Vranovići</i>	<i>Zanatski centar, Kladanj</i>

Austrougarski period

<i>Općina (SIZ za stambeno-komunalnu Oblast), Kladanj</i>	
<i>Zgrada bivšeg zatvora, Kladanj</i>	<i>Stambeni objekat, ul.M Tita 26 Klada</i>
<i>Stara bolnica, Kladanj</i>	<i>Pošta (bivša škola), Kladanj</i>
<i>Stambeni objekat ul. Borisa Kidriča, Kladanj</i>	

Ostalo

Spomen-obilježje poginulim borcima i ŽFT, Starić.
Spomen-grobnica poginulim borcima 6. Istočnobosanske brigade, Miljkovac. Konjuh (Kladanj ili Vlasenica)

LUKAVAC

Srednjovjekovni period

Nekropola stećaka Mramor, Gornja Brijesnica - oko 2 km jugozapadno od sela Gornja Brijesnica, nekropola sa 15 stećaka (14 sanduka i 1 stub), orijentacija različita, bez ukrasa i natpisa, kasni srednji vijek.

Prahistorijska gradina i srednjovjekovno utvrđenje Gradina, Stupari - oko 1 km sjeverno od puta Stupari – Vasiljevci. Pripada neolitu i kasnom bronzanom dobu.

Osmanski period

Džamija u Poljicama - drvena džamija osnivača Mustafe-paše, podignuta 1804. godine, vrijedan arhitektonski objekat, rezultat domaće tradicije građenja u drvetu. Imala je četverovodan krov, sa originalnim pokrovom-šindrom, kasnije zamijenjen industrijskim crijepom i drvenom munarom.

Austrougarski period

Industrijski arhitektonski ansambl sa predmetima tehničke kulture – Tvornica Sode Lukavac, - Gustav van Tempelhoff, upravo na mjestu sadašnje Fabrike i Lukavca, na pustom prostoru zvanom "Bare", započinje izgradnju "Prve bosanske tvornice amonijačne sode". Ovaj industrijski kompleks iz austro-ugarskog perioda sačuvan je u svom izvornom stanju sa starom tehnologijom bivše Tvornice „Solvay”.

Zgrada Direktora Mülera, Lukavac, projektant

Rudolf Lubynski

Pravoslavna crkva u Puračiću - sadrži vrijednu kolekciju ikona iz 19 stoljeća.

TUZLA

Prahistorijski period

Prahistorijska nekropola Srebro, Solina, Tuzla - na obali rijeke Soline, pored puta Tuzla – Šibošnica; oštećena. Sahrinjavanje je skeletno, a otkriveni grobovi se datiraju u period mlađeg gvođenog doba.

Prahistorijska gradina i prahistorijska nekropola Gradovrh, Solina, Tuzla - locirana na brdu a prahistorijska nekropola na jednoj od padina. Na gradini je kasnije izgrađen franjevački samostan. Nakon revizionih iskopavanja otkriveni nalazi ukazuju da je gradina osnovana u kasno bronzano doba i da je trajala i tokom željeznog doba.

Neolitsko naselje Donja Tuzla, Tuzla - naselje iz doba mlađe vinčanske kulturne grupe smješteno je u starom centru Tuzle (stari trg s okolinom). Otkriveno zahvaljujući slučajnim nalazima prilikom građevinskih radova

Neolitsko naselje gradinskog tipa Grad, Gornja Tuzla - na lijevoj obali Janje, na vrhu omanjeg brda, naselje gradinskog tipa.

Prahistorijsko naselje Gornja Tuzla 1, Gornja Tuzla - naselje iz neolita, eneolita i bronzanog doba, locirano na desnoj obali Jale u samoj Gornjoj Tuzli.

Prahistorijsko naselje Solina, Tuzla, pored puta Tuzla – Solina, bronzano doba.

Prahistorijsko naselje Drakčanska Meraja, Gornja Tuzla - prahistorijsko naselje pripada završnoj fazi neolitske vinčanske kulture.

Srednjovjekovni period

Usamljeni stećak, Rasovac - na lokalitetu Plane, usamljeni stećak sa motivom krampa jedinstvenim u BiH. Motiv asocira na srednjovjekovno rudarenje.

Nekropola stećaka Husino - na lokalitetu Orašje nalaze se tri stećka. Na jednom je motiv dvije ljudske šake koje drže križ, a oko križa kružnica koja simbolizira sunce. Po narodnom predanju se zove i „Svatovsko groblje”, mjesto na kojem su se sukobili svatovi i pored kojeg prolazi tzv. „kaurski put”.

Nekropola stećaka Kaursko groblje, Mramor - pokraj željezničke pruge, osamljen sljemenjak velikih dimenzija, vrlo dobro klesan, orijentacije zapad-istok, nema ukrasa.

Srednjovjekovni nadgrobni spomenik Potkušnica (Brdo), Tetima - osamljen stećak u obliku sanduka, orijentacije sjever-jug. Potpuno je zasut zemljom te se ne vide ukrasi.

Nekropola stećaka Zanaga, Tetima - osamljen stećak u obliku ploče orijentacije sjever-jug, bez ukrasa.

Nekropola stećaka Dokanj (Katol. groblje) – uz savremeno rimokatoličko groblje sela Dokanj i Martinovići, nekropola sa 23 stećka (6 sljemenjaka i 17 stubova) i nekoliko amorfnih komada. Kamen je slabijeg kvaliteta, obrada slaba, orijentacije zapad-istok. Ukrašeno je 7 primjeraka, (4 sljemenjaka i 3 stuba). Njihovi ukrasni motivi su: krst, polumjesec, jabuka i ruka sa makazama.

Nekropola stećaka Donje Petrovice - pokraj puta ka Zvorniku, 2 osamljena stećka u obliku sljemenjaka. Obrada i orijentacija nisu poznate. Spomenici nemaju ukrasa.

Nekropola stećaka Mramorje, Kovačica - nekropola sa 7 stećaka (4 sanduka i 3 sljemenjaka). Tu ima i nekoliko fragmenata stećaka. Obrada dobra, danas su prilično oštećeni i utonuli, orijentacija sjeverozapad-jugoistok. Ukrašena su 3 sljemenjaka sa ukrasnim motivima (paralelna rebra i plastične vrpce sredinom uspravnih strna).

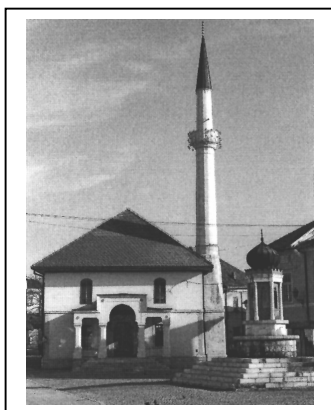
Nekropola stećaka Okučnica, Husino - srednjovjekovno groblje. Sačuvana 3 stećka, 2 sa ukrasom, kasni srednji vijek.

Nekropola stećaka Stare kuće, Donje Breške - kod zaseoka Nikolići, nekropola sa 15 stećaka u obliku stubova. Spomenici su dobro klesani, danas su uglavnom plegli. Orijentacija zapad-istok. Ukrašena su 3 primjerka sa motivima: krst, jabuka, spirala, dvostruka spirala, luk, polumjesec, sjekirica, sablja i više paralelnih linija na krovu.

Srednjovjekovno utvrđenje Srebrenik, Gornji Srebrenik - odbrambeni objekat iz srednjeg vijeka smješten na planini Majevidici, pripadao župi Usora. Prvi put se spominje u prvoj polovini 14. vijeka. Osvojili su ga Mađari za vrijeme kralja Sigismunda 1393. godine. Mađarska posada je bila sve do 1430. godine, a 1520. zauzimaju ga Osmanlije. Godine 1701. ulazi u sastav gradačačke kapetanije. Ono što je danas ostalo su uglavnom ostaci iz osmanskog perioda osim najsjevernije kule koja potiče iz srednjeg vijeka.

Prahistorijska gradina i srednjovjekovno utvrđenje Krešića Gradina, Par Selo Gornje, Krešići

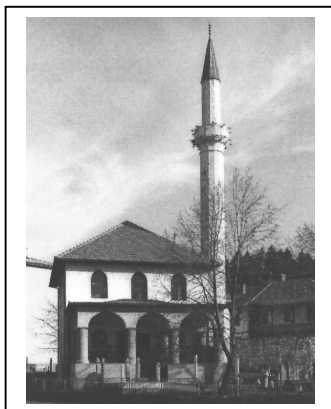
Osmanski period

Turbe u Čanićima - iznad potoka Bijele situirano je Šehidsko turbe. U turbetu je ukopan Šejh Hasan-efendija. Datira iz osmanskog perioda. Kvadratne osnove je i jednostavne građe.

Hadži Hasanova ili Čaršijska džamija - nalazi se u centru čaršije u Donjoj Tuzli. Pretpostavlja se da je građena u periodu 1548-1600. godine, a da joj je osnivač bio Hadži Hasan po kome je i dobila ime. Temeljito je obnovljena 1874. godine nakon požara 1871.g.kada je do temelja stradala. Ima četverovodan krov, kamenu munaru, a sa svih

strana je okružena ulicama. oduzeta peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika.

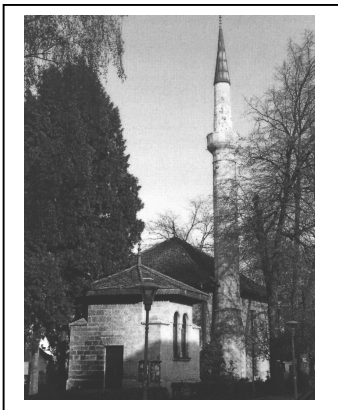
Jalska ili Hafiz-hanumina ili Kizler - Djevojačka džamija – u Donjoj Tuzli. Prvi put se spominje u 16. vijeku. Nije poznato ko je izgradio džamiju, ime Jalska dobila je po rječici Jali kraj koje se nalazi. Hafiz-hanuma Tuzlić obnovila je džamiju 1890. godine, pa dobija po njoj ime. Radove te godine izvode talijanski graditelji. Prilikom rušenja munare obilježili su svaki kamen da bi ga tačno vratili na svoje mjesto, što se i danas primjenjuje pa se može reći da je ova džamija prvi objekat u BiH saniran po konzervatorskim propisima. Zidana je od kamena, kvadratnog oblika sa natkrivenim trijemom, pokrivena četverovodnim krovom. Munara je kamena. Uz nju je sačuvano manje groblje sa nekoliko nišana. Nalazi se na Privremenoj listi Komisije za nacionalne spomenike BiH.

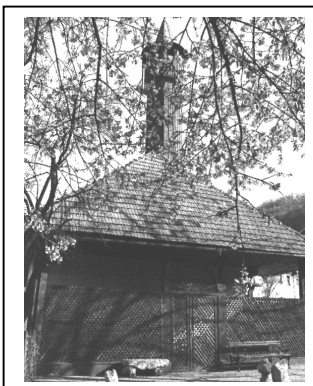
Husein - Čauša ili Džindijska džamija – u Donjoj Tuzli. Njen osnivač je Mustafa džindija (druga polovina 16.st.).1701. se naziva Husein Čauša, te se pretpostavlja da ju je renovirao neki Čauš Husein, ali mahala nije promijenila ime. Značajan je objekat narodne arhitekture i predstavlja tipičnu formu tradicionalne arhitekture sa visokim stilskim izrazom. Iz četverovodnog krova izlazi drvena munara osmougaonog presjeka sa malo proširenim zatvorenim šerefetom. Kako se džamija nalazi

u području intenzivnog slijeganja tla više puta je obnavljana sačuvavši svoju autentičnost. Oko džamije se nalazi dosta prostran harem. Ovakav objekat po svojoj starini i arhitekturi treba sačuvati i sanirati. Trenutno se nalazi na Privremenoj listi Komisije za nacionalne spomenike.

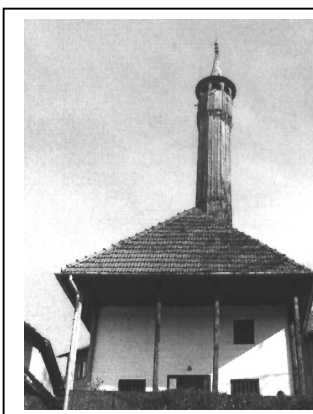
Turalibegova ili Poljska džamija sa grebljem i turbetom - nalazi se nedaleko od bivše željezničke stanice u Tuzli. Osnivač džamije je Turali-beg koji ju je podigao 1572. godine što je vidljivo iz natpisa nad ulaznim vratima. Nazvana je „Poljska” jer je na ovom mjestu nekada bilo polje. Objekat ima kvadratnu osnovu, izgrađen je od kamena, sa krovom na četiri vode i pokrovom od crijepa. Munara je osmerokutna izgrađena od kamenih blokova. Uz džamiju je dosta prostran harem. Kao graditeljska cjelina u čijem sklopu se nalazi greblje i turbe. Proglašena je nacionalnim spomenikom BiH.

Kameno turbe uz Turalibegovu džamiju – nalazi se pored džamije i nema nikakvog kronograma niti natpisa na nišanima. Turbe je kvadratne osnove izgrađeno od tesanog kamena sa osmougaonim krovom na čijem vrhu je alem. Podignuto je poslije 1572. godine. Kameno turbe proglašeno nacionalnim spomenikom BiH.

Kethode–Arapčica ili Donje Brdo ili džamija Osmana Ćehaje –na lijevoj obali rijeke Jale, izgrađena u drugoj pol.16 st. Mještani je zovu i Arapčica, vjerojatno po Osman Ćehaji (kethoda) koji je porijeklom bio iz Arabije ili je njen imam bio Arap. U osnovi je pravougaona sa četverovodnim krovom, drvenom munarom, a ispred je ulazni trijem. Pretpostavka je da je uslijed razvoja mahale od mesdžida pretvorena u džamiju. Prilikom rekonstrukcije mesdžida na četverovodni krov je dograđena drvena munara. Ispred džamije je ograđeno dvorište, sa nekoliko kamenih nišana bez natpisa. Podnesena je peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika BiH.

Mejdanska ili Vaiz Ali-efendije džamija, Donja Tuzla - na lijevoj strani Jale, džamija je prvobitno izgrađena kao mesdžid poslije 1548. a prije 1644. godine. Njen osnivač bio je Dželali Vaiz Mehmed-efendija. Danas je džamija sa četverovodnim krovom sa ulaznim drvenim trijemom i drvenom munarom jednostavnog oblika i visine oko 8 m. Za ovu džamiju je podnesena peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika.

Bijela ili Sagrdžijina džamija – nalazi se uz samu rijeku Jalu u Gornjoj Tuzli. Nastala je vjerojatno u drugoj polovini 16. vijeka na mjestu ranijeg Hajrudinog

mesdžida. Nije poznato ime njenog osnivača. Po sačuvanom natpisu nad ulazom saznajemo da ju je 1891. godine obnovio Hadži Husein-beg Zaimović. Arhitektonski je najvredniji objekat jer je sačuvana u autohtonom obliku. Kvadratne je osnove, sa trijemom i vitkom kamenom munarom i lijepo izvedenim kamenim stubovima u njezinom trijemu. Bijela džamija se nalazi na Privremenoj listi Komisije za nacionalne spomenike.

Hadži Iskenderova ili Čaršijska džamija - najstarija je džamija u Gornjoj Tuzli, pa je još zovu Stara ili Atik džamija. Džamija je sagrađena u osmanskome periodu. Pretpostavlja se da je izgrađena prije 1544. godine. Ima kvadratnu osnovu, četvorovodni krov, zatvoreni ulazni trijem, a prilikom obnavljanja 1971. godine umjesto dotadašnje drvene izgrađena je betonska munara. Za ovu džamiju podnesena peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika.

Zgradačka ili Amila Alije džamija – nalazi se u Gornjoj Tuzli i izgrađena je poslije 1533. godine. Prvobitno je bila mesdžid Amila Alije. Ima kvadratnu osnovu, četvorovodni krov sa jednostavnom drvenom munarom i pokriveni ulazni trijem. Za ovu džamiju podnesena peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika BiH.

Potok ili hadži Bajazidova džamija, Gornjoj Tuzli - izgrađena je u drugoj polovini 16. vijeka. Džamija ima četvorovodan krov, kvadratnu osnovu, zatvoreni nadograđeni trijem i jednostavnu drvenu munaru. Za ovu džamiju je podnesena peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika BiH.

Potur ili Hadži Husejinova džamija – na desnoj obali Jale Izgrađena je u 16. vijeku, a osnivač joj je bio Hadži Husejin. Kvadratne je osnove sa drvenom munarom. Za ovu džamiju je podnesena peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika BiH.

Muslimansko groblje, Lipnica Donja - Šehidsko groblje u kojem su po svemu sudeći pokopani pripadnici turske vojske. Nije aktivan, a najveći dio nadgrobnika je utonuo i bez natpisa. Jedan nišan je sa motivom drške bodeža.

Jevrejsko groblje, Tuzla - jedno od rijetkih jevrejskih grobalja u Bosni i Hercegovini. U groblju su pokopani i privremeni stanovnici jevreji koji su stigli sa austrougarskom okupacijom koje je smrt zatekla u Tuzli.

Bugilovića kuća, Gornja Tuzla - ova spratna kuća sa prepustom, orijentalnog tipa građena je prije 200 godina. Vrijednost ove kuće su i sačuvani stari mobilijar orijentalnog stila kao i predmeti za kućnu upotrebu. Objekat predstavlja integralnu spomeničku cjelinu visoke vrijednosti.

Iz ovog perioda treba istaknuti i slijedeće objekte i spomenike:

Šehidski nišani, Dragunja Donja
Pravoslavno groblje, Čalkovići Gornji
Katoličko groblje, Lipnica Gornja
Katoličko groblje, Par Selo Donje,
Kućni grob, Rapače,
Vodenica, Kovačevo Selo,
Vodenica, Dokanj,
Vodenica, Cviljevina
Vodenica, Donja Obodnica
Vodenica, Pasci Donji
Stambeni objekat, Gornja Tuzla
Stambeni objekat, Husino

Pravoslavno groblje, Tuzla
Katoličko groblje, Dokanj
Katoličko groblje, Husino
Katoličko groblje, Svojtina
Vodenica, Požarnica
Vodenica, Breške.
Vodenica, Kosci
Vodenica, Kovačica
Vodenica, Lipnica Gornja
Vodenica, Mihatovići,
Stambeni objekat, Ljepunice
Stambeni objekat, Donja Lipnica

Begića kuća, Tuzla

*Hadžimehmedovića kuća sa istakom, Gornja Tuzla,
Stambeni objekat u Ulici M. Matije Gupca 32., Tuzla*

Stambeni objekat u Ulici M. Šerbića 7., Tuzla

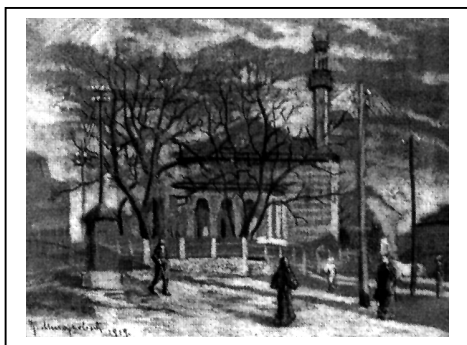
Stambeni objekat u Ulici V. Vlahovića 55, Tuzla

Stambeni objekat u Ulici Bosanska 50, Gornja Tuzla

Stambeni objekat u Ulici A. Saračevića 137, Gornja Tuzla

Barutana, Gradina

Magaza, Gornja Tuzla,

Austrougarski period

Behram-begova ili Šarena ili Atik džamija - prvobitna džamija nazvana Atik (Stara) džamija u Donjoj Tuzli nastala je u periodu od 1533-1548. godine, izgorjela u požaru 1871. godine. Na istom mjestu izgrađena je 1888. godine nova u pseudomaurskom stilu po projektu Franca Mihanovića. Ponovo je obnovljena 1895. godine u maurskom stilu po projektu Franca Kurila sa

karakteristikama austro-ugarsko perioda. Zbog svog izgleda nazvana je Šarena džamija, a nosi ime i po svom legatoru Behram-begu. Džamija sam harem je osigurana potpornim zidom od kamena. Podnesena peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika. Behram-begova medresa U neposrednoj blizini Behram-begove džamije nalazila se Behram-begova medresa. Tačno vrijeme izgradnje nije poznato osim da je izgrađena poslije džamije. Danas je ostao sačuvan njen ulazni portal.

Kapela (svetište) Gospe Lipničke, Lipnica Srednja - kapela datira s kraja 17. vijeka gdje je bilo staro molitvište. U njemu se nalazi stara slika Gospina iz Gradovrškog samostana. Objekat je neophodno restaurirati. Podnesena peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika.

Katolička crkva „Uznesenja Gospina”, Breške - sagrađena 1890. godine u standardnom stilu u doba austro-ugarske. Detaljno je sanirana 1962. a 1988. izvršena restauracija sakralnog prostora savremenim umjetničkim izrazom.

Katolička crkva, Morančani - 1913.god. izgrađena je crkva posvećena sv. Jurju. Temeljito je popravljana 1964. Danas se nalazi u veoma lošem stanju.

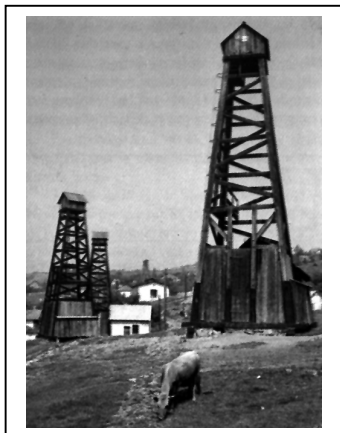
Okružna Pošta (Narodna biblioteka) – danas Narodna biblioteka izgrađena je 1909. godine po projektu Giordania u duhu istoricizma i predstavlja jedan od najznačajnijih objekata iz austrougarskog perioda.

Poslovni objekat (Elektrotehnički fakultet) Tuzla - objekat izgrađen prvih godina prošlog vijeka u stilu istoricizma po projektu Giordanija. Objekat je sačuvao svoju autentičnost i namjenu.

Poslovni objekat (Bolnica Kreka), Tuzla - u austrougarskom periodu, pored ostalih javnih ustanova, izgrađena je manja bolnica i ambulanta u Kreki za liječenje radnika i njihovih porodica 1885.

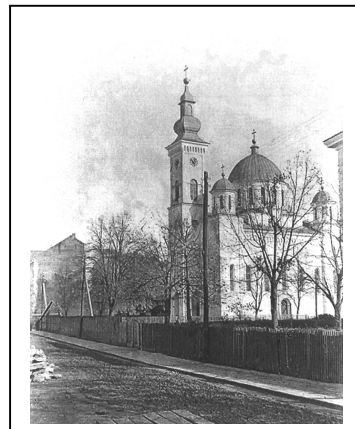
Poslovni objekat (Kino Centar), Tuzla – objekat je izgrađen 1912. godine po projektu ing. N. Mitrovića u stilu istoricizma. U ovoj zgradi je 1949. godine Narodno pozorište dalo prvu predstavu.

Poslovni objekat (Grafičar), Tuzla, Ul. Tita 16 - uglovna trokatnica ranije se, po vlasniku, zvala Šusterova palata izgrađena je u stilu istoricizma.

Slani bunari, Tuzla

Slani bunari su simbol razvoja Tuzle. Tu se crpi slana voda na oko 100 m iz dubine zemlje a cijevima transportuje u industrijske pogone „Polihem”-a, „Solane” i „Fabrike sode Lukavac”. 1909/1910.g.

Saborna crkva Uspenja Presvete Bogorodice – izgrađena 1882. god. vizantijski stil sa elementima neobaroka i centralnom kupolom nad molitvenim prostorm. Proj. arh. Anton Linardović.

Episkopski dvorac (Mitropolitova palata – Vladičin dvor) - Godine 1910. odlučeno je da se gradi Vladičin dvor čiju je izgradnju novčano pomagala Zemaljska vlada. Objekat je izgrađen u pseudoklasicističkom stilu sa stilskim odlikama secesije. Značajan je i po zbirci vrijednih pokretnih sakralnih dobara kulturno-historijskog naslijeđa.

Barutana (ostaci), Gornja Tuzla - Sagrađena je u 17. vijeku kao utvrda, a u austrougarskom periodu služila kao depo za barut. Danas Barutana ne postoji, ali postoje ostaci u kamenu kojim je građena.

Most sa kipovima, Tuzla – ovaj most se nalazi u centru grada, na rijeci Jali. Titane je izradio vajar Franjo Leder.

Iz ovog perioda su i slijedeći spomenici i objekti:

Kapela Sv. Ante, Gornja Grabovica,
Kapela Sv. Ante, Dragunja Donja
Pravoslavna crkva, Kovačevo selo.
Stambeni objekat (Hastahana), Tuzla
Poslovni objekat u Ul. M. Gupca 4, Tuzla
Poslovni objekat u Ul. Nikole Tesle 9., Tuzla
Portal Medrese, Tuzla, Na Skveru
Stambeni objekat, Tuzla, Ul. M. Gupca 44
Poslovni objekat u Ul. 1. maja 1., Tuzla
Stambeni objekat u Ul. M. Tita 15., Tuzla
Stambeni objekat u Ul. M. Gupca 38, Tuzla
Stambeno-poslovni objekt u Ul. B. Adžije 5, Tuzla
Stambeni objekat u Ul. V. Vlahovića 5, Tuzla
Stambeno-poslovni objekat u Ul. N. Tesle bb., Tuzla
Poslovni objekat u Ul. Dr. M. Stojanovića 5., Tuzla
Stambeni objekat u Ul. M. Šerbića 7, Tuzla
Stambeni objekat u Ul. M. Tita 41., Tuzla

Kapela na katoličkom groblju, Ljepunice
Mađarsko groblje, Dragunja Donja.
Franjevački samostan, Solina -Gladovrh, Tuzla.
Stambeni objekat (Pozorište), Tuzla
Zgrada Filijale Zemaljske banke, Tuzla

Stambeno-poslovni objekat na uglu M. Tita i N. Tesle, Tuzla
Stambeno-poslovni objekat u Ul. N. Tesle 23., Tuzla
Stambeno-poslovni objekat u Ul. L. Bankera 2., Tuzla
Stambeno-poslovni objekat u Ul. M. Tita 9., Tuzla
Stambeni objekat, Tuzla, Ul. M. Gupca 32
Stambeni objekat (Kuća Čalića), Tuzla, Ul. 17. septembra 12.
Stambeno-poslovni objekat u Ul. Ozrenskog odreda 6., Tuzla
Poslovni objekat (KK Sloboda) na uglu N. Tesle i M. Tita, Tuzla
Poslovni objekat (Vila Matilda) u Ul. M. Tita 37. Tuzla – pretvorena u biološku zbirku.
Stambeno-poslovni objekat (Vila Pašić) u Ul. V. Vlahovića 9., Tuzla
Stambeno-poslovni objekat u Ul. Tuzlanskog odreda 26., Tuzla
Poslovni objekat u Šetalištu Slana Banja, Tuzla
Stara gradska čaršija, Tuzla
Gradsko jezgro, Tuzla

Ostalo

Spomen Husinskim rudarima, Husino – nalazi se na putu Tuzla – Olovo i puta koji vodi u Husino. Mjesto je vezano za događaje Husinske bune. Na ovom mjestu sahranjena su 32 rudara i seljana koji su 1920. godine pali u borbi protiv buržoazije kao i kosti 26 palih boraca u NOB-i iz Husinske čete.

Iz ovog perioda treba pomenuti i :

Spomen-grobnica streljanih revolucionara, Kreka
Partizansko spomen-groblje, Trnovac
Sjedište CK KPJ, Tuzla

TEOČAK

Srednjovjekovni period

Srednjovjekovno groblje Bjelovnice, Krstac Teočak - sačuvano 19 stećaka u obliku sanduka, sarkofaga i stele. Orijentirani zapad-istok i sjever-jug.

Nekropola stećaka, Sniježnica - srednjovjekovno groblje. Među stećcima je jedan ukrašeni sljemenik, a na drugom je natpis koji obavještava da na tom mjestu leži Veselko Golubović, i da je taj nadgrobni spomenik postavio jedan od njegovih sinova.

Srednjovjekovno utvrđenje, Teočak - uz rječicu Tavnju nalaze se ruševine srednjovjekovnog utvrđenog grada Teočaka sa svojim podgrađem Podteočakom (Sotto Teozosk). Prvi put se spominje 1433. god., a kao utvrđenje napušten je 1804. i 1833. god. Tvrđava je imala trostranu osnovu sa tri kule, a ispod zapadne se nalazila gradska kapija i stara džamija.

Osmanski period

Stara džamija ili Fetija sa grobljem i starom česmom – u Starom Teočaku ispod starog grada. Izgrađena je 1548. god. u doba Sultana Bajazida II. Ima četverovodan krov sa drvenom munarom, kvadratnu osnovu, pokrivena je crijepom. Uz džamiju je groblje locirano sa tri strane džamije i starog grada i datira iz perioda nastanka džamije, poslije 1548. godine. Na ulazu u groblje je kamena Stara česma koja također datira poslije 1548. godine. Za ovu džamiju podnesena je peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika BiH.

SAPNA

Antički period

Stara kuća, Sapna - manja rimska zgrada na platou 2 km udaljenom od Sapne.

Kasnoantički refugium „Gradina”, Sapna – sačuvani potezi slabo građenih zidova koji prema stručnoj analizi arheologa pripadaju kasnoantičkom refugiumu. Od ostataka materijalne kulture sporadično su pronađeni fragmenti grubo rađene tamno sive keramike. Lokalitet je datiran u vrijeme IV do VI vijeka Nove ere.

Srednjovjekovni period

Srednjovjekovno groblje Herići, Rastošnica - sačuvano 6 stećaka u obliku sanduka orijentiranih zapad-istok.

Srednjovjekovno groblje Krčevina, Rastošnica – sačuvano 10 stećaka u obliku sarkofaga, orijentiranih zapad-istok.

Srednjovjekovno groblje Mramor, Rastošnica - sačuvano 38 stećaka u obliku sanduka i stela, orijentiranih zapad-istok.

Nekropola stećaka Zagrobica, Sapna - 22 stećka (3 ploče, 12 sljemenjaka i 7 stubova) orijentacije po pravcu zapad-istok, bez ukrasa.

Srednjovjekovni nadgrobni spomenici Osrećak, Zaseok - sačuvana 2 stećka u obliku stele. Na jednoj ukras u vidu plastičnog rebra, na drugoj natpis.

Srednjovjekovni nadgrobni spomenici Vitnica, Vitnica - sačuvana dva stećka u obliku sanduka.

Nekropola stećaka Rastošnica - sačuvana 3 stećka. Jedan stećak sa ukrasom dužnog rebra cijelom dužinom spomenika, a na obje bočne strane po dvije „kamenice”.

Osmanski period

Muslimansko groblje, Cer-Sapna

Muslimansko groblje, Rastošnica

Pravoslavno groblje, Vitnica

Muslimansko groblje Krstac,

Pravoslavno groblje, Baljkovica, (na granici entiteta)

Muslimansko groblje, Međeđ

Muslimansko groblje, Nežuk

Džamija sa grobljem, Mahmutovići, Vitnica

Mahmutovići, Vitnica.

Austrougarski period

Kuća Stojanović Radislavke, Rastošnica

Vodenica Redovnička, Rastošnica

Vodenica Simić Tijane, Gornja

Vodenica Rebić Zdravka, Gornja

Kuća Seferović Nurije, Sapna

Vodenica Petrović Boška, Rastošnica

Baljkovica (na granici entiteta)

Baljkovica (na granici entiteta)

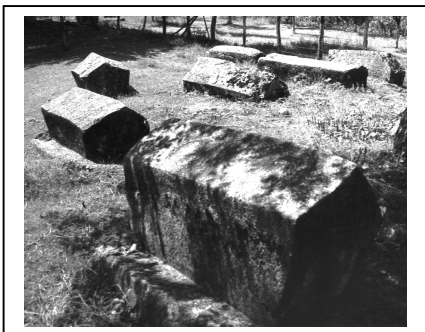
ŽIVINICE

Srednjovjekovni period

Rimsko utvrđenje i srednjovjekovna nekropola stećaka Gradina, Đurđevik - kod zaseoka Nevrenča, 4 stećka u obliku stubova, orijentacije zapad-istok.

Srednjovjekovna nekropola Djedina, Živinice - iznad rječica Radašnice i Gostilje nekropola sa 13 stećaka orijentacije zapad-istok i sjever-jug. Ukrašena su 3 primjerka sa motivima paralelna rebra, blago povijene linije, tordirana vrpca i zaobljeni okvir.

Srednjovjekovni nadgrobni spomenici Donja Višća, Živinice - u samom selu kraj osnovne škole i puta, nekropola sa 3 stećka, orijentacije zapad-istok bez ukrasa a oko 500 m putem ka Tuzli nalazi se nekropola sa 17 stećaka od kojih su 2 ukrašena motivima polumjeseca, dvostruke spirale i predstavom koplja.

Srednjovjekovna nekropola Jasik, Gračanica

U blizini džamije i muslimanskog groblja nalazi se nekropola sa 27 stećaka orijentacije zapad-istok od kojih je pet ukrašeno motivima polumjeseca, rozeta, krsta i dvostrukih spirala.

Srednjovjekovni nadgrobni spomenik Mramor (Molitvište), Brnjica - osamljeni stećak u obliku sljemenjaka orijentacije zapad-istok bez ukrasa.

Srednjovjekovna nekropola Mramorci, Lukavica - na njivi Palučak, nekropola sa 53 stećka orijentacije zapad-istok od kojih je 8 ukrašeno motivima poprečnog i vertikalnog rebra, polumjeseca, spirale, dvostruke spirale i niša poput arkade.

Srednjovjekovna nekropola Mramorje, Zukići - nekropola sa 27 stećaka orijentacije zapad-istok od kojih su 3 ukrašena motivima polumjeseca, predstavom štapa i stilizovane biljke sa spiralama.

Srednjovjekovno groblje Oborak, Đurđevik - pokraj autoceste, nekropola sa 6 stećaka od kojih je ukrašen jedan oboren stub originalnim motivima biljne stilizacije sa cvjetovima te viticom sa spiralnim zavojima na kojima vise grozdovi.

Srednjovjekovno groblje Omarak, Brnjica - nekropola sa 5 stećaka orijentacije zapad-istok i sjever-jug, ukrašena 2 stuba motivima polumjeseca, krsta i kruga.

Srednjovjekovno groblje Petarac, Donja Višća - sačuvano 26 stećaka u obliku sanduka, sarkofaga i stela.

Srednjovjekovna nekropola Repuh, Tupkovići, Živinice - pokraj puta za Gojčin, nekropola sa 26 stećaka orijentacije zapad-istok i jedan sjever-jug, svi bez ukrasa.

Srednjovjekovna nekropola Stupa, Đurđevik - kod osnovne škole, nekropola sa 15 stećaka orijentacije u oba glavna pravca, ukrašena dva sljemenjaka motivima polumjeseca, dvostrukom spiralom sa ljiljanom i viticom sa spiralama i žirom.

Srednjovjekovna nekropola Trijebnik (Kladovi), Đurđevik - desno od puta za Kladanj, nekropola sa 11 stećaka orijentacije zapad-istok od kojih su 4 sljemenjaka ukrašena motivima cik-cak vrpce, rozete, spirale, stilizovanog ljiljana i biljke sa grozdovima i spiralama.

Srednjovjekovni nadgrobni spomenici Vrpolje, Đurđevik - uz rječicu Oskovu nekropola sa 3 stećka, orijentacije zapad-istok od kojih je 1 sljemenjak ukrašen sa predstavom konja sa jahačem, a u natpisu se spominje Stojan Utulović. Nekropola ugrožena riječnim vodotokom.

Osmanski period

Džamija, selo D. Bašigovac - za ovu džamiju je podnesena je peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika BiH

Džamija, Đurđevik - za ovu džamiju je podnesena peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika.

Turbe, Suha - Drveno turbe.

Džamija, Gornja Lukavica - za ovu džamiju podnesena je peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika.

Džebarska džamija, Kuljani - za ovu džamiju podnesena peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje nacionalnog spomenika.

Džamija, Priluk - drvena džamija locirana je na brežuljku sela Priluk. U natpisu na zidu navodi se da su graditelji džamije Šejh Mustafa i Šejh Hasan. Izgrađena 1735-36. god., ostvarenje domaće tradicije građenja u drvetu, natkrivena četverovodnim krovom iz kog izlazi drveni minaret. Ispred je zatvoreni prostor – sofa pod zasebnim krovom. Originalni pokrov šindra, kasnije zamijenjen industrijskim crijepom. Obnovljena je 1963.g. i tom prilikom su prozori zamijenjeni većim što je poremetilo njen izgled. Uz džamiju je harem. Podnesena je peticija Komisiji za nacionalne spomenike kao prijedlog za proglašenje džamije nacionalnim spomenikom.

Groblje uz džamiju u Priluku - nastalo 1735-36. godine. Džamija je locirana centralno u groblju, gdje ima puno starih nišana od kamena pješčara, kao svjedoka njene starosti.

Muslimansko groblje „Čardak”, Kuljani - iz osmanskog perioda, primjećuje se više kamenih spomenika. Jedan od njih je u uspravnom stanju, visok 2,10 cm, širok 30 cm i završava se piramidalno. U blizini ovog stuba nalazi se fragment veoma masivnog nišana sa velikim i lijepim turbanom u gužve. Na ovom nišanu umjesto tariha ima isklesan buzdovan što ukazuje da je ovo nišan nekog ratnika.

SREBRENİK

Prahistorijski period

Orman grad, Hrgovi Gornji - prema rezultatima nesistematskih arheoloških istraživanja samo je Orman grad na lokalitetu Hrgovi Gornji identifikovan kao arheološki lokalitet iz prehistorije iz neposredne okoline današnjeg Srebrenika, gdje je ubicirano neolitsko ili eneolitsko naselje. Keramički nalazi nedovoljne su kvalitete te se vrlo teško mogu prepoznati neke osobenosti ovih nalaza.

Arheološko nalazište Zaketuša, proglašeno od strane komisije za zaštitu kulturno-historijskih spomenika nacionalnim spomenikom.

Srednjovjekovni period

Grad Srebrenik - na strmoj stijeni u Gornjem Srebreniku sačuvane su zidine srednjovjekovnog grada Srebrenika. Prvi put se spominje 1333. godine u povelji Stjepana II Kotromanića. Nakon dolaska osmanlija, srednjovjekovni grad Srebrenik postaje najjače tursko utvrđenje. Važnost Srebrenika je porasla tek kada su Osmanlije zauzeli veći dio Bosne 1463. godine. Ovim se završava historija

srednjovjekovnog grada Srebrenika i sam grad ulazi u jedno novo historijsko razdoblje koje traži poseban istraživački zahvat. U vremenskom intervalu od 1464.-1512. godine Srebrenik je sjedište Srebreničke banovine. Grad Srebrenik se nalazi pod zaštitom Komisije za nacionalne spomenike.

Usamljeni stećak Metljika, Čehaje – 3 km sjeverozapadno od današnjeg Srebrenika pronađen je usamljeni stećak u obliku sanduka. Pronađeni stećak nema nikakvih ukrasa i pripada kasnom srednjem vijeku.

Nekropola stećaka Mečava, Srebrenik - identifikovani su arheološki nalazi sa srednjovjekovnim grobljem, u kojem su sačuvana četiri stećka u obliku sanduka, orijentacije zapad-istok, pripadaju kasnom srednjem vijeku, bez ukrasa.

Ostalo

Pravoslavna crkva Sv. Petra i Pavla, Jasenica - sagrađena 1900. godine i predstavlja rijedak sakralni objekat.

Spomen-kosturnica, Srebrenik – spomen obilježje u urbanom dijelu Srebrenika u kojem se nalaze posmrtni ostaci boraca NOR-a sa ovog područja. Savremeno oblikovana grobnica sa reljefno izvedenim kompozicijama u bronzi autora D. Trifkovića.

16.2. Prirodno naslijeđe

Prirodno naslijeđe Tuzlanskog kantona čine već evidentirane kategorije prirodna područja i prirodne vrijednosti. Prostornim planom se utvrđuju slijedeći nivoi zaštite:

- opće mjere i ciljevi zaštite prirodnog naslijeđa koje se odnose na ukupno prirodno naslijeđe,
- posebne mjere zaštite koje se odnose na pojedine vrste prirodnog naslijeđa,
- mjere i postupci revitalizacije prirodnog naslijeđa,
- mjere pravne zaštite (zakonska legislativa: kantonalna, nacionalna, evropska i međunarodna).

16.2.1. Opće mjere i ciljevi zaštite

- Zaštita i očuvanje biološke različitosti i ekosistemske prirodne ravnoteže usklađene sa ljudskim djelovanjem,
- Utvrđivanje evidencija prirodnog naslijeđa u cilju praćenja stanja,
- Utvrđivanje mjera, sugestija, mišljenja, saglasnosti, ekspertiza, revizija i druge dokumentacije isključivo na bazi održivog korištenja prirodnog naslijeđa (minimalna oštećenja i narušavanja ravnoteže),
- Mjere sprječavanja svih štetnih antropogenih zahvata i poremećaja u prirodi,
- Mjere za očuvanje prirodnosti tla, čistoće vode, atmosfere, produkcije kisika i smanjenje efekata «staklene bašče» (zaštita ozonskog omotača), radi očuvanja klime,

- Interpolacija i dosljedna primjena zakonske legislative iz oblasti zaštite prirodnog naslijeđa i zaštite prirode u svim dokumentima i nivoima prostornog planiranja.

16.2.2. Posebne mjere zaštite prirodnog naslijeđa

Prirodna područja

Pejzaži i parkovi

- Kao posebna i osnovna mjera zaštite prirodnih područja utvrđuje se provođenje postupka geodetske reambulacije i kompletiranje katastarskih planova sa dobivenim podacima.
- izrada i donošenje pejzažne osnove Tuzlanskog kantona za obaveznim razvrstavanjem
- svih pejzažnih površina u tipove pejzaža temeljem kriterija (različitost prirodnog, graditeljskog i tradicijskog naslijeđa).

Radi važnosti pejzaža kao prostorno-prirodne i antropogene kategorije sveobuhvatnije mjere zaštite ove prirodne kategorije date su u posebnom poglavlju "Mjere zaštite pejzaža".

Prirodne vrijednosti

Hidrografija

- Određivanje zaštitnih zona za dobra prirodnog naslijeđa iz ove skupine, koja su naročito propisana Zakonom o zaštiti prirode, Zakonom o prostornom uređenju, Zakonom o vodama i Uredbom o kategorizaciji vodotoka,
- Mjere zaštite od onečišćenja i praćenje stanja onečišćenja voda,
- Mjere načelne zabrane pregrađivanja vodenih površina, isušivanja, zatrpavanja vodenih površina uključujući i močvarne dijelove, sve u slučajevima ugrožavanja prirodne izvornosti i biološke različitosti,
- Načelno se zabranjuju svi zahvati i radnje koji bi utjecali na smanjenje količine vode i izdašnosti izvorišta,
- Zabrana svih vrsta građenja u zaštitnoj zoni ovih dobara,
- Poduzimanje i svih drugih radnji oko zaštite ovih dobara na načelima Konvencije o zaštiti vlažnih staništa (Ramsarska konvencija).

Geomorfologija

- Mjere zaštite od oštećenja, uništenja ili odnošenja pećinskog nakita,
- Zabrana posjećivanja i svih drugih radnji vezanih za dobra ove vrste bez odobrenja subjekta koji njime upravlja, uključujući subjekte upravljanja po osnovu koncesije,
- Postavljanje zaštitnih željeznih ograda na svim pećinskim otvorima (radi malog broja i kulturnog značaja ovih dobara ova zaštitna mjera se utvrđuje kao preliminarna i hitna).

Flora i fauna

Integralni pristup zaštiti ovih vrijednosti prirodnog naslijeđa moguć je jedino zaštitom šumskih ekoloških sistema kao isključivih staništa ovoga dijela naslijeđa. U tome cilju potrebno je realizirati slijedeće postavke:

- stavljanje pod posebnu zaštitu prirodnih područja gdje su locirana ova prirodna dobra,
- pokretanje procedure na izmjeni i dopuni Zakona o šumama u skladu sa evropskim standardima iz ove oblasti, odnosno uvođenje certifikacije šuma,
- u svim šumama osigurati stalan procent starih i suhih stabala i stabala sa dupljama, radi očuvanja biološke različitosti, kao i ostavljanje manjih neposječenih površina kao refugijuma, sa istim ciljem.,
- zaštićena flora i fauna ne smije se sjeći, ubirati, ubijati, tj jedini način korištenja i prezentacije je njihovo fotografiranje.

Mjere zakonske zaštite

Mjere pravne zaštite sastoje se od tri nivoa zakonske i druge pravne legislative, a to su:

- nacionalni, odnosno federalni,
- evropski i
- međunarodni.

U nacionalnu skupinu ovih propisa spadaju :

- Zakon o zaštiti kulturno-historijskog naslijeđa,
- Zakon o zaštiti prirode,
- Supina zakona koji svojim pojedinim dijelovima regulišu pitanje zaštite prirodnog naslijeđa, a koji se mogu označiti kao komplementarni, kao što su :
  - Zakon o prostornom uređenju,
  - Zakon o građenju,
  - Zakon o šumama,
  - Zakon o vodama,
  - Zakon o lovstvu,
  - Zakon o koncesijama,
  - Zakon o rudarstvu,
  - Zakon o krivičnom postupku,.

Evropska legislativa se sastoji od dvije direktive i dvije regulative. Direktive se odnose na zaštitu prirodnih staništa i flore i faune koja ih nastanjuje, dok regulative ograničavaju uvoz i razmjenu zaštićene flore i faune unutar Evropske zajednice, i to su:

- Stanišna direktiva 92/43/EEC,
- Direktiva o pticama 79/409/EEC,
- Regulatorna EC/338/97,
- Regulatorna CITES.

U međunarodnu legislativu spadaju:

- Konvencija o očuvanju evropskog životinjskog svijeta i prirodnih staništa (Bern, 1979.),
- Konvencija o biološkoj raznovrsnosti (Rio, 1992.),
- Konvencija o zaštiti svjetskog kulturnog i prirodnog naslijeđa (Pariz, 1972.),
- Konvencija o očuvanju vlažnih staništa (Ramsar).

16.3. Revitalizacija i ekonomska valorizacija naslijeđa

16.3.1. Kulturno – historijsko naslijeđe

Kulturno-historijsko naslijeđe Tuzlanskog kantona je tokom rata 1992-1995. bilo značajno oštećeno, ali i zbog neodržavanja, i nebrige brojni objekti su došli u stanje devastacije. Do sada u Tuzlanskom kantonu najveći zahvati bili su na sahat-kulama u Gračanici i Gradačcu, zatim Bijeloj i Čaršijskoj džamiji u Tuzli, Srpsko-pravoslavnoj crkvi i Kapeli porodice Jovanović, zatim katoličkoj crkvi Sv. Marka i Mitropoliji, izvršeni su istraživački radovi te izrađen projekat za sanaciju i obnovu kompleksa Turali-begove džamije u Tuzli. Također su završeni sanacioni zahvati sa revitalizacijom na Kuli Husein-kapetana Gradašćevića u Gradačcu i kući porodice Gradašćević. Međutim, i dalje ostaje pitanje teškog stanja pojedinih historijskih cjelina, kao vrijednog i važnog dijela ukupnog fonda kulturnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, što zahtijeva prije svega temeljita istraživanja, zatim projekte sanacije koji poštuju kulturno-historijske vrijednosti kako samih zgrada tako i ambijenta. Ono što zabrinjava je da se u većem broju slučajeva u historijske ambijente unose sadržaji koji uzrokuju razbijanje njihove cjelovitosti. Sanacijskim zahvatima naselja i zgrada kulturnog značaja, te novim gradnjama u zaštićenim cjelinama, pristupa se gotovo u pravilu bez prethodnih studija i utvrđenih uslova, što uzrokuje pogrešna projektna rješenja i devastaciju najvrijednijih spomeničkih cjelina i objekata. Ova se pojava javlja u manjim, ali i u većim historijskim cjelinama (Kladanj, Gračanica, Čelić, Lukavac, Gradačac). Ovaj odnos uzrokuje ekonomsku, socijalnu i građevinsku degradaciju ovih naselja. Problem obnove je često pogrešan pristup obnovi, gdje je izvjestan broj objekata obnovom izgubio svoje kulturno-historijske vrijednosti. Opasnost se javlja naročito kod sakralnih objekata, pošto se ruše postojeći i plasiraju neka nova importovana rješenja, posebno ona koja svojim izgledom narušavaju ambijent i značajno mijenjaju identitet čitavog naselja (Gojsalići – Gračanica). U posebno teškom stanju je stambena arhitektura grada i sela, kao i arheološki lokaliteti koji su ubicirani, ali neistraženi, a što bi ovim planom morali biti fizički zaštićeni do stvorenih mogućnosti njihovog istraživanja i zaštite. Zbog toga se daje prijedlog da se izrade standardi za fizičku obnovu objekata kulturnog naslijeđa:

- da se izradi program preventivnih konzervatorsko-restauratorskih zahvata na graditeljskom naslijeđu u cilju zaustavljanja njihovog daljeg fizičkog uništavanja,
- da se ostvari saradnja na zaštiti kulturnih i prirodnih vrijednosti u okviru prostornog planiranja;
- da se izradi plan za sveobuhvatnu dugoročnu obnovu svih objekata graditeljskog naslijeđa po fazama, uz pomoć općinskih i kantonalnih službi sa finansijskim pokazateljima. Kod toga se mora osigurati aktivniji

angažman lokalnih zajednica u smislu planiranja i upravljanja ovim objektima;

- osigurati aktiviranje saradnje državnog i privatnog sektora, gdje se posebno naglašava aktiviranje privatnog sektora u smislu davanja koncesija na korištenje objekata kulturnog naslijeđa i njihove obnove,
- odrediti ulogu koju baština igra u stvaranju novih radnih mjesta uzimajući u obzir lokalni razvoj i sheme urbanog planiranja,
- formulirati kategorije kod odlučivanja državnih vlasti i privatnog sektora u smislu da se istakne dugoročna vrijednost investiranja u programe naslijeđa i činjenice da se profitabilnost u ovoj oblasti ne vrednuje samo u ekonomskom smislu nego na osnovu kompletnog učinka na društvo (značaj obnavljanja starih zgrada u odnosu na izgradnju savremenih objekata).
- u okviru strategije održivog razvoja ukazati na ekonomski i društveni potencijal kulturnog naslijeđa koji mora naći svoje mjesto u okviru ovih programa.

U skladu sa navedenim insistirati:

- na privođenju namjeni i revitalizaciji starih gradova Soko i Srebrenik,
- pravilnom privođenju nacionalnih spomenika što je dato uz svaki objekat posebno,
- posebno izraditi programe sanacije i revitalizacije malih čaršija ili čaršija malih urbanih cjelina (Gračanica, Gradačac, Kladanj i Čelić),
- izraditi program za razvoj i obnovu sela,
- izraditi program spašavanja pojedinih objekata graditeljskog naslijeđa i cjelina koji su izvan naselja, a koji su devastirani i u opasnosti fizičkog nestajanja,
- izraditi program uređenja i prezentacije najznačajnijih arheoloških lokaliteta,
- izraditi studiju za optimalno uključivanje u sve razvojne programe općina i kantona, područja značajnih historijskih, urbanističkih i ruralnih cjelina.

Kako bi se ovi ciljevi mogli postići u okviru sistema finansiranja, očuvanja zaštićenih dobara ne smiju biti zanemareni potencijali koji se mogu iskazati kao posebna renta. Ona treba da postane značajan izvor finansiranja zaštite i obnove kulturnih dobara. Ona nastaje u obliku odgovarajućeg prihoda kao posljedica korištenja zaštićenog dobra u obavljanju neke djelatnosti. Visina i način dobijanja rente mora se propisati posebnim zakonom. Renta mora potsticati i omogućavati stavljanje kulturnog naslijeđa u javnu funkciju koja osigurava stvaranje dobiti. Tako ovi objekti mogu stvoriti mogućnost vlastitog održavanja i obnove, a što znači postati dio ekonomskih i kulturnih tokova. Posebno pitanje će uslijediti poslije promjene vlasničko-pravnih odnosa odnosno denacionalizacije, čime će očuvanje kulturnog naslijeđa počivati na pravilu da svaki objekat mora imati svog vlasnika. Promjene vlasništva i buduća denacionalizacija moraju jasno utvrditi vlasnike zaštićenih kulturnih dobara poštujući pri tom nacionalni interes za očuvanje ovih dobara. U novom sistemu zaštite kulturnog naslijeđa mora se posebno razmotriti položaj naslijeđa u vlasništvu vjerskih zajednica. Povratak privatnom vlasništvu otvara pitanje motiviranosti vlasnika za očuvanje imovine koje je zaštićeno kao kulturno dobro. Kao poticajni sistem za ulaganje vlasnika ili korisnika u očuvanju zaštićenog dobra morali bi biti stvaranje olakšica i oslobađanje od poreza – carinska

oslobađanja, zajmovi po povoljnim uslovima i naknade razlika u troškovima investiranja održavanja zaštićenog dobra, što će biti obuhvaćeno posebnim programom.

16.3.2. Prirodno naslijeđe

Prirodno naslijeđe Tuzlanskog kantona koje je utvrđeno ovim prostornim planom raspolaže ogromnim komparativnim prednostima posebno u pogledu prirodno pejzažnih elemenata, gdje su prisutni gotovo svi oblici prirodnih vrijednosti: vegetacijske, florističke, faunističko-lovne, reljefne, geomorfološke, hidrološke.

Veoma povoljan geoprometni položaj, kao i velika koncentracija vrijednih i atraktivnih prirodnih lokaliteta, predstavljaju glavne pokretačke motive revitalizacije prirodnog naslijeđa kao preduvjet ekonomske valorizacije prirodnog naslijeđa.

Utvrđena prirodna područja sa svojim prirodnim sadržajima u potpunosti zadovoljavaju uvjete turističke prezentacije kao pretežnog oblika ekonomske valorizacije, a to su:

- usmjerenost i intenzitet putnih pravaca,
- visok stepen očuvanosti prirodne izvornosti i biološke različitosti.

U cilju optimalne prezentacije, polivalentnog korištenja, odnosno ekonomske valorizacije prirodnog naslijeđa Prostorni plan se zalaže za hitno pokretanje inicijativa i drugih radnji za stavljanje pod posebnu (zakonsku) zaštitu kao i poduzimanje ostalih praktičnih i spasilačkih radnji slijedećih dobara prirodnog naslijeđa:

- Konjuh, zaštićeni pejzaž, (jezero na Konjuhu, vodopad na V. Zlaći, lok. Zobik, Muška voda, pećine Bebrava i Djevojačka Brateljevići i florističko-faunistička staništa rijetkih vrsta),
- Vršani, zaštićeni pejzaž,
- Ilinčica, zaštićeni pejzaž,
- Gradovrh, zaštićeni pejzaž,
- Stara Majevisa, zaštićeni pejzaž,
- Majevička greda, zaštićeni pejzaž,
- Majevisa (Srebrenik), zaštićeni pejzaž,
- Predio Svatovac, zaštićeni pejzaž,
- Predio Karaula, zaštićeni pejzaž,
- Park u Miladijama, zaštićeni pejzaž,
- Vidikovac Kicelj, zaštićeni pejzaž,
- Jezero Modrac (staništa bijele, sive i crvene čaplje, selidbene puteve i odmorišta migratornih vrsta),
- Termalni izvor u Slavinovićima i širi lokalitet (ljekovita voda i zimski sportovi).

Navedena dobra prirodnog naslijeđa svrstavaju u Prvi stepen prioriteta realizacije mjera zaštite i spasilačkih intervencija na lokalitetima navedenih dobara, a vremenski okvir realizacije je Prva dekada važenja Prostornog Plana Kantona.

U Drugi stepen prioriteta realizacije zakonskih i drugih mjera zaštite svrstavaju se ostala dobra prirodnog naslijeđa iz poglavlja "Prirodna područja"

izuzev pejzažno-parkovnih područja i poglavlja "Prirodne vrijednosti" ovoga Plana, koja nisu obuhvaćena prethodnim režimima zaštite. Vremenski okvir za realizaciju Drugog stepena prioriteta je Druga dekada Prostornog Plana Kantona.

Pored Prvog i Drugog stepena prioriteta zaštite ovim Planom određuje se i Nulta pozicija mjera zaštite u koju se isključivo svrstavaju Pejzažno –parkovna područja određena ovim Planom. Nulti pristup zaštiti podrazumijeva žurno poduzimanje mjera zaštite, a najduže u roku od pet godina od početka važenja ovoga Plana. Mjere zaštite prvenstveno se odnose na:

- reambulacija ovih površina, kako bi se spriječila njihova stalna prostorna redukcija,
- biološka revitalizacija i sanacija,
- instalacije parkovskog mobilijara i drugih sadržaja.

Nakon stavljanja pod zaštitu donose se programi revitalizacije i korištenja pojedinog dobra naslijeđa na bazi procjene prihoda iz: boravišnog, tranzitnog i poslovnog turizma, a na temelju zdravstveno-terapeutske, rekreativne, lovne i vjerske funkcije turizma.

Prostorna dispozicija dobara i lokaliteta prirodnog naslijeđa predstavlja u prostornom smislu jednu dugačku kontaktnu turističku zonu sa elementima kopnenog i akvatorijalnog pejzaža (maritimnog) za turiste sjeverne, srednje i istočne Evrope. Tome u prilog ide i perspektivna rekonstrukcija i izgradnja putnog pravca Orašje – Sarajevo.

Postojeća ekonomska valorizacija prirodnog naslijeđa, u prvom redu iskorištavanje prirodnih resursa (obnovljivih i neobnovljivih), ekonomski je neznatna, trenutačna, periodična i socijalno neopravdana u poređenju sa mogućom ekonomskom valorizacijom utvrđenih prirodnih područja i drugih kulturnih elemenata koji se mogu ekonomski valorizirati samo stavljanjem prirodnih područja pod zaštitu.

Na primjer ljepota pejzaža, vidikovci, živopisni planinski vodotoci, pećine i druge vrijednosti mogu se ekonomski vrednovati bez sadašnje ekstenzivno, intenzivnim (organizovanim) načinom prezentacije i korištenja putem programa prostorne organizacije, revitalizacije i korištenja prirodnih područja.

Samo na taj način ekonomski efekti korištenja prirodnog naslijeđa se mogu uvećavati, a ujedno otvaralo mogućnosti supstitucije angažiranosti radnog aktiviteta lokalnog stanovništva iz ekonomski neprimjerene primarne industrijske proizvodnje.

Valorizacija jezera Modrac – paradigma ekonomske valorizacije prirodnog naslijeđa

Jezero Modrac kao antropogeni ekosistem, vremenom se potpuno integrirao u postojeći prirodni pejzaž, čineći veći prirodni i ambijentalni lokalitet visoke spomeničke i turističke vrijednosti u svim njegovim aspektima, počev od geomorfoloških osobina, fitocenoloških, ornitofaunustičkih, ihtioloških i estetsko-vizualnih.

U geomorfološkom pogledu dobar dio sjevernog obalnog područja je karstnog porijekla, izražen pločasto-kaskadnim formama koje inkliniraju prema vodenoj jezerskoj površini.

Bogat prirodni ambijent uvjetuje i veliku prisutnost fitoplanktona i zooplanktona, kao i ogromni hranidbeni potencijal jezerskog dna, biljnog i životinjskog porijekla (fitobentos i zoobentos), koji omogućuje bogatstvo i

raznovrsnost ribljih vrsta. Neki fragmentarni podaci pokazuju da u ovom jezeru živi oko 20 ribljih vrsta. Neke tvrdnje o prisustvu karbogen i nitrogen spojeva, kao i drugih štetnih polutanata su sasvim neutemeljene zbog navedenih činjenica o bogatstvu planktona i zajednice jezerskog obrasta, kao hranidbenog lanca, čiji je krajnji segment brojnost i raznovrsnost ribljih vrsta.

U nizu prirodnih vrijednosti posebnu vrijednost predstavlja dendro – vegetacija, od koje treba istaći atraktivne sastojine bijelog i crnog bora situirane neposredno uz jezersku površinu, dajući tako ovome dijelu jezera jedinstven estetsko-vizualni ugođaj doživljaja ove prirodne cjeline.

Dominantni predstavnici dendro-vegetacije obalnog područja su i lijepe forme soliternih stabala hrasta lužnjaka na više lokaliteta, kao i skupine hrasta lužnjaka i kitnjaka sa atraktivnim habitusima koji čine neobičan ukras ovoga prostora. Livadski pejzaži sa bogatom i raznovrsnom zeljastom vegetacijom čine također značajan dekor jezera Modrac.

U istočnom i zapadnom dijelu jezero Modrac je zamočvareno bujnom močvarnom i vodenom vegetacijom. Ovaj dio jezera je od posebnog značaja za ptice močvarice. Prisutnost ovih ptica predstavlja glavnu i najatraktivniju dimenziju ovoga prirodnog lokaliteta i njegov najperspektivniji turistički potencijal. Pored zavičajne ornitofaune (ptice gnijezdarice), osmatranja su pokazala da ovo jezero ima značaj i za populacije ptica srednje i sjeverne Evrope u vrijeme njihove selidbe prema južnoj Evropi i Africi.

Fragmentarnim terenskim osmatranjima evidentirano je masovno prisustvo veoma značajnih vrsta ptica iz porodica "Anatidae" (Patke), "Ardeidae" (Čaplje) i "Laridae" (Galebovke).

Naročito za vrijeme zimskog perioda, za vrijeme osmatranja, na nekim lokalitetima, ustanovljeno je metodama procjene brojnosti ptica, od po nekoliko desetaka hiljada primjeraka iz porodice "Anatidae" (Patke).

U većem zamočvarenom dijelu jezera evidentirana su velika gnijezda čaplji, koja su obično postavljena na polomljenim stabljikama trstike. Na ovom lokalitetu obitavaju sve vrste čaplji: siva, bijela i crvena čaplja, kao skitalice ili selice (crvena čaplja).

Posebnu ornitofaunističku vrijednost predstavlja crvena čaplja ili u narodu poznata pod imenom "čaplja danguba".Ovaj pernati pokretni ukras jezera Modrac crvenosmeđeg tijela, rđastocrvenog vrata i crnog tjemena, atraktivna i rijetka ptičja vrsta, posebno je zaštićena. Prepoznatljiva je po svome karakterističnom zovu "krek" i "korr".

Rijetka i zaštićena ptičja vrsta je i bijela čaplja koja obitava na jezeru Modrac.

Navedena raritetnost i brojnost, kao i raznovrsnost navedenih prirodnih vrijednosti. jezero Modrac u punom smislu svrstavaju u pravu prirodnu rijetkost i ornitofaunistički rezervat.

17. MINSKA POLJA

17.1. Područja i mjere sanacije

Negativni uticaji ratnih dejstava na zemljište su bili veoma snažni a štete velike, posebno na poljoprivrednom i šumskom zemljištu. Značajne površine zemljišta su ostale zarobljene rasutim minskim poljima zaostalim nakon rata i biće potrebno dosta vremena i sredstava da se ovo zemljište vrati za normalnu upotrebu.

Na području kantona značajne površine tla su pod minama i minsko – eksplozivnim sredstvima. Prisustvo mina i minsko eksplozivnih sredstava značajno utiče na bezbjednost ljudi i na ograničeno korištenje zemljišta, posebno poljoprivrednog.

Površine pod minama i minsko – eksplozivnim sredstvima zauzimaju 4.214,42 ha, odnosno 1,59% ukupne površine kantona. Tome treba dodati i sumnjive i rizične površine koje iznose 10.443,69 ha odnosno 3,93% ukupne površine kantona, tako da ukupne površine pod minama i sumnjivim površinama zauzimaju 14.658,11 ha, što čini 5,52% površine kantona. To je veoma visoki procent zemljišta Tuzlanskog kantona koje se ne može planirati za normalno korištenje, što ukazuje na ozbiljnost ove problematike. Nažalost, Tuzlanski kanton zauzima vodeće mjesto u Federaciji BiH po broju zaostalih NUS-a i MES-a.

Površine pod minama i minsko eksplozivnim sredstvima nalaze se najviše uz istočnu granice kantona (općine Čelić, Tuzla, Teočak, Sapna, Kalesija, Kladanj), a također se znatne površine pod minama i minsko eksplozivnim sredstvima nalaze i uz sjevernu i zapadnu granicu kantona (općine Gradačac, Doboj Istok, Gračanica, Lukavac, Banovići). Namjene ovih površina su različite, od građevinskog zemljišta sa namjenom stanovanja i privrede, do poljoprivrednog i šumskog zemljišta značajne vrijednosti.

Na grafičkom prilogu broj 20 Projekcije prostornog uređenja "Neplodna i druga zemljišta", prikazane su površine pod minama i minsko – eksplozivnim sredstvima, kao i sumnjive površine koje uključuju i rizične površine.

Tuzlanski kanton formirao je Agenciju za deminiranje, prikupljanje podataka o minskim eksplozivnim sredstvima (MES) i neeksplozivnim ubojitim sredstvima (NUS).

Tabela broj 76 : Privremeno neupotrebljive površine (minirane)

Općina	Površina općine (ha)	Minirane površine (ha)	Struktura (%)	Sumnjive površine (ha)	Struktura (%)
Banovići	18.196,82	116,84	0,64	629,73	3,46
Čelić	13.971,12	434,61	3,11	2343,64	16,77
Doboj Istok	3.995,62	165,37	4,14	73,91	1,85
Gračanica	21.533,98	343,84	1,61	906,99	4,24
Gradačac	21.901,26	862,12	4,02	1539,74	7,17
Kalesija	19.799,98	456,54	2,30	1046,57	5,28
Kladanj	32.842,72	206,95	0,63	210,11	0,64
Lukavac	33.831,53	550,79	1,56	1506,94	4,27
Sapna	12.199,10	464,85	3,82	884,08	7,27
Srebrenik	24.772,02	4,23	0,02	0,00	0,00
Teočak	3.085,54	220,52	6,71	541,66	16,49
Tuzla	29.627,38	341,02	1,15	724,85	2,44
Živinice	29.805,70	46,74	0,16	35,46	0,12
UKUPNO	265.191,12	4214,42	1,59	10443,69	3,93

Izvor podataka : Podaci dobiveni na osnovu obrade i digitalizacije grafički priloga – karata dostavljenih od strane Agencije BH MAC Sarajevo, oktobra 2004 godine

17.2. Etape realizacije deminiranja

S obzirom da je proces deminiranja područja dugotrajan i skup proces, za očekivati je da će ovaj proces uklanjanja mina i minsko eksplozivnih sredstava trajati još dugu niz godina. Zbog toga je neophodno, u skladu sa definiranim namjenama prostora na području kantona, uraditi plan etapne realizacije deminiranja.

Kod izrade etapnog plana deminiranja, posebno voditi računa da kod realizacije procesa deminiranja terena, imaju prioritet područja na kojima su definirane sljedeće namjene:

- građevinska zemljišta u sklopu urbanih područja ili izvan njih sa namjenom stanovanja,
- građevinska zemljišta namijenjena za privredne komplekse,
- područja značajna za razvoj poljoprivredne proizvodnje,
- područja od posebnog značaja za druge planirane namjene,

Navedena područja trebala bi biti obuhvaćena u prvoj etapi deminiranja.

18. UGROŽENOST PODRUČJA¹⁹

18.1. Procjena ugroženosti područja (od elementarnih nepogoda, tehničkih katastrofa i ostalih nesreća)

Specifičnosti prirodnih uslova (geoloških, hidrografskih, klimatoloških, geomorfoloških i geoloških karakteristika) i stečenih uslova (privredni i infrastrukturni objekti, velika gustina naseljenosti, ratna dejstva), doprinose da se Tuzlanski kanton sa aspekta ugroženosti može ubrajati u relativno ugrožene kantone.

Ugroženost prostora od elementarnih nepogoda, posebno posljednjih godina, je česta pojava na području Tuzlanskog kantona.

Na području Tuzlanskog kantona u svim općinama mogu nastati; prirodne, tehničko-tehnološke i druge nesreće koje mogu ugroziti život i zdravlje većeg broja ljudi i izazvati materijalne štete većeg obima.

18.1.1. Prirodne nesreće

Prirodne nesreće su: poplave, potresi, visoki snijeg, odronjavanje i klizanje zemljišta, visoke temperature vazduha, suša, prolom oblaka, grad, vjetar, mraz, hladnoća, epidemije i epizootije zaraznih bolesti i kalamiteti biljnih bolesti i štetočina.

Poplavna i erozivna područja

¹⁹ Korišteni podatci iz dokumenta "Procjena ugroženosti od prirodnih i drugih nesreća područja Tuzlanskog kantona", Kantonalna uprava civilne zaštite, april/travanj 2005 godine

Ugroženost prostora od elementarnih nepogoda, posebno posljednjih godina, je česta pojava na području Tuzlanskog kantona.

Najčešći uzroci pojave poplava su:

- Obilne i dugotrajne padavine
- Visok nivo podzemnih i površinskih voda
- Erozija tla i bujične poplave
- Nekontrolirana sjeća šuma
- Naglo topljenje snijega
- Neregulirana korita obrasla šibljem i zatrpama ugljenom prašinom(rijeke: Oskova, Gostelja, Spreča),

što ima za posljedicu izlijevanje velikih voda iz prirodnih i vještačkih vodotoka i akumulacija, prelijevanje vode preko odbrambenih nasipa i brana, proboj nasipa, rušenje brana na hidroakumulacija, izdizanje nivoa površinskih voda kao i pojavu bujičnih brdskih voda i erozije tla.

Poplave na Tuzlanskom kantonu su česte i nizvodno od hidroakumulacije (HA) "Modrac" na području općina Lukavac, Gračanica i Doboj Istok, zbog isticanja velikih količina vode preko preljeva na brani.

U posljednjih 5 godina na području Tuzlanskog kantona, svake godine su se desile poplave manjih razmjera, na području svih općina, dok su se u junu i julu 2001godine desile poplave katastrofalnih razmjera u svim općinama.

Najugroženije općine od poplava su: Živinice, Lukavac, Gračanica, Doboj Istok, Kalesija i Srebrenik.

U dosadašnjem periodu, u posljednjih 5 godina, intenzitet poplava na području Tuzlanskog kantona kretao se u rasponu od srednjeg intenziteta do poplava katastrofalnih razmjera. Poplave ostavljaju najteže posljedice na poljoprivrednom zemljištu, stambenim i poslovnim objektima, na općinskim i lokalnim vodnim objektima (voda za piće), aktiviranje klizišta, na zdravlje ljudi (pojava epidemija).Štete od poplava su tim veće što je više rasla vrijednost dolinskog prostora (naseljavanje, intenzivna poljoprivreda, industrija saobraćajna infrastruktura i drugo.

Prema dosadašnjim iskustvima te uzimajući u obzir najnepovoljniju varijantu, odnosno poplave katastrofalnih razmjera, na području Tuzlanskog kantona potrebno je, sa ugroženog područja, privremeno evakuirati nekoliko hiljada domaćinstava odnosno oko 12.000 lica.

Erozija tla i bujične poplave su česta pojava na području Tuzlanskog kantona.

Pod zemljištem ugroženim od erozije, smatra se zemljište na kome uslijed dejstva vode ili vjetra dolazi do razaranja i odnošenja zemljišnih čestica, iz pojavu spiranja, brazdanja, jaružanja i drugih sličnih pojava.

Pod bujičnim tokovima smatraju se povremeni ili stalni vodotoci, koji kao specifičan koji uzrokuju pojavu erozije zemljišta.

Najizraženija erozivna i bujično plavna područja na području Kantona su:

- Slivno područje jezera" Vidara" i "Hazna"
- Korito rijeke Tinje kroz Srebrenik
- Korito rijeke Drinjače
- Korito rijeke Sapne
- Rijeka Spreča nizvodno od Dobošnice

- Sliv jezera Modrac
- Slivno područje rijeke Jale sa pritokom – rijeka Solina

Potresi

Potres je kratkotrajna vibracija prouzrokovana poremećajima i pokretima u zemljinoj kori.

Na području Tuzlanskog kantona postoji više značajnih tektonskih rasjeda u kojima se generiraju hipocentri zemljotresa.

Prema podacima Federalnog meteorološkog zavoda-Sektor za seizmologiju, u posljednjih 100 godina registrovana su ukupno 33 potresa, koji su imali uticaj na područje Tuzlanskog kantona.

Najjači potres, magnitude u hipocentru od 5,1 stepeni Rihterove skale odnosno intenziteta u epicentru od 7,0 stepeni po Merkalijevoj skali, sa epicentrom u Dobošnici, registrovan je 29.10.1974godine.

Na osnovu raspoloživih podataka o registrovanim potresima za područje Tuzlanskog kantona, može se dati ocjena seizmičke ugroženosti:

- Za veliki dio teritorije Tuzlanskog kantona, u narednih 100godina se ne očekuju potresi intenziteta većeg od 6 i 7 stepeni Merkalijeve skale,
- Područje Lukavca je nešto ugroženije, sa maksimalnim očekivanim intenzitetom od 7 do 7,5 stepeni Merkalijeve skale
- Sjeverno i sjeveroistočno od Lukavca mogu se očekivati potresi intenziteta od 7 do 7,5 stepeni Merkalijeve skale i to je ujedno najugroženije područje Tuzlanskog kantona.

Za veliki dio Tuzlanskog kantona (uglavnom rubni) u narednih 100 godina ne očekuju se zemljotresi intenziteta većeg od 6 stepeni Merkalijeve skale.

Sjeverno i sjeveroistočno od Lukavca mogu se očekivati intenziteti zemljotresa od 7 do 7,5 stepeni Merkalijeve skale i to je ujedno najugroženije područje Tuzlanskog kantona.

Visoki snijeg i snježni nanosi

U zimskom periodu, kao posljedica klimatskih uslova, na području na kome se nalazi Tuzlanski kanton, visoki snijeg i snježni nanosi su normalna i vrlo česta pojava.

U posljednjih 5 godina područje Tuzlanskog kantona je u dva navrata, bilo zahvaćeno obilnim snježnim padavinama, u toku decembra 1999 i januara 2000 godine formirao se snježni pokrivač visine 60 do 120 cm, a u planinskom dijelu i do 200cm. U toku zime 2003 godine intenzitet snježnih padavina je bio slabiji tako da se formirao snježni pokrivač visine 20 do 40 cm.

Obilne snježne padavine, visoki snježni nanosi, izazivaju prekide u saobraćaju, prije svega cestovnom (lokalni, regionalni i magistralni putevi). Pri tome nastaju i znatne materijalne štete (dolazi do prekida napajanja električnom energijom, vodom, kao i prekid ptt veza).

Klizanja i odronjavanja zemljišta

Područje Tuzlanskog kantona ima složenu geološku građu tla koju karakterišu slaba fizičko-mehanička svojstva tla, što se u nepovoljnim hidrološkim uslovima (dugotrajne padavine), manifestuje u vidu nestabilnosti tla (klizišta).

Stanje klizišta se dodatno pogoršava negativnim uticajem ljudskog faktora.

Na području Tuzlanskog kantona gotovo u toku svakog mjeseca registruje se po nekoliko starih klizišta, aktiviranja odrona zemljišta, i aktiviranje manjeg broja novih klizišta.

Prema postojećoj evidenciji na području Tuzlanskog kantona je do sada registrovano 1856 klizišta i odrona zemljišta manjih ili većih razmjera, koji zahvaćaju površinu od 14.844,43ha, odnosno 5,58% ukupne površine Kantona.

Pojava klizišta je evidentirana u svim općinama Kantona, a najizraženija su u općinama: Tuzla, Gračanica, Gradačac, Lukavac i Srebrenik.

Karakteristično je da su u većini slučajeva, klizištem ugrožena urbana područja (izgrađena područja). Ovo predstavlja ozbiljan problem kod izrade dokumenata prostornog uređenja i građenja, obzirom da se sanaciji klizišta po općinama, ne poklanja dovoljna pažnja.

Posljedice djelovanja klizanja i odronjavanja zemljišta su višestruke i imaju, kao krajnji ishod, u slučaju aktiviranja klizišta katastrofalnih razmjera, velike materijalne štete (rušenje stambenih i drugih građevina, oštećenje i uništenje infrastrukturnih objekata) i ugrožavaju bezbjednost i život ljudi.

Visoke temperature

U ljetnom periodu u toku jula i augusta, na području Tuzlanskog kantona, zahvaljujući klimatskim uslovima, moguće su visoke temperature.

U posljednjih pet godina visoke temperature vazduha registrovane su svake godine u toku jula i augusta u gotovo svim općinama Kantona.

Najviše temperature vazduha su registrovane u augustu 2000, 2001 i 2003godine, temperature su se kretale od 35°C do 39,3°C.

Visoke temperature vazduha stvaraju preduslove za izbijanje mnogih šumskih požara i drugih požara na otvorenom prostoru, što može imati katastrofalne posljedice po život i zdravlje ljudi te mogućnost nastanka velikih materijalnih šteta.

Suša

Do pojave suše, u klimatskom području u kome se nalazi Tuzlanski kanton, može doći uslijed visokih temperatura vazduha i nedostatka kišnih i snježnih padavina u dužem vremenskom periodu.

Najintenzivnije djelovanje suše, u posljednji pet godina registrovano je u ljetnim periodima 2000, 2002 i 2003godine u vremenu od 90 dana, uz vrlo visoke temperature vazduha.

Za vrijeme trajanja sušnog perioda dolazi do drastičnih smanjenja nivoa vodotoka, hidroakumulacija, a kao krajnja najteža posljedica suše je izbijanje zaraznih bolesti odnosno epidemija, zbog nedostatka vode za piće i higijenske potrebe.

Prolom oblaka

Prolom oblaka nastaje kao posljedica određenih meteoroloških uslova u atmosferi. Prolom oblaka je vrlo česta pojava na čitavom području Tuzlanskog kantona i redovno se dešava tokom proljeća, ljeta i jeseni. Vrijeme trajanja proloma oblaka na području Tuzlanskog kantona, kreće se od 10 do 30 minuta, a može se desiti na području svih 13 općina Tuzlanskog kantona.

Posljedice djelovanja proloma oblaka su višestruki, a ogledaju se u slijedećem: formiranje bujičnih vodotoka koji mogu izazvati poplave manjih ili većih razmjera, štete u poljoprivredi, oštećenje makadamskih puteva, nanošenje mulja kamena i drugog otpadnog materijala na gradske i druge saobraćajnice.

Olujni vjetar

Olujni vjetar nastaje kao posljedica određenih poremećaja u zemljinoj atmosferi, kada njegova brzina dostiže vrijednost 82km/sat. Olujni vjetar se pojavljuje relativno rijetko, (jednom do dva puta u tri mjeseca), može da traje 10 do 20 minuta, mogu biti zahvaćene sve općine Kantona.

Grad

Grad se na području Tuzlanskog kantona pojavljuje relativno rijetko (nekoliko puta u ljetnom periodu), traje maksimalno 15 minuta, može zahvatiti sve općine Tuzlanskog kantona.

Mraz

Mraz i hladnoća su veoma česta pojava na području Tuzlanskog kantona. Intenzitet djelovanja mraza može da bude veoma visok, a niske temperature vazduha mogu da se kreću i do maksimalno 25°C ispod nule. Mraz i hladnoća mogu izazvati velike štete u poljoprivredi, na građevinskim objektima, na električnoj prenosnoj i distributivnoj mreži i ptt instalacijama.

Epidemije i epizootije zaraznih bolesti

Epidemija zaraznih bolesti predstavlja pojavu većeg broja obolijevanja ljudi od neke zarazne bolesti, u određenom vremenskom periodu na određenom području.

Epizootijom se smatra stočna zaraza velikih razmjera, koja može prouzrokovati velike materijalne štete.

U sadašnjoj situaciji, najveću opasnost po zdravlje ljudi i životinja predstavljaju zarazna oboljenja kod životinja. Zarazna bolest domaćih i divljih životinja koje se direktnim ili indirektnim putem prijenose na ljude naziva zoonoza.

Na području Tuzlanskog kantona u periodu od 2000 do 2004 godine, prema pojedinačnim prijavama, registrovano je 240 oboljelih životinja od zoonoze.

Među zaraznim i parazitarnim bolestima koje podliježu obaveznom prijavljivanju su influenza i enterokolitis koje su kontinuirano na vodećim mjestima. Rang ostalih oboljenja posljednjih godina je nepromjenljiv, i uočava se da su zarazne bolesti direktno povezane sa uslovima života u čovjekovoj sredini.

Mogućnost izbijanja mnogih zaraznih bolesti u epidemiološkoj formi postoji kao posljedica prirodnih i drugih nesreća.

Na području Tuzlansko kantona pojava zaraznih bolesti, na području svih 13 općina u posljednjem periodu, javlja se u vidu manjih ili većih epidemija sa manjim brojem oboljelih.

Imajući u vidu epizootološku situaciju na Kantonu, a posebno vezanu za pojavu zaraznih bolesti kod ljudi koje se prenose sa životinja na ljude, u posljednjih 5 godina bile su ukupno četiri takve epidemije (Gračanica-antrax, Kladanj i Gračanica-trihineloz, Banovići- hemolargične groznice).

18.1.2. Tehničko-tehnološke nesreće

Tehničko-tehnološke nesreće su: veliki šumski požari i požari na stambenim, poslovnim, industrijskim i drugim objektima, rušenje brana na hidroakumulacijama (HA) i prelijevanje vode preko brana na HA, ekspanzija i eksplozija plinova i opasni materija, radioaktivno i drugo zagađivanje vazduha, vode, zemljišta i namirnica biljnog i životinjskog porijekla, rudarske nesreće i slijeganje zemljišta uslijed eksploatacije ruda i mineralnih sirovina.

Veliki šumski požari

Svaki toplotni izvor koji djeluje na zapaljivu materiju, tako da se ona može zapaliti, predstavlja uzrok za izbijanje šumskog pa i svakog drugog požara.

Prethodni period obilježen je izbijanjem niza manjih a i velikih požara, koji su zahvatili područje više općina pa čak i veće područje Kantona.

Od velikih šumskih požara koji su bili razlog proglašavanju stanja prirodne nesreće, te angažiranja velikog broja ljudskih i materijalnih snaga, na njihovom obuzdavanju, a koji su za posljedicu imali velike materijalne štete izdvajamo: Banovići 2003god, zatim 2000god. požar koji je zahvatio više općina.

Požari na stambenim, poslovnim, industrijski i drugim objektima

Požar kao nekontrolirana vatra, obično se pojavljuje uslijed nepravilnosti u svim sredinama u kojima se živi i radi.

Period iza nas obilježen je nizom manjih, ali i velikih požara koji su za posljedicu imali djelomično ili potpuno uništavanje stambenih, poslovnih, industrijskih i drugih objekata.

U okviru urbanih površina, industrijskim kompleksima u svim općinama postoji realna mogućnost izbijanja požara.

Rušenje brana na hidroakumulacijama (HA) i prelijevanje vode preko brana

Uzroci rušenja brana na HA su: veliki dotok vode u HA, potres razorne snage, ratna dejstva i diverzija na objekat brane.

Na području Tuzlanskog kantona, nije zabilježen ni jedan slučaj rušenja brana na HA.

Prelievanje vode preko brane na HA "Modrac" u junu 2001 godine izazvao je formiranje, do sada najvećeg poplavnog vala na ovoj HA. Veliki plavni valovi na ovoj HA registrovani su u maju 1965god. Te u junu 1975godine.

Posljedice prelijevanja vode preko brane na HA, u slučaju prelijevanja velikih količina vode, ogledaju se u formiranju ogromnog plavnog vala koji nizvodno od HA izaziva, zavisno od veličine plavnog vala, poplave od velikih do katastrofalnih razmjera.

U takvim situacijama pod vodom se nalaze velike površine poljoprivrednog i drugog zemljišta, brojni stambeni, pomoćni i drugi građevinski objekti, privredni objekti, putevi i drugi infrastrukturni objekti.

Prema dosadašnjim iskustvima, te uzimajući u obzir najnepovoljniju varijantu odnosno poplave katastrofalnih razmjera na području Tuzlanskog kantona, potrebno je sa ugroženog područja evakuirati nekoliko hiljada domaćinstava, odnosno oko 10.000 lica.

Ekspanzija i eksplozija plinova i opasnih materija

Tuzlanski kanton gdje su locirana postrojenja hemijske industrije poznat je van granica naše države još iz prijeratnog perioda. Veliki privredni giganti hemijske industrije kao što su: "Polihem" Tuzla, "Fabrika Sode" Lukavac, "Koksna industrija" Lukavac, "Solana" Tuzla, "Dita" Tuzla, samo su od nekih subjekata koji mogu zbog karakteristika tehnološkog procesa, biti mjesta eventualnih nesreća većih razmjera usljed ekspanzija i eksplozija plinova i opasnih materija.

Za očekivati je da bi posljedice djelovanja nesreće ovakvog tipa najviše mogle pogoditi radnike zaposlene u fabrikama gdje se desila tehnološka nesreća i stanovništvo koje se nalazi u blizini mjesta eventualne havarije.

Radioaktivno i drugo zagađivanje vazduha, vode, zemljišta i namirnica biljnog i životinjskog porijekla

Do radioaktivnog zagađivanja vazduha, vode, zemljišta i namirnica biljnog i životinjskog porijekla može da dođe kao posljedica: nuklearnih ratnih dejstava na području BiH, Evrope i šire, oštećenja na nuklearnim elektranama, terorističkih diverzija i ratnih dejstava.

Do zagađivanja vode, vazduha, zemljišta raznim vrstama zagađujućih i štetnih materija (gasovitog, tečnog i čvrstog stanja) može doći kao posljedica: emisije zagađenja iz postrojenja hemijske, naftne, farmaceutske industrije i drugih industrijskih grana.

Do kontaminacije namirnica biljnog i životinjskog porijekla može doći kao posljedica djelovanja raznih štetnih materija fizičko-hemijskog i mikrobiološkog porijekla.

Ugroženost od bioloških agenasa ogleda se u prisustvu i toksičnom djelovanju mikroba (bakterije, virusi, rikecije i protozoe) i toksina – otrovnih produkata djelovanja bakterija.

Na području Tuzlanskog kantona u bližoj i daljoj prošlosti, nije registrovana radioaktivna kontaminacija vazduha, vode, tla, te namirnica biljnog i životinjskog porijekla.

Povremeno dolazi do kontaminacije namirnica biljnog i životinjskog porijekla (pojedinačni slučajevi ili epidemije trovanja hranom kod ljudi).

Na području Kantona je konstantno prisutna, u manjoj ili većoj mjeri, zagađenost vazduha, vode i zemljišta raznim hemijskim materijama, prašinom, pepelom i čađi.

18.1.3. Ostale nesreće

Ostale nesreće su: velike nesreće u cestovnom, željezničkom i zračnom prometu, nesreće prilikom transporta eksplozivnih i lako zapaljivih materija, nesreće na terenima koji su kontaminirani minsko-eksplozivnim i neeksplozivnim ubojitim sredstvima.

Velike nesreće u cestovnom, željezničkom i zračnom prometu

Posljedice saobraćajnih nesreća, u cestovnom saobraćaju se kreću od poginulih do težih i lakših povreda (poginulo 38 lica, 253 teže i 1084 lakše povrijeđena) i materijalnih šteta na motornim vozilima.

U posljednjih pet godina u željezničkom saobraćaju, pored smrtnih slučajeva i teže povrijeđenih (poginulo 13 lica, a 20 teže povrijeđeno), željeznica je u saobraćajnim nesrećama pretrpjela i materijalne štete, posebno indirektnu štetu, koje se izražavaju u vremenu trajanja prekida željezničkog saobraćaja.

Nesreće na terenima koji su kontaminirani minsko-eksplozivnim sredstvima (MES) i neeksplozivnim ubojitim sredstvima (NUS)

Protekli četverogodišnji rat vođen na prostorima države BiH, a samim tim i na Tuzlanskom kantonu, kao posljedicu ima ogroman broj ljudskih žrtava i enormna razaranja materijalnih i kulturnih dobara. Sama činjenica da je protekli rat vođen na samim rubovima gradova i sela, a najčešće i u samim gradovima i selima govori da i u ovim najurbanijim dijelovima, postoji ogromna mogućnost stradanja od zaostalih NUS-a i MES-a. Država BiH uz pomoć međunarodne zajednice poduzima velike napore da se ukloni što veći broj zaostalih mina i minskoeksplozivnih sredstava.

Činjenica da su linije razdvajanja zaraćenih snaga na području Tuzlanskog kantona bile dugačke oko 700 km dovoljno govori o razmjerima zagađenog terena zaostalim NUS-om i MES-om.

U poslijeratnom vremenu na području Tuzlanskog kantona dogodilo se preko 200 minskih nesreća, a najčešća stradanja su na općinama: Gradačac, Lukavac, Gračanica, Sapna i Doboj Istok.

Dosadašnja iskustva pokazuju da je proces deminiranja spor i jako skup posao te sve procjene ukazuju da će proces deminiranja trajati dugi niz godina.

18.2. Mjere za ograničavanje negativnih efekata prirodnih i ljudskim djelovanjem izazvanih katastrofa

18.2.1. Prirodne nesreće

Poplave

Preventivna zaštita od poplava prije svega podrazumijeva preduzimanje neophodnih aktivnosti na regulaciji korita svih vodotoka (rijeka i većih potoka) na području Tuzlanskog kantona, a prije svega onih koji najčešće izazivaju poplave (rijeke: Spreča, Oskova, Gostelja, Jala, Sapna i Šibošnica).

Preventivna zaštita od poplava obuhvata i izgradnju i održavanje obrambenih nasipa pored rijeka, izgradnju i održavanje adekvatnih vodoprivrednih objekata i sistema za odvođenje i prihvatanje površinskih i podzemnih voda, izgradnju i održavanje propusta i kanala ispod i pored puteva, i slični radovi.

Preventivne mjere za sprečavanje erozije tla su:

- ograničenje ili potpuna zabrana sječe šuma ili voćnjaka,
- zabrana krčenja šumskog drveća, grmlja i voćaka,
- zabrana davanja odobrenja za pašu ili pašu određene vrste stoke,

- ograničenje korištenja pašnjaka propisivanjem vrste i broja stoke, vremena i načina ispaše,
- zabrana kopanja i preoravanja livada, pašnjaka i neobrađenih površina na strmim zemljištima i njihovo pretvaranje u njime sa jednogodišnjim kulturama,
- određivanje načina obrade i iskorištavanja zemljišta,
- određivanje obaveznog zatravljivanja strmog zemljišta,
- zabrana vađenja zemlje, pijeska, šljunka i kamena na mjestima gdje bi se uslijed toga ugrozilo ili pogoršalo stanje zemljišta,
- zabrana razvođenja vode neobloženim kanalima,
- zabrana podizanja objekata koji bi mogli da ugroze stabilnost zemljišta (vodenica, stupa, brana, kanal za odvođenje i dovođenje vode i sl.),
- zabrana proizvodnje jednogodišnjih kultura, odnosno određivanje preorijentacije
- poljoprivredne proizvodnje na višegodišnje kulture (livade, djeteliništa, voćnjake, šume i sl.),
- zabrana odbacivanja otpadnog materijala iz kamenoloma i rudokopa, materijala dobivenog prilikom građenja saobraćajnica i ostalih građevina, kao i ostataka od posječenih stabala u bujične tokove.

Potresi

Izgradnju stambenih, infrastrukturnih i drugih građevinskih objekata vršiti u skladu sa propisanim tehničkim i drugim normama za izgradnju navedenih objekata u seizmički ugroženim područjima.

Odronjavanje i klizanje zemljišta

Izraditi katastar klizišta na svim općinama Tuzlanskog kantona, na osnovu jedinstvene metodologije. Uspostaviti stalni monitoring katastra klizišta i uvezivanje katastra klizišta u jedinstven informacijski sistem na nivou Tuzlanskog kantona.

Izraditi inženjersko-geološke karte (R 1:25000) za područje Tuzlanskog kantona, na kojoj su registrovana područja sa nestabilnim terenima – klizištima.

Obezbijediti finansijska sredstva u budžetima općina za sanaciju najprioritetnijih klizišta, posebno onih koja ugrožavaju najviše stambenih i infrastrukturnih objekata.

Sve građevinske kao i sve infrastrukturne objekte graditi u skladu sa zakonskim propisima i pridržavati se propisanih tehničkih i drugih normi kod građenja.

Zabraniti izgradnju stambenih, infrastrukturnih i drugih građevinskih objekata na područjima koja su evidentirana kao nepovoljna za građenje, plavnim područjima, na eksploatacionim poljima (površinska eksploatacija). Ograničiti građenje iznad podzemne eksploatacije uglja i drugih mineralnih sirovina.

Izvoditi sanacione radove (drenaže, odvođenje površinskih i podzemnih voda) posebno u naseljenim mjestima.

Visoke temperature vazduha

Opremiti i osposobiti meteorološke stanice na području Tuzlanskog kantona, za prognozu vremena.

Suša

Izraditi planove i obezbjediti finansijska sredstva za uvođenje sistema za navodnjavanje poljoprivrednih kultura u općinama sa razvijenom poljoprivredom.

Prolom oblaka, olujni vjetar i mraz i hladnoća

Opremiti i osposobiti meteorološke stanice na području Tuzlanskog kantona po općinama, za prognozu vremena.

Grad

Izraditi planove za izgradnju sistema za protugradnu odbranu, izgraditi i redovno održavati sisteme za protugradnu odbranu, posebno u područjima sa razvijenom poljoprivredom i voćarstvom.

Epidemije i epizootije zaraznih bolesti

Da bi se zaštitilo stanovništvo od pojave epidemije i epizootije zaraznih bolesti koje mogu ugroziti život i zdravlje ljudi na našem kantonu, protiv epidemijske mjere usmjeriti u tri pravca; uništavanje, otklanjanje ili onemogućavanje izvora zaraze, prekidanje puteva i mehanizma prenošenja zaraze u bilo kojoj fazi i stvaranje ili povećanje otpornosti stanovništva.

Kalamiteti biljnih bolesti i štetočina

Ova mjera zaštite od biljnih bolesti, insekata, korova i drugih štetočina realizuje se redovnom primjenom odgovarajućih fungicida, insekticida i herbicida u određenim stadijima razvoja bilja, stalnim praćenjem meteoroloških uslova (temperatura, vlažnost vazduha, količina padavina) i drugih pokazatelja bitnih za pojavu biljnih bolesti i štetočina, uzimanjem uzoraka zemljišta, te sprovođenjem higijenskog tretmana skladišta, prostorija za preradu i čuvanje biljaka putem nadležnih službi i preduzeća u oblasti poljoprivrede. Stalno kontrolirati uređaje za preradu bilja i kontrolirati upotrebu sredstava za zaštitu bilja.

18.2.2. Tehničko-tehnološke nesreće

Veliki šumski požari

Zbog postojanja niza požarnih opasnosti potrebno je stalno i sistematski poduzimati mjere da se mnogobrojni izvori opasnosti za izbijanje šumskih požara potpuno uklone ili eventualno svedu na minimum.

Požari na stambenim, industrijskim poslovnim i drugim objektima

Sagledavajući požarnu opterećenost urbanih zona, industrijskih, poslovnih i drugih objekata na području Tuzlanskog kantona, u fazi preventivne zaštite nužno je:

- Planiranje, građenje i opremanje objekata izvoditi prema urbanističko-tehničkim uslovima posebno: razmak između objekata, širine saobraćajnica, slobodne prilaze objektima, protivpožarni put...itd.
- Pri projektovanju i izvođenju objekata primjenjivati građevinske norme, propise i standarde, te sve druge neophodne pretpostavke koje omogućavaju da se u slučaju izbijanja požara može brzo i efikasno djelovati.

Rušenje brana na hidroakumulacijama (HA) i prelijevanje vode preko brana hidroakumulacija

Redovna kontrola statičkih karakteristika brana na hidroakumulaciji, od strane nadležnih stručnih institucija. Redovno sanirati sva oštećenja na brani.

Upravljanje objektom brane na hidroakumulaciji vršiti u skladu sa Vodoprivrednom saglasnošću koje izdaje nadležno ministarstvo kao i u skladu sa Planom upravljanja objektom brane.

Ekspanzija i eksplozija plinova i opasnih materija

Sva preduzeća i druga pravna lica koja u procesu proizvodnje, skladištenja i prevoza koriste opasne materije u svom, sastavu moraju imati stručno osposobljeno ljudstvo, za rukovanje opasnim materijama. Mora biti obezbijeđen kvalitetan nadzor procesa rada i dosljedno pridržavanje svih propisanih mjera i tehničkih normi u radu sa opasnim materijama.

Radioaktivno i drugo zagađivanje vazduha, vode, zemljišta i namirnica biljnog i životinjskog porijekla

Preduzimati sve mjere inspekcijskog nadzora i kontrole vode, vazduha, zemljišta i namirnica biljnog i životinjskog porij

Instalirati sisteme kontrolnih stanica za monitoring kvaliteta vazduha i vode u vodotocima.

Preuzeti sve zakonom predviđene preventivne i zaštitne mjere kod rada sa radioaktivnim izotopima, u institucijama iz oblasti zdravstva, naučnoistraživačkog rada i školstva.

Slijeganje zemljišta uslijed eksploatacije ruda i mineralnih sirovina

Posljedice slijeganja terena uslijed eksploatacije soli, prisutne su općini Tuzla, Posebno su izraženi na području gdje je vršena eksploatacija putem izluživanja soli putem slanih bunara. Pošto se radi o vrlo kompleksnom problemu, koji predstavlja veliku opasnost za ljude i materijalna dobra, neophodno je:

- Kontinuirano vršiti geodetska snimanja terena na području koje je zahvaćeno procesom slijeganja terena
- Odmah obustaviti dalju eksploataciju slanice na slanim bunarima

- Provoditi administrativnu zabranu građenja građevinskih objekata na terenima zahvaćenim procesom slijeganja

18.2.3. Ostale nesreće

Nesreće u cestovnom i željezničkom saobraćaju

U cilju smanjenja broja nesreća i posljedica u cestovnom i željezničkom saobraćaju, neophodno je:

- Nastaviti modernizaciju saobraćajnica na prostoru Tuzlanskog kantona,
- Podići nivo tehničke ispravnosti saobraćajnih sredstava, uz njihovu propisnu primjenu u prometu,
- Redovno održavati saobraćajnice i saobraćajne znake, a posebno na mjestima koja su ugrožena odronima, klizištima i poplavama
- Obilježavanje zabrane kretanja prugom i željezničkim područjem za pješake
- Održavanje i obilježavanje putnih prelaza odgovarajućom signalizacijom na pruzi i na putu
- Redovno održavanje ispravnosti željezničkih pruga rampi i drugo
- Postavljanje željezničke signalizacije na pružnim prelazima
- U općini Živinice dva pružna prelaza osigurati uređajima za zaštitu sigurnosti prometa na cesti

Nesreće prilikom transporta eksplozivnih i lako-zapaljivih materija

U cilju ograničavanja negativnih efekata neophodno je:

- Osposobiti svo osoblje koje se uključuje u transport u pogledu sigurnosti i zaštite okoline
- Izraditi aktualnu bazu podataka o opasnim materijama, kao i propisati hitne mjere za uposlene i kupce u slučaju nesreće
- Upotrebljavati prikladna pakiranja opasnih materija i eksplozivnih sredstava
- Redovito ispitivati sve transportne procese i prevozna sredstva

Nesreće na terenima koji su kontaminirani minsko-eksplozivnim i neeksplozivnim ubojnim sredstvima

Deminiranje terena je aktivnost na pregledu i čišćenju terena od zaostalih mina, minsko-eksplozivnih i neeksplozivnih ubojitih sredstava.

U cilju ograničavanja negativnih efekata neophodno je:

- Stalno upozoravati stanovništvo na opasnost od zaostalih mina, minsko-eksplozivnih i neeksplozivnih ubojitih sredstava putem svih vrsta usmenih, pisanih i elektronskih medija, je jedan od najvažnijih segmenata preventivne zaštite,
- Edukacija građana, posebno školske djece i omladine,
- Obilježavanje kontaminiranih zona odgovarajućim znacima (minska polja) također treba da bude jedan od prioritarnih zadataka sa ciljem predupređenja neželjenih posljedica

19. OSNOVNA NAMJENA PROSTORA I POJEDINIH PODRUČJA - SINTEZNA PROJEKCIJA

19.1. Načela organizacije prostora

Strategija organizacije prostora Tuzlanskog kantona temelji se na određenim načelima savremenog uređenja prostora, te ciljevima razvoja i prostornim vrijednostima.

Osnovna načela organizacije prostora Kantona su sljedeća:

- *Regionalni koncept*
To je krovni koncept organizacije prostora kantona, po kome kanton funkcionira kao jedinstvena upravna i "urbana" cjelina unutar koje trebaju biti ujednačeni uslovi razvoja i urbana oprema. Komunikacije unutar ovog sistema osiguravaju dnevne protoke ljudi i roba. Prostor Kantona je jedinstven i cjelovit, unutar koga se odvijaju dnevne aktivnosti i potrebe stanovništva. Unutar tog jedinstvenog prostora gubi se značaj različitog razmještaja radnih mjesta i stanovanja.
- *Policentrizam*
Razmještaj ljudi i dobara u prostoru temelji se na policentričnom načelu, koji znači organizaciju regionalnog prostora sa više središta iz kojih se na određenom nivou utiče na razvoj gravitacijskih područja. Međusobni odnos pojedinih središta u prostoru počivat će na saradnji i konkurenciji. Policentrizam pretpostavlja jaku inicijativu pojedinih središta, veći dinamizam i privlačenje kvalitetne i gospodarske i uslužne strukture.
- *Prostor kao resurs*
Razvojno načelo ove organizacije prostora je da se prostor racionalno koristi i zaštiti u svim elementima korištenja. Prostor Kantona je vrlo raznolik po svojim prirodnim vrijednostima, po načinu korištenja, a pri tome ima i veoma povoljan geoprometni položaj. Dakle, prostor je najvredniji resurs ove sredine, sa svim svojim prirodnim i stvorenim vrijednostima.
- *Otvorenost prostora*
Područje Kantona iako je omeđeno utvrđenim granicama kantona, je otvoreni prostor za međunarodnu i interregionalnu saradnju. Stoga prostor Kantona mora sadržavati organizacijski prostorni sistem koji se odnosi prema regionalnim prostorima i prema bližem i daljem okruženju. Otvorenost tog sistema je činitelj reprodukcije tog područja i razvoja. Organizacija prostora po načelu otvorenosti, mora se očitovati u svim elementima organizacije: privrednih, uslužnih, intelektualnih, saobraćajnih i drugih funkcija.
- *Integracija prostora*
Integracija prostora je neposredno vezana za otvorenost prostora Kantona. Povezivanje Kantona sa okolnim prostorima potreba je i nužnost koju nameće privredna orijentacija (saobraća, trgovina), a zasnovana je

na otvorenosti prostora (4. načelo). Otvorenost prostora doživljava svoj smisao i opravdanje u njegovoj integraciji sa obodnim prostorima, što treba ostvariti preko važnijih regionalnih i evropskih saobraćajnih koridora i veza na kopnu i u zraku.

- *Održivi humani razvoj*

Održivi humani razvoj je sintagma savremenog razvoja i načelo organizacije prostora. Održivi razvoj kao načelo organizacije prostora je polazište za sadašnji razvoj i garancija za budućnost, a to znači s gledišta korištenja prostora i prirodnih resursa, respekt prema budućim generacijama.

Kod planiranja organizacije prostora, treba se pridržavati i drugih načela, a posebno onih iz urbanističke discipline kao što su načela racionalnog korištenja prostora, kompatibilnosti namjene u prostoru, opterećivanja prostora (nosivost prostora), humanosti u namjeni prostora a posebno ljudskih naselja i konačno načela koja se odnose na zaštitu i unapređenje prirodnih bogatstava.

19.2. Sintezna projekcija korištenja prostora

Osnovni motiv pri izradi projekcije prostornog uređenja u biti je bio zaštita prostora, u cilju privrednog, demografskog, kulturnog i drugog razvoja. Zaštita prostora se provodi na dva načina: planiranjem namjena prostora i načinom korištenja.

Kod planiranja namjena prostora poštovalo se načelo racionalnog korištenja prostora, koje je temeljno načelo planiranja i usklađivanja prostornog razvoja. Racionalnim korištenjem prostora postiže se učinkovitija funkcionalna organizacija i štednja resursa. To se prioritetno odnosi na zaustavljanje nepotrebnog zauzimanja prostora za izgradnju naselja, industrijskih kapaciteta (formiranje građevinskih područja), kao i na izgradnju, obnovu, rekonstrukciju i modernizaciju infrastrukturnih mreža.

Planirani razvoj privrede, eksploatacije mineralnih sirovina, saobraćajne, energetske i vodoprivredne infrastrukture, kao i razvoj stanovništva, naselja i posebno funkcije stanovanja u njima, zahtijevaju preraspodjelu prostora po namjeni i utvrđivanje odgovarajućih površina za razvoj svih funkcija na području tuzlanskog kantona u planskom periodu, do 2025 godine.

Sva prestrukturiranja korištenja prostora u planskom periodu vršit će se promjenama odnosa poljoprivrednog, šumskog i građevinskog zemljišta.

Postojeći odnosi korištenja zemljišta pokazuju da šumsko zemljište, učešćem od 43,71% u ukupnoj površini kantona ima neznatnu prednost u odnosu na poljoprivredno zemljište koje učestvuje sa 37,35% u strukturi površina, dok se za sve ostale namjene koristi 18,94% od ukupne površine kantona. U planskom periodu predviđa se smanjenje učešća šumskog zemljišta za 0,49%, poljoprivrednog zemljišta za 0,75%, tako da za ostale vidova korištenja ostaje 18,94% zemljišta, u okviru kojih se vrši dalja preraspodjela površina po pojedinim funkcijama kako je

prikazano u tabeli Bilans planiranih površina Tuzlanskog kantona. Odnosi površina šumskog i poljoprivrednog zemljišta pokazuju da je zadovoljen osnovni cilj kod izrade plana, a to je maksimalna zaštita poljoprivrednog i šumskog zemljišta.

Dakle, od ukupno 2.652 km² (265.191 ha) zemljišta²⁰, do kraja planskog perioda predviđa se korištenje 99.052 ha ili 37,35 % kao poljoprivredno zemljište, 115.907 ha ili 43,71% kao šumsko zemljište i 50.232 ha ili 18,94 % za sve ostale namjene. Od ostalih namjena površina najviše zauzima građevinsko zemljište (stanovanje i privreda) ukupno 39.345 ha ili 14,84 %, dok su ostale površine zastupljene u manjem procentu – saobraćajna infrastruktura (uključujući i aerodrom) sa 3684,98ha ili 1,4%, degradirane površine na kojima se planira rekultivacija sa 3471,57 ha ili 1,31%, te vodene površine sa 1825,98 ili 0,68%. Sve ostale površine zauzimaju manje od 0,2% površine kantona.

Potrebno je napomenuti da u ukupnoj strukturi zemljišta na području kantona značajne površine zauzimaju površine pod minama i minsko – eksplozivnim sredstvima čak 4.214,42 ha, odnosno 1,59% ukupne površine kantona. Tome treba dodati i sumnjive i rizične površine koje iznose 10.443,69 ha odnosno 3,93% ukupne površine kantona, tako da ukupne površine pod minama i sumnjivim površinama zauzimaju 14.658,11 ha, što čini 5,52% površine kantona. Ove površine su privremeno neupotrebljivo zemljište, tako da faktički za sve ostale namjene korištenja zemljišta ostaje 13,02 % ili 34.512,89 ha. U tim površinama nalaze se i eksploataciona polja (uglja, soli, kvarcnog pijeska) sa ukupno 22.988,85ha ili 8,67%, zatim istražno polje uglja u površini od 1554 ha, odnosno 0,58% površine Kantona, istražno polje mineralne vode u površini od 1964 ha, odnosno 0,74% površine, te riječni tokovi. Navedene površine predstavljaju ograničavajuće faktore u planiranju prostornog razvoja.

Sve naprijed navedeno ukazuje na ograničeni prostor s kojim raspolaže Tuzlanski kanton, što znači da je planiranje namjena prostora i način njegovog korištenja najznačajniji zadatak kako planera, tako i svih ostalih subjekata, pa i samih građana koji su bili uključeni u proces izrade plana od samog početka.

Bilansi planiranih površina iskazani su tabelarno za područje Tuzlanskog kantona u cjelini, kao i za svaku općinu pojedinačno. Uz osnovnu tabelu bilansa data je i manja tabela sa namjenama koje se preklapaju sa osnovnim namjenama korištenja prostora, te prema tome nisu mogle biti iskazane u sklopu ukupnog bilansa, a to se odnosi na eksploataciona polja (uglja, kvarcnog pijeska, soli), istražno polje uglja i mineralne vode, te površine minskih polja i sumnjivih površina.

---

²⁰ Ovaj podatak je rezultat izrade digitalne karte Kantona koju je izradio Zavod za urbanizam Tuzla za potrebe ovog Plana, sa usaglašenim granicama općina, a prema zvanično dostavljenoj aktualnoj Dejtonskoj granici u odnosu na Republiku Srpsku, koju je Nosilac pripreme dobio od nadležne institucije - Federalne geodetske uprave 20.10.2005. godine, što je uzeto kao meritorna veličina. U Prostornoj osnovi plana površina Kantona je iznosila 2659 km², a također je to bio rezultat izrade digitalne karte, nakon usaglašavanja granica sa svim općinama. Pojedine općine nisu imale usaglašene granice u odnosu na Republiku Srpsku (Lukavac, Živinice, Tuzla), te je to u fazi izrade plana dopunjeno. Federalni zavod za statistiku međutim, u svojim evidencijama vodi podatak od 2.649 km², za koji se pretpostavlja da nije precizan.

Tabela broj 77 : Bilans planiranih površina Tuzlanskog kantona

KANTON	Namjena	P(ha)	P(km2)	Struktura(%)
Tuzlanski kanton	Poljoprivredne površine	99052,05	990,52	37,35
	Šumske površine	115907,25	1159,07	43,71
	Građevinsko-stanovanje	36643,36	366,43	13,82
	Građevinsko-privreda	2702,01	27,02	1,02
	Odlagalište šljake i jalovišta	421,27	4,21	0,16
	Deponija čvrstog otpada	58,47	0,58	0,02
	Rekreacija	479,45	4,79	0,18
	Kamenolomi	790,36	7,90	0,30
	Degradirane površine (rekultivacija planirano)	3471,57	34,72	1,31
	Akumulacije	255,72	2,56	0,10
	Vodene površine	1570,27	15,70	0,59
	Aerodrom	1263,38	12,63	0,48
	Posebna namjena	141,46	1,41	0,05
	Autoput	98,68	0,99	0,04
	Brza cesta	348,41	3,48	0,13
	Magistralni put	978,43	9,78	0,37
	Regionalni put	241,41	2,41	0,09
	Lokalni put	656,23	6,56	0,25
	Željezničke pruge	98,44	0,98	0,04
	Ostalo	12,89	0,13	0,00
		UKUPNO	265191.12	2651.91

KANTON	Namjena	P(ha)	l (km)	Struktura(%)
Tuzlanski kanton	Eksploataciono polje uglja	21764.25		8.21
	Eksploataciono polje kvarc. pijeska	607.32		0.23
	Eksploataciono polje soli	541.99		0.20
	Eksploataciono polje magnezita	75.29		0.03
	Istražno polje uglja	1544.06		0.58
	Istražno polje mineralne vode	1963.71		0.74
	Privremeno neupot. (mine)	4214.42		1.59
	Privremeno neupot.(sumnjive pov.)	10443.69		3.94
	Rijeke dužina (km)		1182.87	

Tabela broj 78 : Bilans planiranih površina općine Banovići

Općina	Namjena	P(ha)	P(km2)	Struktura(%)
BANOVIĆI	Poljoprivredne površine	3895.17	38.95	21.41
	Šumske površine	9953.60	99.54	54.70
	Građevinsko-stanovanje	1997.03	19.97	10.97
	Građevinsko-privreda	25.07	0.25	0.14
	Deponija čvrstog otpada	4.66	0.05	0.03
	Kamenolomi	590.14	5.90	3.24
	Degradirane površine (rekultivacija planirano)	1514.51	15.15	8.32
	Akumulacije	47.49	0.47	0.26
	Vodene površine	14.81	0.15	0.08

	Brza cesta	51.36	0.51	0.28
	Magistralni put	36.73	0.37	0.20
	Regionalni put	18.59	0.19	0.10
	Lokalni put	41.88	0.42	0.23
	Željezničke pruge	4.88	0.05	0.03
	Ostalo	0.90	0.01	0.01
	UKUPNO	18196.82	181.97	100.00

Općina	Namjena	P(ha)	I (km)	Struktura(%)
Banovići	Eksploataciono polje uglja	6756.12		37.13
	Privremeno neupot. (mine)	116.84		0.64
	Privremeno neupot.(sumnjive pov.)	629.73		3.46
	Rijeke dužina (km)		97.36	

Tabela broj 79 : Bilans planiranih površina općine Čelić

Općina	Namjena	P(ha)	P(km2)	Struktura(%)
ČELIĆ	Poljoprivredne površine	5599.76	56.00	41.18
	Šumske površine	5952.94	59.53	43.77
	Građevinsko-stanovanje	1909.13	19.09	14.04
	Građevinsko-privreda	27.89	0.28	0.21
	Magistralni put	63.46	0.63	0.47
	Regionalni put	19.47	0.19	0.14
	Lokalni put	24.31	0.24	0.18
	Ostalo	2.51	0.03	0.02
	UKUPNO	13599.47	135.99	100.00

Općina	Namjena	P(ha)	I (km)	Struktura(%)
Čelić	Istražno polje uglja	0.02		0.00
	Privremeno neupot. (mine)	394.90		2.90
	Privremeno neupot.(sumnjive pov.)	2032.33		14.94
	Rijeke dužina (km)		42.71	

Tabela broj 80 : Bilans planiranih površina općine Doboj Istok

Općina	Namjena	P(ha)	P(km2)	Struktura(%)
DOBOJ ISTOK	Poljoprivredne površine	1753.72	17.54	43.89
	Šumske površine	1101.91	11.02	27.58
	Građevinsko-stanovanje	1065.74	10.66	26.67
	Građevinsko-privreda	27.69	0.28	0.69
	Magistralni put	7.31	0.07	0.18
	Regionalni put	20.13	0.20	0.50
	Lokalni put	18.86	0.19	0.47
	Ostalo	0.24	0.00	0.01
	UKUPNO	3995.62	39.96	100.00

Općina	Namjena	P(ha)	I (km)	Struktura(%)
	Privremeno neupot. (mine)	165.37		4.14
	Privremeno neupot.(sumnjive pov.)	73.92		1.85
	Rijeke dužina (km)		13.93	

Tabela broj 81 : Bilans planiranih površina općine Gračanica

Općina	Namjena	P(ha)	P(km2)	Struktura(%)
GRAČANICA	Poljoprivredne površine	11467.35	114.67	53.25
	Šumske površine	7221.34	72.21	33.53
	Građevinsko-stanovanje	2386.76	23.87	11.08
	Građevinsko-privreda	128.62	1.29	0.60
	Rekreacija	43.18	0.43	0.20
	Kamenolomi	3.09	0.03	0.01
	Akumulacije	111.37	1.11	0.52
	Brza cesta	6.20	0.06	0.03
	Magistralni put	55.04	0.55	0.26
	Regionalni put	48.53	0.49	0.23
	Lokalni put	59.82	0.60	0.28
	Željezničke pruge	1.28	0.01	0.01
	Ostalo	1.39	0.01	0.01
	UKUPNO	21533.98	215.34	100.00

Općina	Namjena	P(ha)	I (km)	Struktura(%)
	Privremeno neupot. (mine)	360.39	3.44	1.67
	Privremeno neupot.(sumnjive pov.)	982.38	9.07	4.56
	Rijeke dužina (km)		100.01	

Tabela broj 82 : Bilans planiranih površina općine Gradačac

Općina	Namjena	P(ha)	P(km2)	Struktura(%)
GRADAČAC	Poljoprivredne površine	11492.21	114.92	52.47
	Šumske površine	5542.80	55.43	25.31
	Građevinsko-stanovanje	4172.77	41.73	19.05
	Građevinsko-privreda	390.90	3.91	1.78
	Rekreacija	18.93	0.19	0.09
	Vodene površine	47.10	0.47	0.22
	Kamenolomi	18.22	0.18	0.08
	Magistralni put	109.18	1.09	0.50
	Regionalni put	21.34	0.21	0.10
	Lokalni put	81.55	0.82	0.37
	Željezničke pruge	5.28	0.05	0.02
	Ostalo	0.89	0.01	0.00
		UKUPNO	21901.26	219.01

Općina	Namjena	P(ha)	I (km)	Struktura(%)
	Privremeno neupot. (mine)	886.51		4.05
	Privremeno neupot.(sumnjive pov.)	1561.91		7.13
	Rijeke dužina (km)		97.43	

Tabela broj 83 : Bilans planiranih površina općine Kalesija

Općina	Namjena	P(ha)	P(km2)	Struktura(%)
KALESIJA	Poljoprivredne površine	10650.87	106.51	53.79
	Šumske površine	6586.05	65.86	33.26
	Građevinsko-stanovanje	1876.12	18.76	9.48
	Građevinsko-privreda	97.17	0.97	0.49
	Aerodrom	356.48	3.56	1.80
	Brza cesta	73.34	0.73	0.37
	Magistralni put	75.61	0.76	0.38
	Regionalni put	8.67	0.09	0.04
	Lokalni put	66.83	0.67	0.34
	Željezničke pruge	8.61	0.09	0.04
	Ostalo	0.23	0.00	0.00
		UKUPNO	19799.98	198.00

Općina	Namjena	P(ha)	I (km)	Struktura(%)
	Privremeno neupot. (mine)	456.54		2.31
	Privremeno neupot.(sumnjive pov.)	1048.22		5.29
	Rijeke dužina (km)		111.66	

Tabela broj 84 : Bilans planiranih površina općine Kladanj

Općina	Namjena	P(ha)	P(km2)	Struktura(%)
KLADANJ	Poljoprivredne površine	5103.58	51.04	15.54
	Šumske površine	24338.96	243.39	74.11
	Građevinsko-stanovanje	3092.33	30.92	9.42
	Građevinsko-privreda	97.60	0.98	0.30
	Deponija čvrstog otpada	6.76	0.07	0.02
	Rekreacija	8.53	0.09	0.03
	Kamenolomi	25.90	0.26	0.08
	Akumulacije	18.31	0.18	0.06
	Vodene površine	0.51	0.01	0.00
	Magistralni put	106.38	1.06	0.32
	Regionalni put	9.69	0.10	0.03
	Lokalni put	33.37	0.33	0.10
	Ostalo	0.82	0.01	0.00
		UKUPNO	32842.72	328.43

Općina	Namjena	P(ha)	I (km)	Struktura(%)
Kladanj	Eksploataciono polje magnezita	75.29		0.23
	Privremeno neupot. (mine)	224.54		0.68
	Privremeno neupot.(sumnjive pov.)	202.09		0.62
	Rijeke dužina (km)		131.98	

Tabela broj 85 : Bilans planiranih površina općine Lukavac

Općina	Namjena	P(ha)	P(km2)	Struktura(%)
LUKAVAC	Poljoprivredne površine	11115.24	111.15	32.85
	Šumske površine	12484.61	124.85	36.90
	Građevinsko-stanovanje	6608.04	66.08	19.53
	Građevinsko-privreda	1066.39	10.66	3.15
	Odlagalište šljake i jalovišta	0.00	0.00	0.00
	Deponija čvrstog otpada	45.14	0.45	0.13
	Rekreacija	112.97	1.13	0.33
	Kamenolomi	21.98	0.22	0.06
	Degradirane površine (rekultivacija planirano)	1159.66	11.60	3.43
	Vodene površine	988.86	9.89	2.92
	Brza cesta	69.04	0.69	0.20
	Magistralni put	53.14	0.53	0.16
	Regionalni put	13.51	0.14	0.04
	Lokalni put	80.32	0.80	0.24
	Željezničke pruge	12.59	0.13	0.04
	Ostalo	0.04	0.00	0.00
		UKUPNO	33831.53	338.32

Općina	Namjena	P(ha)	I (km)	Struktura(%)
Lukavac	Eksploataciono polje uglja	5579.76		16.49
	Privremeno neupot. (mine)	412.13		1.22
	Privremeno neupot.(sumnjive pov.)	1279.25		3.78
	Rijeke dužina (km)		187.68	

Tabela broj 86 : Bilans planiranih površina općine Sapna

Općina	Namjena	P(ha)	P(km2)	Struktura(%)
SAPNA	Poljoprivredne površine	4163.42	41.63	34.13
	Šumske površine	6429.47	64.29	52.70
	Građevinsko-stanovanje	1490.11	14.90	12.21
	Građevinsko-privreda	16.50	0.16	0.13
	Vodene površine	25.54	0.26	0.21
	Magistralni put	42.86	0.43	0.35
	Regionalni put	12.66	0.13	0.10
	Lokalni put	18.06	0.18	0.15
	Ostalo	0.49	0.00	0.00
		UKUPNO	12199.10	121.99

Općina	Namjena	P(ha)	I (km)	Struktura(%)
	Privremeno neupot. (mine)	487.84		4.00
	Privremeno neupot.(sumnjive pov.)	832.66		6.83
	Rijeke dužina (km)		45.23	

Tabela broj 87 : Bilans planiranih površina općine Srebrenik

Općina	Namjena	P(ha)	P(km ²)	Struktura(%)
SREBRENİK	Poljoprivredne površine	12787.04	127.87	51.62
	Šumske površine	9272.11	92.72	37.43
	Građevinsko-stanovanje	2183.63	21.84	8.81
	Građevinsko-privreda	119.70	1.20	0.48
	Kamenolomi	83.24	0.83	0.34
	Akumulacije	32.20	0.32	0.13
	Autoput	50.35	0.50	0.20
	Magistralni put	125.54	1.26	0.51
	Regionalni put	14.09	0.14	0.06
	Lokalni put	82.63	0.83	0.33
	Željezničke pruge	19.53	0.20	0.08
	Ostalo	1.96	0.02	0.01
		UKUPNO	24772.02	247.72

Općina	Namjena	P(ha)	I (km)	Struktura(%)
Srebrenik	Istražno polje uglja	1544.02		6.23
	Privremeno neupot. (mine)	4.23		0.02
	Rijeke dužina (km)		113.42	

Tabela broj 88 : Bilans planiranih površina općine Teočak

Općina	Namjena	P(ha)	P(km ²)	Struktura(%)
TEOČAK	Poljoprivredne površine	1418.78	14.19	45.98
	Šumske površine	886.85	8.87	28.74
	Građevinsko-stanovanje	652.09	6.52	21.13
	Građevinsko-privreda	3.02	0.03	0.10
	Vodene površine	88.04	0.88	2.85
	Magistralni put	26.06	0.26	0.84
	Regionalni put	2.42	0.02	0.08
	Lokalni put	7.72	0.08	0.25
	Ostalo	0.55	0.01	0.02
		UKUPNO	3085.54	30.86

Općina	Namjena	P(ha)	I (km)	Struktura(%)
	Privremeno neupot. (mine)	203.99		6.61
	Privremeno neupot.(sumnjive pov.)	414.19		13.42
	Rijeke dužina (km)		10.17	

Tabela broj 89 : Bilans planiranih površina općine Tuzla

Općina	Namjena	P(ha)	P(km2)	Struktura(%)
TUZLA	Poljoprivredne površine	11359.30	113.59	38.34
	Šumske površine	11921.32	119.21	40.24
	Građevinsko-stanovanje	4661.33	46.61	15.73
	Građevinsko-privreda	593.97	5.94	2.00
	Odlagalište šljake i jalovišta	95.50	0.96	0.32
	Deponija čvrstog otpada	1.91	0.02	0.01
	Rekreacija	295.84	2.96	1.00
	Kamenolomi	0.00	0.00	0.00
	Degradirane površine (rekultivacija planirano)	97.82	0.98	0.33
	Akumulacije	32.83	0.33	0.11
	Vodene površine	20.82	0.21	0.07
	Aerodrom	0.00	0.00	0.00
	Posebna namjena	82.02	0.82	0.28
	Autoput	48.29	0.48	0.16
	Brza cesta	57.85	0.58	0.20
	Magistralni put	213.52	2.14	0.72
	Regionalni put	25.07	0.25	0.08
	Lokalni put	101.52	1.02	0.34
	Željezničke pruge	16.99	0.17	0.06
	Ostalo	1.47	0.01	0.00
	UKUPNO	29627.38	296.27	100.00

Općina	Namjena	P(ha)	I (km)	Struktura(%)
Tuzla	Eksploataciono polje uglja	6025.13		20.34
	Eksploataciono polje kvarc. pijeska	607.32		2.05
	Eksploataciono polje soli	541.99		1.83
	Istražno polje uglja	0.02		0.00
	Istražno polje mineralne vode	605.80		2.04
	Privremeno neupot. (mine)	335.06		1.13
	Privremeno neupot.(sumnjive pov.)	680.34		2.30
	Rijeke dužina (km)		79.28	

Tabela broj 90 : Bilans planiranih površina općine Živinice

Općina	Namjena	P(ha)	P(km2)	Struktura(%)
ŽIVINICE	Poljoprivredne površine	8245.61	82.46	27.66
	Šumske površine	14203.13	142.03	47.65
	Građevinsko-stanovanje	4531.80	45.32	15.20
	Građevinsko-privreda	123.98	1.24	0.42
	Odlagalište šljake i jalovišta	325.77	3.26	1.09
	Kamenolomi	59.94	0.60	0.20
	Degradirane površine (rekultivacija planirano)	699.57	7.00	2.35
	Akumulacije	13.53	0.14	0.05
	Vodene površine	384.58	3.85	1.29

Aerodrom	906.90	9.07	3.04
Posebna namjena	59.44	0.59	0.20
Brza cesta	90.62	0.91	0.30
Magistralni put	63.61	0.64	0.21
Regionalni put	27.24	0.27	0.09
Lokalni put	39.24	0.39	0.13
Željezničke pruge	29.28	0.29	0.10
Ostalo	1.44	0.01	0.00
UKUPNO	29805.70	298.06	100.00

Općina	Namjena	P(ha)	I (km)	Struktura(%)
Živinice	Eksploataciono polje uglja	3403.24		11.42
	Istražno polje mineralne vode	1357.91		4.56
	Privremeno neupot. (mine)	97.93		0.33
	Privremeno neupot.(sumnjive pov.)	146.98		0.49
	Rijeke dužina (km)		152.01	

Šumsko zemljište predstavlja jedan od važnijih elemenata uređenja prostora, što je za kanton od posebnog značaja. Zadržavanje visokog učešća šumskog zemljišta u ukupnoj strukturi zemljišta kantona i unapređenje šumskog pokrivača u tom prostoru predstavlja osnovni činilac u zaštiti i obezbjeđenju životne sredine i ekološke ravnoteže.

Predviđa se pošumljavanje sječom ugroženih površina, promjena strukture šumskog pokrivača u cilju stvaranja prostora za visoko-produktivna šumska područja, rekreativna šumska područja, zaštitne šumske komplekse, zaštitno zelenilo, urbano zelenilo kao i ostalo parkovsko zelenilo.

Poljoprivredno zemljište predstavlja jednu od najvažnijih kategorija i čini osnovu za intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju. Osnovne namjene poljoprivrednog zemljišta su ratarstvo, voćarstvo i stočarstvo. Predviđa se više načina korištenja poljoprivrednog zemljišta, zavisno od dispozicije u prostoru, kategorizacije, upotrebne vrijednosti, veličine i povezanosti kompleksa, kao i veličine posjeda.

Pored toga, za razvoj poljoprivredne proizvodnje značajna su tri lokaciona uslova poljoprivrednog zemljišta:

- u urbanim područjima
- izvan urbanih područja, kao prostorno povezani kompleksi za specijalizovanu i intenzivnu proizvodnju
- izvan urbanih područja, kao mreža rascjepkanih poljoprivrednih posjeda.

Na ostalom zemljištu planiran je razvoj urbanih, privrednih i infrastrukturnih sistema i za njihovo funkcioniranje predviđene su određene odgovarajuće površine.

Planirane površine za stanovanje zauzimaju 36.643 ha ili 13,82 % ukupne površine kantona i nije planirano njihovo povećanje u odnosu na postojeće stanje. Naime analiza postojećeg građevinskog zemljišta namijenjenog za stanovanje, ukazala je na neracionalno korištenje zemljišta i razbijenu urbanističko – morfološku strukturu naselja, sa vrlo malom gustom naseljenosti unutar izgrađenih površina.

Sa ciljem realnog dimenzioniranja građevinskih područja sa namjenom stanovanja izvršen je orijentacioni proračun potrebne površine u odnosu na projicirani broj stanovnika (cca 550.000 - 2025 godine) i planiranu gustinu (prosječno 40 stanovnika na hektar) i dobiven je podatak da je potrebno cca 13.750 ha za stanovanje, što je znatno manje od postojeće površine koja se koristi za ovu namjenu. Zbog toga se nije išlo na povećanje građevinskog zemljišta za namjenu stanovanja, nego se planira racionalnije korištenje postojećeg zemljišta povećanjem gustine stanovanja. Sa projiciranim brojem stanovnika na planiranoj površini od 36.643 ha, može se postići gustina od 14,89 st/ha, što je još uvijek mala gustina u odnosu na veličinu naselja i njihov značaj.

Formiranjem urbanih područja vrši se disperzna koncentracija stanovanja na utvrđenim lokalitetima, u principu na neplodnim zemljištima i zemljištu sa već realiziranom gušćom stambenom izgradnjom. Koncentracija stanovanja i urbane opreme u urbana područja oslobodila bi za druge namjene prostor koji je napadnut stihijom i neplanskom izgradnjom.

Zbog naslijeđenog stanja rasprostiranja stanovanja u naseljima razbijenog tipa po čitavoj površini kantona, nije moguće cjelokupno stanovanje koncentrirati u urbana područja u toku planskog perioda, nego će jedan dio stanovanja zadržati pozicije na izdvojenim površinama stanovanja izvan urbanih područja. Tretman ovih površina predviđa zadržavanje stambene funkcije na nivou 2005 godine, bez mogućnosti prostornog širenja.

Za razvoj privrednih djelatnosti određene su privredne zone u sklopu urbanih područja ili izvan njih, koje zauzimaju 2702,01 ha ili 1.02% ukupne površine kantona. U odnosu na postojeće stanje ove su površine povećane za 1622,43ha, odnosno za 47%. Dakle u strukturi korištenja zemljišta planirano je povećanje površina za razvoj privrednih djelatnosti za 0.53%, ali pri tome se vodilo računa da su se privredne zone locirale u već formiranim zonama tih djelatnosti sa potrebnim proširenjima, kao i tamo gdje to infrastruktura omogućava, a da se pri tome vodilo računa da se ne zauzimaju nove površine šuma i vrijednog poljoprivrednog zemljišta, te zemljišta namijenjenog razvoju turizma i rekreacije.

Najveće površine za razvoj privrede – (srednje i velike privredne zone) planirane su u općinama Lukavac, Tuzla, Gradačac, Živinice i Srebrenik. U ostalim općinama planirane su manje zone i pojedinačne lokacije. Privredna zona nije definirana lokacijski samo u općini Sapna, jer je opredjeljenje da se u ovoj općini razvija poljoprivredna proizvodnja – voćarstvo, te je predviđena izgradnja hladnjače i drugih pratećih sadržaja koje zauzimaju male površine koje nije bilo moguće definirati u ovom planu. Za te djelatnosti tačne lokacije će, u skladu sa iskazanim potrebama, biti moguće utvrditi tek kroz Prostorni plan općine Sapna.

Pored privrednih zona pojavljuju se i specifični oblici korištenja prostora u funkciji rada, kao što su : eksploataciona polja, odlagališta šljake i pepela, površine za rekultivaciju (degradirane površine), kamenolomi i deponije čvrstog otpada.

Značajno povećanje površina u odnosu na postojeće stanje planirano je kod kamenoloma. Kamenolomi zauzimaju površinu od 790,36 ha, što je povećanje površina za cca 679,36ha.

U sklopu svih urbanih područja, pored stanovanja i privrede, predviđaju se i površine za društveno - opslužne centre i rekreaciju. Međutim sport i rekreacija kao aktivnosti predviđaju se i izvan urbanih područja u okviru šumskih i zelenih površina (Konjuh, Ilinčica, Stara Majeвица), te uz vodene površine (jezera Modrac, Snježnica, Šići, Hazna, Bistarac) kao prateće površine urbanih i infrastrukturnih sistema.

Uz ove površine treba svakako dodati i posebno vrijedne površine prirodnog naslijeđa - planirano područje "Zaštićeni pejzaž Konjuh" koje zauzima površinu od cca 8.016 ha ili 3 % ukupne površine kantona, u kome turistički atraktivne površine imaju 95% učešća.

Na lokalitetu sa najpovoljnijim sanitarno – higijenskim uslovima planirana je regionalna sanitarna deponija čvrstog otpada za potrebe cijelog kantona. Lokacija planirane regionalne deponije "Lukavačka Rijeka", smještena je u općini Lukavac u središnjem dijelu Tuzlanskog kantona, na udaljenosti oko 2,5km sjeverno od naselja Huskići, u granicama površinskog kopa rudnika uglja "Lukavačka Rijeka". Površina "Regionalne EKO deponije" Tuzla iznosi 35,60 ha i projektovana je da prihvati u planskom periodu sav komunalni i ekvivalentni čvrsti otpad u Tuzlanskom kantonu na način koji odgovara Europskim i državnim regulativama.

U strukturi ostalih površina značajnije povećanje su dobile vodene površine i saobraćajne površine.

Planirana je izgradnja novih akumulacija na površini od cca 255,72 ha, što čini 0,10 % ukupne površine kantona.

Na povećanje saobraćajnih površina uticalo je planiranje novih putnih pravaca: autoputa, brze ceste, gradskih obilaznica. proširenje magistralnih pravaca, kao i planirane mreže lokalnih saobraćajnica, koja omogućava funkcioniranje planiranog naseobinskog sistema – mreže centara i urbanih područja. Kod planiranja trasa infrastrukture maksimalno je poštovana mogućnost korištenja postojećih koridora, kako bi se u što većoj mjeri izbjeglo zauzimanje novih površina vrijednih resursa, naročito poljoprivrednih i šumskih.

U fazi izrade projekcije prostornog razvoja - namjene površina urađena je analiza upotrebne vrijednosti zemljišta, u svrhu definiranja površina povoljnih za izgradnju i razvoj naselja i prateće infrastrukture. Analiza je urađena na bazi raspoloživih podataka i utvrđenih kriterija. Navedeni kriteriji zasnivali su se na isključivanju površina za koje je ocijenjeno da su površine nepovoljne za izgradnju, a to se odnosilo na:

- sve površine kategorisane kao agrozona I, koje je obavezno zaštititi,
- sve šumske površine koje su također zaštićene i samim tim nepovoljne za gradnju,
- površine pod minskim poljima i sumnjive površine,
- klizišta,
- nestabilne terene,
- eksploataciona polja (ugalj, so, kvarcni pijesak),
- kamenolome,
- šljacišta,
- degradirane površine,
- površine posebne namjene,
- površine sa nagibom većim od 20%,
- površine sa sjevernom ekspozicijom,
- površine manje od 10.000 m²

Na osnovu navedenih kriterija urađena je analiza po općinama koja ukazuje na veoma mali procent površina koje bi se mogle planirati za izgradnju. Učešće ovih površina u ukupnoj površini općina i kantona prikazano je u tabeli "Površine povoljne za građenje".

Tabela broj 92 : POVRŠINE POVOLJNE ZA GRAĐENJE

Općina	Povoljne površine (ha)	Povoljne površine (km ²)	Općina (km ²)	Struktura (%)
Banovići	585.60	5.86	181.97	3.22
Čelić	1498.64	14.99	135.99	11.02
Doboj Istok	173.49	1.73	39.96	4.34
Gračanica	3262.44	32.62	215.34	15.15
Gradačac	2444.51	24.45	219.01	11.16
Kalesija	1801.91	18.02	198.00	9.10
Kladanj	584.04	5.84	328.43	1.78
Lukavac	3098.88	30.99	338.32	9.16
Sapna	995.06	9.95	121.99	8.16
Srebrenik	4687.57	46.88	247.72	18.92
Teočak	328.62	3.29	30.86	10.65
Tuzla	1893.56	18.94	296.27	6.39
Živinice	1663.62	16.64	298.06	5.58
Tuzlanski kanton	23017.94	230.18	2651.91	8.68

Ako se od tih površina oduzmu saobraćajni koridori i zaštitni koridori energetske infrastrukture, analiza ukazuje na to da je prostor Tuzlanskog kantona maksimalno iskorišten, te da je preostali prostor, kao najznačajniji resurs neophodno zaštititi i racionalno koristiti. To je značajan podatak o kome se mora voditi računa kod izrade obaveznih dokumenata prostornog uređenja – naročito Prostornih planova općina i urbanističkih planova.

Imajući u vidu alarmantno stanje u prostoru, urađena je projekcija prostornog razvoja kantona, koja se temelji na načelima ravnomjernog privrednog, društvenog i kulturnog razvoja kantona, kao i racionalnom korištenju i zaštiti prostora.

Radi obezbjeđenja racionalnog korištenja prostora i skladnijeg odnosa između potreba društva s jedne strane i prirodnih uslova s druge strane, potrebno je razradom ovog plana kroz izradu prostornih planova općina i posebnih područja, urbanističkih planova gradskih područja i ostalih dokumenata prostornog uređenja za pojedine prostorne cjeline, detaljnije razraditi kriterije za racionalno korištenje prostora kao i kriterije za uspostavljanje optimalnih odnosa između kapaciteta prirodne sredine i potreba društva, poštujući pri tome principe i kriterije održivog humanog razvoja.

Detaljan bilans zemljišta po namjeni, politika korištenja i zaštite zemljišta, kao i drugi uslovi, treba da budu predmetom kontinuiranog planiranja u planovima nižeg reda i njihovog usaglašavanja sa projekcijom, strateškim ciljevima i opredjeljenjima ovog Prostornog plana.

Sve namjene površina prikazane su na grafičkom prilogu broj 26 Projekcije prostornog razvoja - "Sinteznom prikazu korištenja prostora" za kanton u cjelini i pojedinačno po općinama na grafičkim prilogima od 27.1 do 27.9.

20. OBAVEZNI PROSTORNI POKAZATELJI

Način korištenja i uređenja prostora na području za koji je urađen Prostorni plan iskazuje se brojčanim prostornim pokazateljima i to za neto i bruto gustinu stanovanja i gustinu naseljenosti.

U Prostornom planu Tuzlanskog kantona obavezni brojčani prostorni pokazatelji utvrđeni Uredbom o jedinstvenoj metodologiji za izradu dokumenata prostornog uređenja (Službene novine Federacije BiH broj 63 od 12.11.2004 godine) kojima se iskazuje način korištenja prostora su sljedeći:

- Ukupna površina plana.....2652 km²
- Ukupan broj stanovnika
  - postojeći 2003 godine.....509.215²¹
  - planirani 2025 godine.....545.618
- Bilans planiranih površina po namjeni:

Namjena	P(ha)
Poljoprivredne površine	99052,05
Šumske površine	115907,25
Građevinsko-stanovanje	36643,36
Građevinsko-privreda	2702,01
Odlagalište šljake i jalovišta	421,27
Deponija čvrstog otpada	58,47
Rekreacija	479,45
Kamenolomi	790,36
Degradirane površine (planirana rekultivacija)	3471,57
Akumulacije	255,72
Vodene površine	1570,27
Aerodrom	1263,38
Posebna namjena	141,46
Autoput	98,68
Brza cesta	348,41
Magistralni put	978,43
Regionalni put	241,41
Lokalni put	656,23
Željezničke pruge	98,44
Ostalo	12,89
UKUPNO	265191.12

²¹ Federalni Zavod za statistiku BiH, Sarajevo, 2004. godine

- Sa osnovnim planiranim namjenama korištenja prostora, preklapaju se namjene eksploatacionih polja (uglja, kvarcnog pijeska, soli), istražnog polja uglja i mineralne vode, te površine minskih polja i sumnjivih - rizičnih površina. S obzirom da navedene površine nisu mogle biti iskazane u sklopu ukupnog bilansa planiranih površina, daje se njihov odvojeni bilans:

Namjena	P (ha)	L (km)
Eksploataciono polje uglja	21764.25	
Eksploataciono polje kvarcnog pijeska	607.32	
Eksploataciono polje soli	541.99	
Eksploataciono polje magnezita	75.29	
Istražno polje uglja	1544.06	
Istražno polje mineralne vode	1963.71	
Privremeno neupot. (minska polja)	4214.42	
Privremeno neupot. (sumnjive površine)	10443.69	
Rijeke dužina (km)		1182.87

- Bruto gustina naseljenosti
(broj stanovnika /ha i km²)..... 205
- Neto gustina naseljenosti
(broj stanovnika / ha građevinskog zemljišta).....14,89
- Stepen urbanizacije
(broj stanovnika grada i naselja gradskog karaktera / broj stanovnika Plana)
  - 255.503/545.618.....47%²²
  - 487.205/545.618.....89%²³
- Koeficijent urbaniteta
(ha građevinskog zemljišta / broj stanovnika plana).....0,067
- Planirani broj zaposlenih 2025 .....138.550
- Stepen zaposlenosti
(broj zaposlenih/ broj stanovnika plana).....25 %

²² S obzirom da Zakonom o prostornom uređenju nije precizno definirano šta je grad, a šta naselje gradskog karaktera (odnosno definirana su samo 2 grada na prostoru Federacije), daju se dva podatka za stepen urbanizacije. Ovaj podatak je rezultat odnosa ukupnog broja stanovnika naselja gradskog karaktera, što je jedan od kriterija za podjelu naselja na gradska, mješovita i seoska.

²³ Ovaj podatak je rezultat odnosa ukupnog broja stanovnika u gradskim naseljima i mješovitim naseljima ,koja se prema kategorizaciji naselja (Dr. M. Macura) mogu smatrati kao naselja gradskog karaktera.